

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKÇEDE OLASILIK KİPLİĞİNİ İŞARETLEYEN
YAPILARIN BELİRLENMESİ VE BUNLARIN DİL BİLGİSİ
ÖĞRETİMİNDE KULLANIMI

MEDİHA SATAN BAYALAŞ

İzmir
2022

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKÇEDE OLASILIK KİPLİĞİNİ İŞARETLEYEN
YAPILARIN BELİRLENMESİ VE BUNLARIN DİL BİLGİSİ
ÖĞRETİMİNDE KULLANIMI

MEDİHA SATAN BAYALAŞ

DANIŞMAN
PROF. DR. CANER KERİMOĞLU

İzmir
2022

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Türkçede Olasılık Kipliğini İşaretleyen Yapıların Belirlenmesi ve Bunların Dil Bilgisi Öğretiminde Kullanımı” adlı çalışmanın içerdiği fikri izinsiz başka bir yerden almadığımı; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında ve bölümlerinin yazımında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yaptığımı ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi, ayrıca bu çalışmanın Dokuz Eylül Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve *intihal içermediğini* beyan ederim. Herhangi bir zamanda aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonuca razı olduğumu bildiririm.

26/04/2022

Mediha SATAN BAYALAS

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih:24/05/2022

Tez Başlığı:

Türkçede Olasılık Kipliğini İşaretleyen Yapıların Belirlenmesi ve Bunların Dil Bilgisi Öğretiminde Kullanımı

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 131 sayfalık kısmına ilişkin, 22/05/2022 tarihinde **tez danışmanım tarafından** Dokuz Eylül Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı'nın sağladığı İntihal Tespit Programından (Turnitin-Tez İntihal Analiz Programı) aşağıda belirtilen **filtreleme tiplerinden biri** (uygun olanı işaretleyiniz) uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin **benzerlik oranı %26** dır.

- <http://www.kutuphane.deu.edu.tr/tr/turnitin-tez-intihal-analiz-programi/> adresindeki Tez İntihal Analiz Programı

Kullanım Kılavuzunu okudum ☒

Filtreleme Tipi 1(Maksimum %15) ☐

Filtreleme Tipi 2(Maksimum %30) ☒

☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, ☐ Kaynakça hariç, ☐ Alıntılar dâhil, ☐ Altı (6) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.	☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, ☒ Kaynakça dâhil, ☒ Alıntılar dâhil.
EK 1- İntihal Tespit Programı Raporu İLK SAYFA Çıktısı. ☒	
EK 2- İntihal Tespit Programı Raporu (Tümü) Cd içinde. ☒	

Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Esasları'nı inceledim ve yukarıda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı : Mediha SATAN
Öğrenci No : 2018950064
Anabilim Dalı : Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
Programı : Türkçe Öğretmenliği Yüksek Lisans Programı
Statüsü : Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐

ÖĞRENCİ

Mediha SATAN
24/05/2022

DANIŞMAN

Prof. Dr. Caner KERİMOĞLU
24/05/2022

Açıklamalar

1: Bu formu teslim etmeden önce sizden istenen bilgileri uygun kutucuğu (□) işaretleyerek doldurunuz.

Kullanıcı şifre vb. konusunda sorun yaşanması durumunda Üniversitemiz Merkez Kütüphanesinde bulunan Turnitin yetkilisine (Ali Taş Tel: +90 (232) 3018026 veya ali.tas@deu.edu.tr) başvurunuz.

2: Yüksek Lisans/Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu" formu tezin ciltlenmiş ve elektronik nüshalarının içerisinde ekler kısmında yer alır.

3: Tez savunmasında düzeltme alınması durumunda bu form güncellenerek yeniden hazırlanır.

4: Turnitin-Tez İntihal Analiz Programına yükleme yapılırken Dosya Başlığı (document title) olarak **tez başlığının tamamı**, Yazar Adı (author's first name) olarak **öğrencinin adı**, Yazar Soyadı (author's last name) olarak **öğrencinin soyadı** bilgisini yazınız.

TEŞEKKÜR

“Milletimiz güçlü bir millet olmaya azmetmiştir. Bunun gereklerinden biri de kadınlarımızın her konuda yükselmelerini sağlamaktır. Bundan dolayı kadınlarımız ilim ve fen sahibi olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün öğretim basamaklarından geçeceklerdir.”

Mustafa Kemal Atatürk

Bu çalışmanın yapılmasında en büyük teşekkürü hak eden ve biz kadınları olması gerektiği yere getirmek için çok çabalayan Büyük Önder Mustafa Kemal Atatürk'tür. Öncelikle ona canı gönülden teşekkür ederim.

Son yıllarım hayatımdaki en büyük tecrübeleri tattığım yıllar oldu. Bu süreçte de en büyük tecrübelerimden biri yüksek lisans sürecimdi. İnişli çıkışlı bir süreç de olsa birçok tecrübe edindim. Bu zorlu süreç dahil tüm hayatım boyunca üzerimde çok emeği bulunan öncelikle var olma sebebim anneme, öğretmenlikte ve hayatta ilham kaynağım olan babama, örnek ve yol gösterici olmalarıyla ablalarıma ve ilkokuldan yüksek lisans aşamasına kadar bütün eğitim hayatım boyunca beni okutan öğretmenlerime, sevgisiyle, bilgisiyle beni hiç yalnız bırakmayan bu dönemdeki en büyük destekçim eşim Murat BAYALAŞ'a ve beni en büyük tecrübem olan annelik serüveniyle tanıştıran varlığıyla, gülüşüyle içimi ısıtan şükür sebebim biricik oğlum Mert BAYALAŞ'a teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak da tez çalışmamın çeşitli yerlerin katkısından dolayı Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Volkan DEMİREL'e, lisans ve yüksek lisans süreci boyunca desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, bilgisini her daim paylaşan tez danışmanım Prof. Dr. Caner KERİMOĞLU'na teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	viii
TÜRKÇEDE OLASILIK KIPLIĞINI İŞARETLEYEN YAPILARIN BELİRLENMESİ VE BUNLARIN DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNDE KULLANIMI	viii
ABSTRACT.....	ix
DESIGNATION OF STRUCTURES MARKING MODALITY OF POSSIBILITY IN TURKISH LANGUAGE AND USE OF THESE IN TURKISH GRAMMAR TEACHING.....	ix
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Amaç ve Önem.....	2
1.3. Problem Cümlesi ve Alt Problem Cümleleri.....	3
1.4. Sınırlılıklar	3
1.5. Varsayımlar	4
1.6. Tanımlar	4
BÖLÜM II	6
KURAMSAL ÇERÇEVE / İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR	6
2.1. Kiplik ve Kiplik Kategorileri.....	6
2.1.1. Kiplik Tanımı	6
2.1.2. Kiplik-Kip İlişkisi	11
2.1.3. Kiplik Sınıflandırmaları	13
2.1.3.1. Gerçeklik ve Gerçek Dışılık (Realis/ Irreals).....	14
2.1.3.2. Önerme ve Eylem Kipliği (Propositional /Event Modality)	15
2.1.3.3. Bilgi Kipliği (Epistemic Modality)	15
2.1.3.4. Yükümlülük Kipliği (Deontic Modality)	18
2.1.3.5. Eyleyici Odaklı ve Konuşur Odaklı Kiplik.....	18
2.1.3.6. İç Katılımcı Kiplik ve Dış Katılımcı Kiplik.....	19

2.2. Olasılık Kipliği Anlamı ve İşaretleyicileri	20
2.2.1. Olasılık ve Olasılık Kipliği	20
2.2.2. Olasılık Kipliği ve Anlam Katkısı.....	21
2.2.3. Olasılık Kipliği Türleri.....	25
2.2.3.1. Nesnel Olasılık Kipliği	26
2.2.3.2. Öznel Olasılık Kipliği	27
2.2.3.3. Konuşur Tarafından Üretilen Olasılık Kipliği	28
2.2.3.3.1. İzne Dayalı Olasılık Kipliği.....	28
2.2.3.3.2. Tahmini Olasılık Kipliği.....	29
2.2.4. Olasılık Kipliği İşaretleyicileri.....	29
2.2.4.1. Morfolojik Olasılık İşaretleyicileri	30
2.2.4.2. Sözlüksel Olasılık İşaretleyicileri	33
2.2.4.3. Söz Dizimsel Olasılık İşaretleyicileri	36
2.2.5. Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Olasılık ve Olasılık Kipliği	37
BÖLÜM III	39
YÖNTEM	39
3.1. Araştırmanın Modeli / Deseni	39
3.2. Evren / Örneklem (İncelenen Bütüncü)	39
3.3. Verilerin Analizi	41
BÖLÜM IV	42
BULGULAR VE YORUMLAR	42
4.1. Kesin Dışılık.....	42
4.1.1. Açıklayıcı Metinlerde Kesin Dışılık İşaretleyicileri.....	42
4.1.1.1. Açıklayıcı Metinlerde Sözlüksel Kesin Dışılık İşaretleyicileri.....	42
4.1.2. Anlatısal Metinlerde Kesin Dışılık İşaretleyicileri.....	43
4.1.2.1. Anlatısal Metinlerde Morfolojik Kesin Dışılık İşaretleyicileri	43
4.1.2.2. Anlatısal Metinlerde Sözlüksel Kesin Dışılık İşaretleyicileri.....	44
4.1.3. Betimsel Metinlerde Kesin Dışılık İşaretleyicileri	51
4.1.3.1. Betimsel Metinlerde Morfolojik Kesin Dışılık İşaretleyicileri	51
4.1.4. Çağrı İşlevli Metinlerde Kesin Dışılık İşaretleyicileri	52
4.1.5. Kanıtlayıcı Metinlerde Kesin Dışılık İşaretleyicileri	52

4.1.5.1. Kanıtlayıcı Metinlerde Morfolojik Kesin Dışılık İşaretleyicileri.....	52
4.2. Uzak Olasılık.....	52
4.2.1. Açıklayıcı Metinlerde Uzak Olasılık İşaretleyicileri.....	52
4.2.1.1. Açıklayıcı Metinlerde Morfolojik Uzak Olasılık İşaretleyicileri.....	52
4.2.1.2. Açıklayıcı Metinlerde Sözlüksel Uzak Olasılık İşaretleyicileri.....	53
4.2.2. Anlatısal Metinlerde Uzak Olasılık İşaretleyicileri.....	54
4.2.2.1. Anlatısal Metinlerde Morfolojik Uzak Olasılık İşaretleyicileri.....	54
4.2.2.2. Anlatısal Metinlerde Sözlüksel Uzak Olasılık İşaretleyicileri.....	57
4.2.2.3. Anlatısal Metinlerde Söz Dizimsel Uzak Olasılık İşaretleyicileri.....	60
4.2.3. Betimsel Metinlerde Uzak Olasılık İşaretleyicileri.....	61
4.2.4. Çağrı İşlevli Metinlerde Uzak Olasılık İşaretleyicileri.....	61
4.2.4.1. Çağrı İşlevli Metinlerde Morfolojik Uzak Olasılık İşaretleyicileri.....	61
4.2.4.2. Çağrı İşlevli Metinlerde Sözlüksel Uzak Olasılık İşaretleyicileri.....	61
4.2.5. Kanıtlayıcı Metinlerde Uzak Olasılık İşaretleyicileri.....	62
4.2.5.1. Kanıtlayıcı Metinlerde Morfolojik Uzak Olasılık İşaretleyicileri.....	62
4.2.5.2. Kanıtlayıcı Metinlerde Sözlüksel Uzak Olasılık İşaretleyicileri.....	62
4.3. Yakın Olasılık.....	63
4.3.1. Açıklayıcı Metinlerde Yakın Olasılık İşaretleyicileri.....	63
4.3.1.1. Açıklayıcı Metinlerde Morfolojik Yakın Olasılık İşaretleyicileri.....	63
4.3.1.2. Açıklayıcı Metinlerde Sözlüksel Yakın Olasılık İşaretleyicileri.....	64
4.3.2. Anlatısal Metinlerde Yakın Olasılık İşaretleyicileri.....	66
4.3.2.1. Anlatısal Metinlerde Morfolojik Yakın Olasılık İşaretleyicileri.....	66
4.3.2.2. Anlatısal Metinlerde Sözlüksel Yakın Olasılık İşaretleyicileri.....	69
4.3.3. Betimsel Metinlerde Yakın Olasılık İşaretleyicileri.....	73
4.3.3.1. Betimsel Metinlerde Morfolojik Yakın Olasılık İşaretleyicileri.....	73
4.3.3.2. Betimsel Metinlerde Sözlüksel Yakın Olasılık İşaretleyicileri.....	73
4.3.4. Çağrı İşlevli Metinlerde Yakın Olasılık İşaretleyicileri.....	74
4.3.4.1. Çağrı İşlevli Metinlerde Morfolojik Yakın Olasılık İşaretleyicileri.....	74
4.3.4.2. Çağrı İşlevli Metinlerde Sözlüksel Yakın Olasılık İşaretleyicileri.....	75
4.3.5. Kanıtlayıcı Metinlerde Yakın Olasılık İşaretleyicileri.....	75
4.3.5.1. Kanıtlayıcı Metinlerde Morfolojik Yakın Olasılık İşaretleyicileri.....	75
4.3.5.2. Kanıtlayıcı Metinlerde Sözlüksel Yakın Olasılık İşaretleyicileri.....	77
4.4. Kesinlik.....	77
4.4.1. Açıklayıcı Metinlerde Kesinlik İşaretleyicileri.....	77

4.4.1.1. Açıklayıcı Metinlerde Morfolojik Kesinlik İşaretleyicileri	77
4.4.2. Anlatısal Metinlerde Kesinlik İşaretleyicileri	80
4.4.2.1. Anlatısal Metinlerde Morfolojik Kesinlik İşaretleyicileri.....	80
4.4.2.2. Anlatısal Metinlerde Sözlüksel Kesinlik İşaretleyicileri.....	84
4.4.3. Betimsel Metinlerde Kesinlik İşaretleyicileri.....	92
4.4.3.1. Betimsel Metinlerde Morfolojik Kesinlik İşaretleyicileri.....	93
4.4.3.2. Betimsel Metinlerde Sözlüksel Kesinlik İşaretleyicileri.....	93
4.4.4. Çağrı İşlevli Metinlerde Kesinlik İşaretleyicileri	93
4.4.4.1. Çağrı İşlevli Metinlerde Morfolojik Kesinlik İşaretleyicileri	94
4.4.4.2. Çağrı İşlevli Metinlerde Sözlüksel Kesinlik İşaretleyicileri	94
4.4.5. Kanıtlayıcı Metinlerde Kesinlik İşaretleyicileri	95
4.4.5.1. Kanıtlayıcı Metinlerde Morfolojik Kesinlik İşaretleyicileri	95
4.4.5.2. Kanıtlayıcı Metinlerde Sözlüksel Kesinlik İşaretleyicileri	96
BÖLÜM V	99
ORTAOKUL TÜRKÇE DERSİ DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNDE OLASILIK	
KİPLİĞİNİN YERİ	99
5.1. Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programında Olasılık Kipliği	99
5.2. Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Olasılık Kipliği	101
BÖLÜM VI.....	102
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	102
6.1. Tartışma.....	102
6.2. Sonuç ve Öneriler	103
KAYNAKÇA.....	107
EKLER.....	113
EK 1. Öğrencinin Akademik Özgeçmişi.	113
EK 2. Yapı ve İşlevleri Bakımından Metin Türleri.	114
EK 3. Veri Toplamada İncelenen Metinlerin Listesi	115

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Rubin'in (2010) Kesinlik Sınıflandırma Modeli	17
Tablo 2 .Hirik'in (2019) Olasılık Derecelendirmesi	25
Tablo 3. Olasılık Kipliğini İşaretleyen Morfolojik Yapılar	31
Tablo 4. Olasılık Kipliği Belirten Sözlüksel İşaretleyiciler	35
Tablo 5. Olasılık Kipliği Belirten Söz Dizimsel İşaretleyiciler	36
Tablo 6. Çalışmada İncelenen Metin Türleri	40
Tablo 7. 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programında Kiplik Alanına Ait Dil Bilgisi Kazanımları	98

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Salkie'nin (2009) Kiplik Tanımları Sınıflandırması	8
Şekil 2. 7.Sınıf Türkçe Ders Kitabı “İki Tekerlekli Özgürlük” Metni 6. Etkinliği.....	99

ÖZET

TÜRKÇEDE OLASILIK KIPLİĞİNİ İŞARETLEYEN YAPILARIN BELİRLENMESİ VE BUNLARIN DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNDE KULLANIMI

Dil bilgisi, birbiriyle etkileşim içinde olan ses, anlam, biçim gibi farklı görünümlere ait kurallar düzenidir. Hiç kimse bir dilin dil bilgisinin kurallarının tamamını bilerek konuşmaz, yazmaz kısacası düşünmez. Ana dilimizin kurallarını örtük ve sezgisel olarak biliriz öte yandan dili kullanmak için dil bilgisinin kurallarına uymak ve aynı zamanda anlam kurmak da gerekmektedir. Bu da sadece dilde anlam ile dil bilgisinin bir bütünlük içerisinde kullanılmasıyla başarılabılır.

Yapılandırıcı yaklaşıma göre Türkçe öğretiminde dil bilgisi, dilin kurallarını anlamak ve bu kurallar düzeniyle anlamı aktarabilmek için önemlidir. Türkçede kiplik, anlamı aktarırken kullandığımız dil bilgisel kategorilerden biridir. Bu yüzden dil bilgisinde ele alınması gereken konulardan olmalıdır. Kipliğin temelini oluşturan olasılığın önemi, dili kullanırken üretilen olası ifadelerden kaynaklanır. Bu nedenle kiplik alanında olasılık kavramı incelenmesi gereken bir kavramdır.

Bu çalışmada Türkçede olasılık kipliğini işaretleyen yapıların belirlenmesi ve olasılık kipliğinin Türkçe dil bilgisi öğretiminde kullanılma durumunun irdelenmesi amaçlanmıştır. Nitel bir araştırma olan bu çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma deseni ise durum saptamasıdır. Çalışmada eş zamanlı yaklaşım kullanıldığı için bütüncü, 2010 yılı sonrası Türkiye Türkçesiyle yazılmış metinlerden seçilmiştir. Metinler seçilirken amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmış ve bütüncü, her bir metin türünden birer eserle sınırlandırılmıştır. Bütüncüyü oluşturan metinlerden toplanan veriler, içerik analizi yöntemiyle çözümlenerek yorumlanmıştır. Olasılık kipliği, Rubin'in (2010) kesinlik sınıflandırma modeli temel alınarak kiplik işaretleyicilerle gruplandırılmıştır. Ayrıca olasılık kipliğinin Türkçe dil bilgisi öğretiminde yeri, Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Türkçe dersi kitapları incelenerek belirlenmiştir.

Sonuç olarak çalışmada olasılık kipliğinin Türkiye Türkçesindeki metinlerde önemli derecede yer tutmasına rağmen Türkçe dil bilgisi öğretiminde yeteri kadar ele alınmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: kiplik, olasılık kipliği, dil bilgisi.

ABSTRACT

DESIGNATION OF STRUCTURES MARKING MODALITY OF POSSIBILITY IN TURKISH LANGUAGE AND USE OF THESE IN TURKISH GRAMMAR TEACHING

Grammar is the set of rules of interacting aspects such as sound, meaning and form. No one speaks, writes, or thinks, knowing all the rules of grammar of a language. We know the rules of our mother tongue both implicitly and intuitively, on the other hand, in order to use the language, it is necessary to follow the rules of grammar and also to establish meaning. This can only be achieved by using the meaning in the language and the grammar harmoniously.

According to the constructivist approach, grammar in Turkish teaching is important to understand the rules of the language and to convey meaning by utilizing these rules. In Turkish, modality is one of the grammatical categories used to convey meaning. Therefore, modality should be one of the subjects that should be addressed in grammar. The importance of probability, which constitutes a basis for modality, stems from the possible expressions we utter while using the language. For this reason, the concept of possibility in the field of modality should be researched.

In this study, it is aimed to determine the structures that mark the possibility modality in Turkish and to examine the use of the possibility modality in Turkish grammar teaching. Being qualitative, the study utilizes document analysis method. The research approach used, on the other hand, is case study. Since the simultaneous approach was used in the study, the corpus was selected from the texts written in Turkey Turkish after 2010. While selecting the texts, judgment sampling method was used and the corpus was limited to one work from each text type. The data collected from the texts that make up the corpus were analysed and interpreted by the content analysis method. Possibility modality is grouped with modality markers based on Rubin's (2010) certainty classification model. In addition, the place of possibility modality in Turkish grammar teaching has been determined by examining the Turkish Language Teaching Curriculum and Turkish course books.

As a result, the study showed that although the possibility modality has an important place in the texts in Turkey Turkish, it is not adequately addressed in Turkish grammar teaching.

Keywords: modality, possibility modality, grammar.

BÖLÜM I

GİRİŞ

İnsanların en temel iletişim aracı olan dil; düşüncelerimizi, ruh halimizi, isteklerimizi ve daha birçok şeyi dışa vurmamızı sağlar. Böylece dil konuşmacılar arasında mümkün olan, olması yüksek, olabilme ihtimali olan, olması gerekli olan durumları anlatmamıza olanak tanır. Cümledeki yapılar, bu gibi olası durumların anlatılmasını sağlar. Dilde farklı düzeydeki olası durumlar için farklı ekler, sözcükler, söz dizimsel ögeler kullanırız. Kullandığımız bütün ögeler kiplik işaretleyicileri olarak ele alınmaktadır ve kipliğin inceleme alanına girer. Kiplik anlama ve anlatma sürecinde etkin bir dil alanıdır (Demirel, 2018). Kiplik çalışmalarının temel felsefesini olasılık oluşturmaktadır (Ural, 1995, s. 61). Olasılık anlamının kiplik incelemelerinin temelini oluşturması ve olasılık kavramının farklı olası durumları ifade ederken günlük iletişimimizde fazlaca yer kaplaması açısından olasılık kipliği, Türkçe dil bilgisi öğretiminde üzerinde durulması gerekli bir alandır.

Bu bölümde araştırmanın öncelikle problem durumuna yer verilmiştir. Bununla birlikte çalışmanın amacına, önemine, problem cümlesine, alt problemlerine, sınırlılıklarına, varsayımlara ve tanımlara yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Türkçe dil bilgisi kitaplarına bakıldığında ve dil bilgisi üzerine çalışmalar incelendiğinde kip ve kiplik üzerine birçok çalışma yapılmış olsa da bu kavramlar üzerine net tanımlar yapılamamıştır. Diğer bir yandan kip ve kiplik kavramlarının anlam bilgisi alanında değerlendirilmesi gerekliliği -anlamın da uzmanlar açısından farklı yorumlanmasıyla- bu kavramların alan yazında net tanımlarının olmasını zorlaştırmıştır.

Kip ve kiplik tanımları dil bilim incelemelerinde benzerlik gösterse de, dil bilgisi çalışmalarında yeri son zamanlarda artsa da hala Türkçe dil bilgisi öğretiminde üzerinde durulan çalışmaların sınırlı olduğu bir alandır (Demirel, 2018). Geleneksel dil bilgisi çalışmalarında da Türkçe dil bilgisi öğretiminde de sadece kip kavramına yer verilmektedir. Banguoğlu'na (2015) göre kip zaman eki olarak çekime giren fiilin kişi ekleri almasıyla meydana gelmektedir. Türkçe öğretiminde de bu tanım kabul görmekte ve kiplin öğrencilere zaman kavramı ile aynı başlık altında verildiği görülmektedir (Demirel, 2018, s. 5). Türkçe dil bilgisi öğretiminde kip kavramı yer bulmaktadır. Fakat kip kavramının kapsamının öğretilmesi konusu tartışılmalıdır (Kerimoğlu, 2016, s. 91). Kiplik kavramının ise Türkçe dil bilgisi öğretiminde yeri bulunmamaktadır. Bunların yanında kip ile iç içe olan kiplik kavramının -

alan yazında dahi- açıklanması, kategorilendirilmesi dil bilimciler ve dil bilgisi üzerine çalışma yapanlar tarafından farklı şekillerde olmuştur (Kerimoğlu, 2018, s. 17). Son yıllarda Türkçe alan yazında kip ve kiplik üzerine yoğun bir ilgi bulunmakta ve bu alanın Türkçe alan yazınında eksiklikleri giderilmektedir.

Kiplik çok geniş bir alandır. Kipliğin kökeni felsefi temellere dayanmaktadır ve bu felsefesi temeller de olasılık ve zorunluluk gibi kavramlarla ilişkilendirilmektedir. Felsefeye dayanan olasılık anlamı bilgi kipliğinin alt karegorisi olarak olasılık kipliği şeklinde dil bilim çalışmalarında yer bulmaktadır (Hirik, 2013). Olasılık ifade alanının veya olasılık kipliğinin Türkiye Türkçesinde betimlenmesinde eksiklikler dikkat çekmektedir. Kiplik kavramının ifadesinin zorluğunun yanında tüm diğer kategoriler gibi olasılık kipliği ifadesinin karmaşıklığının da giderilmesi gerekmektedir. Ayrıca olasılık kipliğine ve tüm kiplik kategorilerine bununla birlikte işaretledikleri anlamlara Türkçe dil bilgisi öğretiminde yer verilmelidir.

2005 Türkçe Öğretim Programından itibaren geçerli olan yapılandırmacı yaklaşımın gereği olarak dil bilgisi öğretiminin de anlamla bir bütün olarak verilmesi önemlidir. Olasılık ifadesinin anlamsal değerleri kiplik ile bağlantılı olarak verilmelidir. Kiplik kavramının anlambilimde incelenmesi ve bu durumdan da yola çıkılarak dil bilgisinin bir bütün olduğu göz önüne alındığında olasılık kipliğinin, yapılandırmacı anlayışla dil bilgisi öğretiminde verilmesinin gerekliliği önem kazanmaktadır.

1.2. Amaç ve Önem

Çalışmanın amacı, Türkiye Türkçesinde olasılık kavramının kiplik ifade alanlarında kullanımlarını detaylı olarak incelemektir. Bunun yanında Türkçe dil bilgisi öğretiminde olasılık kipliğinin Türkçe ders kitapları ve Türkçe öğretim programındaki yeri ve önemini belirlemektir.

Son yıllarda benimsenen yapılandırmacı yaklaşımla birlikte Türkçe dil bilgisi öğretimi üzerine yoğunlaşmadığı veya yoğunlaşılsa da anlamdan soyut bir dil bilgisi öğretiminin devam ettiği görülmektedir. Dil bilgisi öğretiminin Türkçe ders kitaplarında ve Türkçe öğretim programında her ne kadar diğer beceriler içinde verildiği görülsede uygulamada böyle olmadığı görülmektedir. Bu nedenle kiplik gibi önemli bir konu olan ve hem anlam hem dil bilgisel boyutta yeri olan bir konunun öğretilmesi, öğretim yapılırken bir bütün halinde verilmesi ve detaylandırılması gerekmektedir (Demirel, 2018).

Bu çalışma Türkçe alan yazınına olasılık kipliği alanında katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu amacın doğrultusunda, ortaokul 7. sınıf düzeyinde kazandırılmaya

Çalışılan kip ve kiplik kavramının sadece morfolojik işaretleyicilerle öğretilmesi hakkında farkındalık oluşturulacaktır. Çalışmada güdülen diğeri bir amaç ise Türkçe ders kitaplarında yüzeysel olan olasılık ifadesinin farklı şekillerde ortaya çıkabileceğı konusunda tespitler yapmaktır.

1.3. Problem Cümlesi ve Alt Problem Cümleleri

Türkçede olasılık kipliğinin görünümleri ve bunların Türkçe dil bilgisi ğretiminde kullanımı nasıldır?

Araştırmanın yukarıda verilen ana problem çerçevesinde ortaya çıkan alt problemleri şöyle sıralanabilir:

1. Türkçede olasılık kavramı nasıl (anlamsal veya dil bilgisel) betimlenmektedir?
2. Türkçede olasılık kipliğı morfolojik ögelerle nasıl işaretlenmektedir?
3. Türkçede olasılık kipliğı sözlüksel ögelerle nasıl işaretlenmektedir?
4. Türkçede olasılık kipliğı söz dizimsel ögelerle nasıl işaretlenmektedir?
5. Ortaokul Türkçe ders kitaplarında olasılık kipliğı nasıl ele alınmaktadır? Bu kipliğinin dil bilgisi ğretiminde kullanımı nasıldır?
6. Olasılık kipliğinin 2019 Türkçe Dersi ğretim Programı'na yansıması nasıldır?

1.4. Sınırlılıklar

Çalışma, 2010 yılı sonrası yazılmış Türk yazını eserlerinden oluşturulan bütüncü ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca bütüncü, metin türlerinin tüm kategorilerinin her bir kategorisinden ikişer metin türü seçilerek bu metin türlerine ait birer eserle oluşturulmuştur. Bütüncü oluşturulurken bütün metin türlerine ait örnek metin alınamamıştır.

Nitel araştırmaların sınırlılıklarından olan araştırmacının öznelliği unsuru araştırmanın nitel bir çalışma olması dolayısıyla etkili olmuştur ve araştırmada bulunan olasılık kipliğı ifadelerinin içerik analizi bölümünde metinler üzerinde derecelendirilmesinin araştırmacı tarafından yapılması gerekliliğı ortaya çıkmıştır.

Bu çalışma morfolojik, sözlüksel ve söz dizimsel ögelerin kiplik işaretleyicilerinin olasılık kipliğindeki işlevleri ile sınırlandırılmıştır.

1.5. Varsayımlar

Çalışma hazırlanırken ortaokul Türkçe ders kitaplarında özellikle de kip ve kiplik konusunun kazanımlarını barındıran 7. sınıf düzeyi ders kitaplarında olasılık kipliğine yer verilmemesi veya eksik bırakılması varsayımına dayanılmıştır.

Ayrıca yapılan çalışmada kullanılan farklı metin türlerinin her birinde olasılık kipliğinin bağlamsal özellikler de göz önünde bulundurularak olasılık kipliği belirten yapıların tespit edildiği varsayılmıştır.

1.6. Tanımlar

Bağlam: Bir dil birimini çevreleyen, ondan önce ya da sonra gelen, birçok durumda söz konusu birimi etkileyen, onun anlamını, değerini belirleyen birim ya da birimler bütünü (Vardar, 2002, s. 31).

Dil bilgisi: Dil bilgisi birbiriyle tabii ki etkileşim içinde bulunan ama ses, anlam, biçim, söz dizimi gibi farklı görünümlere ait kurallar sistemidir (Uzun, 2004, s. 16).

Kip: Fiilin gösterdiği sürecin hangi psikolojik koşullar altında meydana geldiğini ya da gelmek istendiğini bildiren ve ruh durumunu, kişisel duygulan, niyeti, isteği belirten bir gramatikal ulam (Dilaçar, 1971, s. 106).

Kiplik: Önergelerin yalın, belkili veya mecburi olma nitelikleri (Türk Dil Kurumu, 2011, s. 1444).

Kiplik işaretleyicileri/kodlayıcıları: Konuşmacının bir olay veya durumla ilgili tutumunu, bakış açısını ve bilgi düzeyini yansıtan dilsel birimlerdir (Palmer, 2001).

Konuşur: Dilsel bildiriye oluşturarak dinleyiciye yönelten kişi, konuşan birey (Vardar, 2002, s. 137).

Olasılık: Olasılık, belli bir olayın meydana gelişindeki kesinliğin bir ölçüsüdür (Franklin, 2005, s. 83).

Olasılık kipliği (possibility modality): Konuşurun kesinliğinden emin olmadığı, tahmin yürüttüğü veya varsayımında bulunduğu, olası durumlara işaret eden kiplik kategorisi (Hirik, 2010, s. 152).

Önerme: Mantıksal açıdan doğru ya da yanlış yargısına konu olabilecek sözce (Vardar, 2002, s. 154).

Söz dizimi: Bir cümleyi oluşturan kelime türlerinin arasındaki ilişkileri inceleyen ve sınıflamalar yapan dil bilgisi kolu, cümle bilgisi, tümce bilgisi, nahiv, sentaks (TDK, 2011, s. 2156).

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE / İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

2.1. Kiplik ve Kiplik Kategorileri

Bu bölümde öncelikle “kiplik” kavramının tanımlamaları üzerinde durulmuş sonrasında kiplik yaklaşımları ve çalışmalarına yer verilmiştir. Ayrıca kip ile kiplik arasındaki ilişki üzerine yapılan çalışmalara da değinilmiştir. Bunlar incelendikten sonra araştırmacıların kipliğe yaklaşımı, yaklaşımlarındaki farklılıklar ve benzerlikler üzerinde durulmuştur.

Ardından alan yazındaki kiplik sınıflandırmaları ele alınmış, çeşitli çalışmalar örneklendirilmiştir. Kiplik, anlam ve biçim bakımından da irdelenerek kipliği işaretleyen ögeler tanıtılmıştır. Son olarak kiplik ifade alanları örneklendirilerek verilmiştir.

2.1.1. Kiplik Tanımı

Kiplik; mantık, felsefe, dil bilim, psikoloji gibi birçok alanın araştırma konusu olmuştur. Kiplik kavramı ilk olarak felsefede yer bulmuş, felsefeciler tarafından geliştirilmiş ve dilin gerçekte ilişkisi üzerine mantığın alt alanı “modal mantık” olarak kiplik incelemelerinin temelini oluşturan bir alan meydana getirmiştir (Kerimoğlu, 2018, s. 9). Kiplik bu sebeple, şimdilerde sadece dil bilim alanının araştırma konusu gibi gözüke de felsefe ve psikoloji içeren dil ile ilgili çoğu disiplinin araştırma konusudur.

Kiplik kavramının tanımının yapılması araştırmacılar tarafından hep önemli bir sorun olarak dile getirilmekte ve bunun nedeninin de kipliğin her bir tanımının birbirinden değişik yönlerinin bulunması olarak görülmektedir (Kerimoğlu, 2018). “Kiplik nedir?” sorusunun cevabının tek ve bütün alanlar için geçerli olan bir cevabının olmasının zor olduğu araştırmacılar tarafından hep ifade edilmiştir (de Haan, 1997; Hoyer, 2005; Nuyts, 2006; Portner, 2009). Squartini (2018, s. 1), kiplik kavramının bu derece karmaşık olmasının sebebinin araştırmacıların kipliği farklı boyutlara göre kategorize etmeleri olduğunu söylemiş ve araştırmacıların kiplik kavramına bakışlarının; olasılık ve zorunluluk arasındaki karşıtlık yönünden (van der Auwera and Plungian, 1998), olgusal olmayan anlamsal bakış açısı (Declerck, 2011; Kiefer, 1987, 1997; Narrog, 2005a) daha genel ve pragmatik olarak konuşurun tutumu (Nuyts, 2005; Palmer, 1986) şeklinde farklılaştıklarını görmüştür.

Kiplik alanında farklı yönelimlerin olması kipliğe olan felsefik bakış açılarının farklılaşması tamamen doğru ve eksiksiz bir kiplik tanımı yapmayı güçleştirmiştir (Demirel, 2018). Birçok araştırmacının kiplikle ilgili farklı tanımlamalar yapmış olması kiplikteki pek

çok noktada anlaşmazlıkları da ortaya çıkarmıştır (Dinar, 2020). Bunun bir diğer nedeni olarak kipin sınırlarının tam belirlenememiş olması ve bunun yanında geleneksel dil bilgisi kitaplarındaki zaman kavramı ile kiplik ve kip kavramlarının bazen aynı başlık altında alınıp bazen de birbirine karıştırılmış olması kiplik tanımlamalarını karmaşık hale getirmiş böylece birbiriyle çelişen tanımlar ortaya çıkarmıştır (Hirik, 2013). Konuşurun olay ya da durum karşısındaki ruh durumu olarak tanımlanabilecek olan kipi, zaman kavramından tamamen soyutlayıp ayrı bir kategori olarak ele almak gerekmektedir. Bu konuya dikkat çekmiş araştırmacılar kipliğin kavramsal olarak tanımının tam ve tutarlı bir şekilde yapılabilmesinin zor, hatta imkansız olduğunu vurgulamışlardır (Nuyts, 2006; Salkie, 2009).

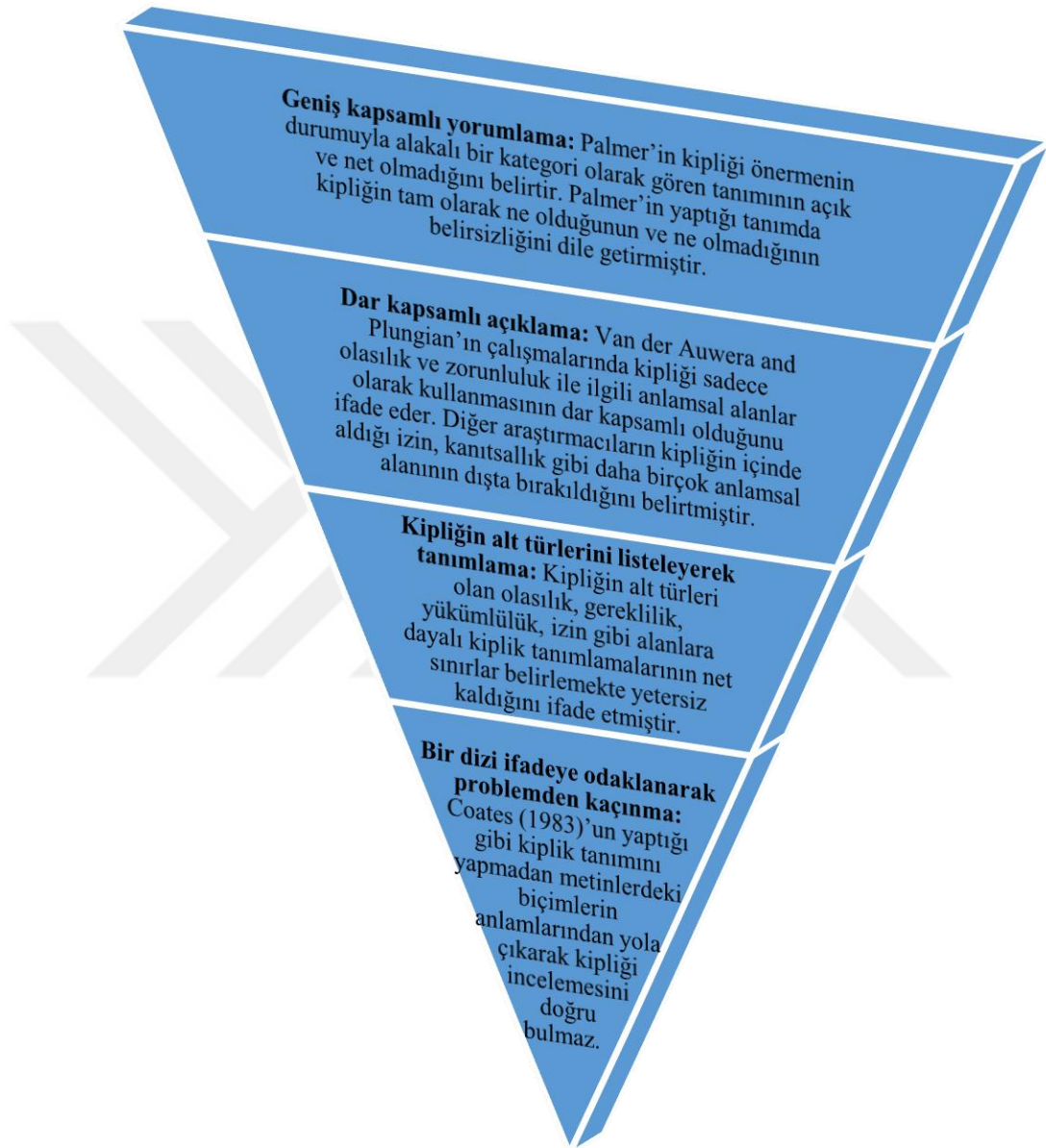
Her ne kadar kiplik kavramını tanımlamak zor olsa da bu konu üzerinde çalışılmış Türkçe ve yabancı kaynaklarda birçok tanım dikkat çekmektedir. Yapılan tanımları bazı araştırmacıların kipliğe olan bakış açılarına göre kendi içlerinde gruplandırdıklarını görürüz (Kiefer, 1987; Narrog, 2009; Salkie, 2009). Kipliğin tanımı konusunda özellikle Kiefer (1987) ve Narrog (2005) kapsamlı çalışmalar yapmışlar ve tanımlamaları gruplandırma yoluna gitmişlerdir. Narrog (2009, s. 9) yapılan kiplik tanımlamalarını “olasılık-zorunluluk”, “konuşurun tutumu” ve “gerçeklik-gerçek dışılık” olarak üç grupta bir araya getirmiştir. Bu üç ölçünün yapılan kiplik tanımlarında temel alındığı görülmüştür (Kerimoğlu, 2018). Narrog (2009), bu gruplandırmayı yaparak bir nebze tanımlamaların farklılaştığı noktaları ortaya koymuştur. Narrog (2012, s. 6) ise kipliği bir önermenin gerçeklik durumuna atıfta bulunan dil bilimsel kategori olarak tanımlar. Yani Narrog, kendi sınıflandırmasına göre kipliğin, ifadenin gerçeklik durumuna göre tanımlanması gerektiğini düşünmüştür diyebiliriz.

Kipliği yine gerçeklik durumuna göre tanımlayan Portner (2009, s. 1), kipliğin gerçek olması gerekmeyen durumların ifadesi veya bu durumların temelinde bir şeyler söyleme izni veren dil bilimsel bir olgu olduğunu dile getirir. Kiefer (1987), kipliğin tanımlanmasında mantıksal ve dil bilim geleneği arasındaki farkın önemini vurgulamıştır. Kiefer (1987, s. 67) bu şekilde ayırdığı tanımlamaları üç başlık altında tartışmıştır:

- “1.Olasılık ve gereklilik ifadesi olarak kiplik.
- 2.Önermesel tutumların anlamı olarak kiplik.
- 3.Konuşurun tutumları olarak kiplik.”

Kiefer (1987), kipliğin önermesel ifadelerin cümlelerdeki işlevlerini bildirmesinin yanında dilsel olarak öge sınıflarının anlamlarını kapsadığını da ifade etmektedir. Kipliği bu şekilde ifade ettiği çalışmasının sonucu olarak kipliğin önerme olarak kabul edilebilecek şeylerle sınırlı olduğunu da belirtmiştir (Kiefer, 1987, s. 90). Bu şekilde kapsamlı çalışmalara bakıldığında kiplik tanımlamalarının tek bir yönden yapılmaması gerektiği anlaşılmaktadır.

Salkie (2009, s. 79-80), kipliğin derecelerini ele aldığı araştırmasında yapılan çalışmalardaki kiplik tanımlamalarına eleştirel bir gözle bakmış ve tanımlamaları şu şekilde gruplandırmıştır:

Şekil 1. Salkie'nin (2009) kiplik tanımları sınıflandırması

Son yıllarda Türkçe çalışmalara bakıldığında bir sınıflandırma denemesini Kamacı Gencer (2018 s. 45-80) yaptığı görülmüştür. Bu çalışmada, tanımları biçimsel, mantıksal, anlamsal ve felsefi olmak üzere dört başlık altında toplamıştır. Biçimsel tanımlamayı, görünüş ve eylem zamanı ile olan ilişkisi üzerine yapılan bir tanımlama olarak ele alan Kamacı Gencer

(2018, s. 45); Bybee vd. (1994), Nuyts (2005) ve Coates (1983) tarafından yapılan çalışmaları da bu sınıflandırmaya dahil etmiştir. Çalışmasında, anlamsal tanım dil bilgisel yapılar yerine olasılık, gereklilik, olabilirlik, zorunluluk, yeterlilik, izin ve istek gibi kavramların içinde bulunduğu bir tanım olarak nitelendirilmiştir. Barbiere (2002) ve Larreya (2009) da anlamsal tanım yapan araştırmacılar arasında gösterilmiştir.

Kamacı Gencer (2018, s. 46), biçimsel ve anlamsal tanım yapan araştırmacıların farkını şu şekilde vermiştir: “Biçimsel tanım yapmayı tercih eden araştırmacılar kiplik işaretleyiciler aracılığı ile kiplik kavramını ifade etmeye çalışırken anlamsal tanım yapmayı tercih edenler, olasılık ve gereklilik gibi kiplik anlamlar vasıtası ile kiplik tanımlarını yapmaktadırlar.”

Kamacı Gencer (2018, s. 46), üçüncü bir başlık olarak verdiği mantıksal tanımlamada “önermenin durumları, varlık (entity), olay, bütünlüklü ifadeler (entire statements), bilgi durumu ve konuşucu tutumu” kavramlarının önemine vurgu yapmıştır. Bu tanımlamada Palmer (2001), Bybee (1986), Frawley (2009) ve Erguvanlı Taylan (1997) gibi araştırmacılara yer vermiştir. Son başlığı ise felsefi tanımlama olarak almış, mantıksal tanıma içerik yönünden benzer olduğunu ifade etmiştir. Bu başlık altında da Chung ve Timberlake (1985), Çapak (2004) ve Cevizci (2010) çalışmaları ele almıştır. Kipliğin mantıksal yaklaşım ile tanımlanmasının en geçerli yaklaşım olduğunu dile getiren Kamacı Gencer (2018, s. 49) kipliği konuşucunun önerme karşısında yaklaşımını ifade eden anlamsal bir fenomen olarak tanımlamıştır.

Yukarıda kiplik tanımlamalarını sınıflandırılarak veren bazı araştırmacılara ve tanımlamalarına yer verilmiştir. Kiplik ifadesini genel bir şekilde sınıflandırmaya gitmeden kendi bakış açılarıyla tanımlama yoluna giden araştırmacıların tanımları ise şu şekildedir:

Kiplik, Bybee, Fleischman’a göre dillerin ifade ettiği anlam unsurlarına ilişkin anlamsal alandır (1995, s. 2). Bunun yanında kiplik, “emir, dilek-koşul, niyet, varsayım, ihtimal, zorunluluk, söylenti, istek, ünlemlik” gibi ortak paydası bir sözcenin en tarafsız anlamsal değeri olan anlam katmanı olarak ele alınır. Bununla birlikte bu anlamları içeren bir ek olarak dil bilgisel alanı da içine alır. Yani gerçek ve bildirimsel olan geniş bir anlamsal aralığı kapsar (aktaran Demirel, 2018, s. 80). Trask’a (2007, s. 174) göre ise kiplik; gereklilik, olasılık, zorunluluk, izin, yasaklama ve yeterlilik ifadeleriyle bağlantılı dil bilgisel kategoridir. Kipliği bu şekilde, kipliğin ilgili olduğu alt kategorileriyle tanımlayan araştırmacılar da fazladır. Bussmann (2006, s. 754) da kipliğin anlambilimsel bir kategori olduğunu ve bunun yanında olasılık, zorunluluk, olanaklık, yeterlilik, gönüllülük ve izin gibi kavramlarla ifade edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Aynı şekilde Emeksiz (2008, s. 57) kipliği “dillerde anlamın

doğruluk değeri bakımından olasılık veya gereklilik ifadesi şeklinde kodlanması” olarak tanımlar. Kiplik tanımlarında sadece kiplikle ilişkili birçok alt terimi sıralamanın kiplik kavramını net bir şekilde açıklayıp açıklamadığı konusunda net bir uzlaşım bulunmamaktadır.

Kipliğin sözlüksel, dil bilgisel veya her iki şekilde de ifade edilebildiğini vurgulayan Chapman ve Routledge (2009, s. 139) kipliği bir önermenin gerçekliği veya gerçekleştirilebilirliği ile ilgili konuşurun tutumunun ifadesi olarak tanımlamıştır. Aynı doğrultuda düşünen Corcu (2005, s. 1) ise kipliği “gerçeklik veya gerçekleştirilebilirliğe değinmeden tümcelerdeki önermelerde konuşucunun tutumunu veya önermeler hakkındaki yorumunu ifade eden eylem ulamı” olarak tanımlar. Ayrıca kipliğin sadece eylem ile ilişkili bir yapı olmadığını tüm tümce öğeleriyle biçimlenen karmaşık bir yapı olduğunu belirtir. Emeksiz (2008, s. 57) de aynı şekilde kipliğin yalnızca yüklemi değil tüm tümceyi içine alan anlamsal bir ulam olduğunu ve bu yüzden tek bir dil bilgisel yapıyla incelenemeyeceğini ifade eder.

Hirik (2013a, s. 140); bir çalışmada kipliği, “konuşurun bir olay veya durum karşısında tutumunu, tavrını belirten, kipsel değer taşıyan işaretleyiciler” olarak genel bir tanımla ifade ederken başka bir çalışmada farklı bir tanımlama yoluna gitmiştir. Bahsi geçen diğer tanımında, kipliği, konuşurun dış dünyadan algıladıklarını düşünce dünyasından geçirdikten sonra elde ettiği bilgilerin doğrultusunda konuşmasında kullandığı dil işaretleyicileri olarak belirtmiştir (Hirik, 2013b, s. 250). Elde edilen bu bilgiler olasılık, zorunluluk, emir, yeterlilik, istek, sezme, şüphe, korku, tahmin, çıkarım gibi pek çok anlam taşımaktadır ve bu anlamların gerçek dünyada karşılık bulabilmesi için dilde de var olması gerekmektedir. Bu sebeple konuşur, birine bilgi aktarırken dışarıdan gelen önermenin gerçeklik derecesine bağlı olarak “sözlüksel, söz dizimsel ve biçim bilimsel işaretleyiciler” ile bildirmektedir. Bu şekilde kipsel değer taşıyan işaretleyicilerin tümü kiplik olarak ifade edilir (Hirik, 2013b, s. 250). Bussmann (2006, s. 754) da kipliğe, konuşmacının cümledeki ifadeye olan tutumunu belirten anlamsal bir kategori olarak ele alan bir araştırmacıdır. Daha geniş kapsamlı olarak da kipliği sadece morfolojik olarak ortaya çıkan bir gösterge, öznel ve ruh haline bağlı bir ifade biçimi olarak değil, farklı cümle türlerini de (açıklama, soru, emir vb.) içinde barındıran bir yapı olarak tanımlamıştır.

Kiplikte, konuşurun (konuşmacının) tutumunu esas olarak yapılan tanımlamalar oldukça fazla göze çarpmaktadır. Manap (2013, s. 1) aynı bakış açısıyla kipliği tanımlarken konuşurun durum karşısındaki yalnızca tutumunu değil, konuşurun “bilgisini, beklentisini, şüphesini, zorunluluğunu vb. durumlarını gösteren ifadeler” olarak tanımlamıştır. Aynı şekilde, Yazıcı Ersoy kipliği (2014, s. 44) konuşurun cümlesindeki oluş ve kılışın gerçek olma

ya da olmama durumuna göre takındığı tutumunu, bakış açısını, görüşünü gösteren bir anlambilimi kategorisi olarak ifade etmiştir.

Kipliğe bakış açılarıyla değişen ve çeşitlenen bu gibi kiplik tanımlamalarında konuşurun tutumu, gerçeklik-gerçek dışılık, geçerlilik, olasılık veya zorunluluk gibi ifadeler tek başına esas alınmamış iki veya daha fazla kavram harmanlanarak da verilmiştir. Palmer (1986, 2001) kipliğe tipolojik bir bakış açısı getiren ilk uzun ve kapsamlı çalışmalardandır. Palmer (1986) kipliği anlamsal bir kategori olarak ele almış, yaptığı kiplik tanımında konuşurun tutumunu esas almıştır. Kipliği bilgi ve isteme ayırımına dayandırarak yorumlamıştır. Bu çalışmanın devamı olarak oluşturduğu çalışmasında ise Palmer (2001) kipliği daha çok önermenin konumuyla ve gerçeklik durumuyla açıklama yoluna gitmiştir. Önermedeki gerçeklik ve gerçek dışılık temel kiplik sınıflandırmasındaki ayrımı belirlemiştir. Kiplik kuramsal alanda incelendiğinde dil bilimsel zaman ve görünüş, yaşanan olayın veya bir durumun aktarılmasıyla ilgilidir. Palmer'a (2001) göre kiplik önermenin konumunun eylemin ifadesi üzerine etkisiyle ilgilidir. Dil bilimsel olarak kiplik bilginin durumunun dile nasıl yansıtıldığıyla ilgilidir (Aslan Demir, 2008).

Fiil tarafından belirlenen bir olayın nasıl oluştuğunu, eylemin nasıl gerçekleştiğini ifade eden kiplik; daha çok diyalog süreci içerisinde ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeni de konuşucunun, bir olay veya durum karşısındaki düşünce ve duygusunu, öznel bakış açısını, isteğini, niyetini vb. ifadelerini kiplik sayesinde belirtmesidir (Karabağ, 2000, s. 275). Cümlelerin ifade ettikleri anlamları başlıca kiplik göstergeleri olarak belirten (Vardar, 2002, s. 135) ise kipliği sadece konuşucunun tutumu olarak değil, konuşucu ile dinleyici arasındaki karşılıklı iletişime dayandırmış ve şu şekilde tanımlama yoluna gitmiştir: "Konuşucuyla dinleyici arasındaki bildirilişimin türüne göre tümcenin içerdiği yapının özelliği."

Yukarıda kiplik genel tanımlarıyla ele alınmıştır. Türkiye'de kiplik konusunda yapılan daha eski tarihli araştırmalarda temel kavramlar için kullanılan terimlerin kip, dil bilimsel zaman veya görünüş gibi ifadelerle karıştırıldığı bununla beraber bu terimler konusunda kararsızlık olduğu görülmüştür. Son yıllarda da Türkiye'de, kiplik çalışmalarının yoğunlaştığı ve daha derinlemesine çalışmalar ortaya konduğu için tanımlamalardaki karışıklık, kararsızlık durumu yerini netliğe ve bir uzlaşıya bırakmıştır.

2.1.2. Kiplik-Kip İlişkisi

Birbiriyle adlandırma itibarıyla da sıkı bir ilişkisi bulunan kip ve kiplik bir bütün içinde farklılaşan fakat birbirinden ayrı da düşünülemeyen kavramlardır. Kip ve kipliği iki çok farklı kategori olarak düşünmek yanlıştır (Kerimoğlu, 2020, s. 2). Kip ve kiplik arasında

keskin bir ayırmadan ziyade dil bilgisel ve kavramsal (anlamsal) bir ilişki görülmektedir (Demirel, 2018, s.85). Kiplik alanında yapılan çalışmalarda kip, kipliğin dil bilgiselleşmiş hali olarak ele alınmıştır (Aslan Demir, 2008, s. 18; Bybee, Fleischman, 1995, s. 2; Çürük, 2010, s. 59; Demirel, 2018, s. 84; Lyons, 1995, s. 179; Seçkin, 2014, s. 11). Konuşurun önerme karşısında gösterdiği tutumunu, bilgisini, düşüncesini ifade eden kiplik anlamsal bir kavram olarak ele alınırken; kip, kipliği ifade etmekte kullanılan araç yani biçimsel bir kavram olarak görülmektedir. Kiplik, kipi de kapsayan bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmalarda genelde kip ve kiplik arasındaki temel farklar üzerinde durulmuş olsa da kip ve kipliği parça-bütün ilişkisi içinde ele almak gerekir ve kip morfolojik yönü temsil ederken kiplik daha geniş bir alanı temsil eder. Kiplik işaretleyicileri olarak sadece morfolojik işaretleyiciler kullanmadığı için kip ve kiplik arasında işaretleyiciler yönünden de fark bulunmaktadır (Kerimoğlu, 2020, s. 2).

Aslan Demir'e (2008, s. 18) göre dünyada var olan anlamlar öncelikle zihin süzgecinden geçirilip dilde kodlanmaktadır. Dilde yapılan bu kodlamalar ile doğal olan anlamların dile dönüşümü kiplikle incelenmektedir. Kip de kipliğin ifadesel, dil bilgisel bir parçasıdır. Aynı doğrultuda Benzer (2012, s. 112) ise kipi nesnel bir kavram, kipliği özneliğin ön planda olduğu bir kavram olarak ifade etmiştir. Kipin sayı olarak sınırlı; bunun yanında ise kipliğin öznellik durumundan, konuşucu ve dinleyici ilişkisi açısından farklılaşmasından dolayı sınırsız olduğunu belirtmiştir. Bu nedenlerden dolayı da kiplik kavramsal anlamda ele alınırken kip dil bilgisel biçimi karşılamaktadır (Demirel, 2018, s. 85).

Banguoğlu (2015, s. 441) gramer çalışmasında “fiillerin çekimi” bölümünde fiil tabanlarına getirilen “zaman, tarz, kişi ve sayı” ekleriyle fiillerin çekimlendiğini belirtmiştir. “Zaman (ve varsa tarz) eki ile uzatılmış bir fiilin tekli ve çoklu kişi ekleri almasıyla bir kip meydana gelir.” şeklinde kip tanımını yapmıştır. Gencan (1971, s. 233) da fiillerin zaman ve anlam niteliklerine göre çeşitli eklerle girdikleri şekilleri kip olarak ifade eder. Kipleri de bildirme ve dilek kipleri olarak ikiye ayırıp dokuz farklı kip çeşidi olduğunu belirtmiştir. Kiplik kavramına çalışmasında yer vermemiş, kip çeşitlerini ve kip eklerini örneklendirmiştir. Bu gibi gramer çalışmalarında kiplik ayrı bir başlık altında verilmeyip kip kavramı içinde değerlendirilmiş veya yalnızca kip kavramına yoğunlaştığı görülmüştür. Türkçede yapılan bazı gramer çalışmalarında kip başlığı altında ele alınan ifadelerle bakıldığında ise eklerin işlevleri ile bağlantılı olarak verildiği de görülmüştür.

Son zamanlarda ise yukarıda da anlatıldığı üzere bu alanda yapılan Türkçe çalışmalarda kip ve kiplik ilişkisi ele alınıp kiplik ayrı bir başlık altında verilmektedir.

2.1.3. Kiplik Sınıflandırmaları

Bilimsel çalışmalarda sınıflama yapmak, kavramların tanımlanması ve anlaşılabilirliğini arttırması bakımından gerekli ve önemlidir. Kiplik anlaşılması ve tanımlaması kadar sınıflandırması da güç bir dil bilgisi kategorisidir. Sınıflandırma yapılırken biçimlerdeki çok anlamlılık veya anlamların kesin sınırlarının belirlenememesi gibi nedenlerden dolayı farklılaşmalar görülmektedir (Kerimoğlu, 2018, s. 88). Kipliğe yaklaşım ve bakış açısı farklılığı sınıflandırmalarda görüş birliği olmamasını ya da farklılaşmalar oluşmasını etkileyen sebepler arasındadır.

Kipliğe yaklaşım biçimleri mantıksal, tipolojik, semantik ve pragmatik yaklaşım olarak üç başlıkta değerlendirilmiştir. Mantıksal temelli yaklaşımda odaklanılan dünyanın nasıl olduğu ve olması gerektiğidir. Bu yaklaşımda metin üreticisinin bilgisinin dünyanın gerçekleriyle arasındaki bağlantı sınıflandırmada önemlidir. Tipolojik yaklaşımda evrensel yani tüm diller için bir kiplik sınıflandırması yapılması esastır. Semantik ve pragmatik yaklaşımda ise anlam merkeze alınmıştır. Bu yaklaşımda kiplikte bağlam da önem kazanmaktadır. Kiplik incelemelerinde sadece ek, kök, cümle gibi yapılar değil bu birimlerin daha üst birimlerle olan ilişkisi de ele alınmalıdır. Semantik ve pragmatik yaklaşım ile tipolojik yaklaşım birbirine benzeyen yaklaşımlar olmakla birlikte tipolojik yaklaşım birçok dilde kiplik incelemeleri yaparken semantik ve pragmatik kiplik incelemeleri daha sınırlı kalmaktadır (Kerimoğlu, 2018).

Kiplikte ilk sınıflandırmalar mantık ve felsefe kökenli olarak olasılık ve zorunluluk kavramları üzerinde durularak yapılmıştır. Kiplik, felsefik bir temelden geldiği için sınıflandırmada dikkat çeken iki kavram olasılık ve zorunluluk olmuştur. Bu kavramlar ileri dönem dil bilimsel kiplik incelemelerinin de temelini oluşturmuştur. Dil bilimsel kiplik incelemelerinde olasılık kavramı, felsefeden farklı anlamda kullanılmış olsa da olasılık dil bilimde genel anlamda metin üreticisinin kullandığı önermelerin gerçeklikle ilişkisi üzerinedir. Zorunluluk ise bütün olasılıkların dışlanarak tüm seçeneklerin bir olasılıkta buluşmasıdır. Mantıktaki zorunluluk tanımı dil bilimsel kiplikte tam olarak bu şekilde yansımamıştır. Mantık ve felsefe geleneğindeki olasılık ve zorunluluk kavramlarının karşılığı dil bilimsel kiplik sınıflandırmalarında bilgi ve yükümlülük olarak karşımıza çıkmaktadır (Kerimoğlu, 2018).

Dil bilimciler farklı farklı kiplik sınıflandırmaları yapmakta ya da yapılan kiplik sınıflandırmalarının içeriklerinde değişik görüşlere yer vermektedirler. Kiplik sınıflandırmalarında farklı adlandırmalara gidilmiş olsa da temelde yapılan birçok sınıflandırma benzer veya aynı anlam alanlarına girmektedir. Bu çalışmada kiplik üzerine

genel ve kapsamlı çalışmalara sahip olan Palmer'ın (2001) sınıflandırması esas alınacak ve ayrıntılı olarak incelenecek olsa da yapılan önemli kiplik sınıflandırmaları üzerinde de durulacaktır.

2.1.3.1. Gerçeklik ve Gerçek Dışılık (Realis/ Irreals)

Temel kipsel mantıktaki olasılık ve zorunluluk ayrımı dünya üzerinde birçok dilde mevcut olan bir ayrım olmasının yanında kipliği sınıflandırmada kullanılan temel ayrım gerçeklik ve gerçek dışılık ayrımı olmuştur (Hirik, 2019; Kerimoğlu, 2018). Gerçek dışılık sadece gerçek olmayan yani gerçek karştı terimler değil varsayım bildiren durumlar da içermektedir. Gerçek dışılığın içinde hem hayal ürünü olan ve gerçekleşmesi mümkün olmayan durumlar hem de hayal ürünü olup gerçekleşme ihtimali olan ama gerçekleşmeyen durumlar yer alır (Bybee, Perkins ve Pagliuca, 1994).

Gerçeklik ve gerçek dışılık ayrımının geleneksel şekilde tanımlaması Mithun (1995) ve Chafe (1995) tarafından yapılmıştır. Mithun (1995) dillerin ifade biçimlerinin gerçeklik ve gerçek dışılık bakımından farklı kategorilerde yer aldığını ifade etmiştir. Kiplikte gerçeklik ve gerçek dışılık ayrımının evrenselliği üzerine birçok çalışma olsa da dillerdeki ifade biçimleri ve kiplik işaretleyicileri bakımından birçok farklılık görüldüğü tartışılmıştır (Palmer, 2001).

Kerimoğlu (2018), Chafe (1995)'nin gerçek ve gerçek dışılık için verdiği örnekleri Türkçeye uyarlamıştır. Gerçeklik ifade eden örnekler geçmişte yaşanıp bitmiş olaylar, geçmiş durumlar, şu an yaşanan ve devam eden olaylar, şimdiki durumlar içermektedir. Gerçek dışılık belirten örnekler ise, soru cümleleri, gelecek, olumsuzluk, emir, gereklilik şart, gereklilik vb. ifadeleri içermektedir. Gerçeklik belirten cümleler aşağıdaki gibi örneklendirilebilir.

Dün onunla görüştim.

İçeride arkadaşlarıyla oturuyorlar.

İlk cümlede geçmişte yaşanmışlık ve ikinci cümlede şu an yaşanıyor ifadeleri gerçeklik örnekleridir.

Bunu sen mi getirdin?

Haftaya tatile çıkacağız.

Yukarıda verilen cümle örnekleri gerçek dışılık ifadesi barındırmaktadır. Çünkü ilk cümlede soru ile ikinci cümlede ise gelecekte yaşanacak bir durumun ifadesi bulunmaktadır. Kerimoğlu (2018), gelecek zaman kullanımı olup da bağlamda kesinlik ifadesi olsa da önermenin gerçekleşmemesi nedeniyle gerçeklik kipliği kabul edilemesinin imkânsız olduğunu ifade

etmiştir. Aynı şekilde emir bildiren ifadelerin de gerçek dışılık içerisine değerlendirilmesinin diğer kiplik kategorilerini aşan bir durum olduğunu belirtmiştir.

Bazı dillerde gerçeklik ifadesinin başka bir dilde gerçek dışılık ifadesi olarak adlandırılması ve gelecek, soru gibi ifadelerin diller açısından farklılık göstermesi durumu dikkate değerdir (Mithun, 1995, s. 367).

2.1.3.2. Önerme ve Eylem Kipliği (Propositional /Event Modality)

Palmer'ın (2001), kipliğin geleneksel sınıflandırmasından uzaklaşmadan bilgi ve yükümlülük kipliğini uyarlayarak yaptığı sınıflandırmadır. Palmer (2001), yaptığı sınıflamada geleneksel sınıflandırmanın dışına çıkmayarak yükümlülük kipliğinin karşılığı olarak eylem kipliği; bilgi kipliğinin karşılığı olarak ise önerme kipliğini kullanmıştır.

Ayrıca yenilediği sınıflamasında önerme kipliğinin alt başlığı olarak bilgi kipliğinin yanında kanıt kipliğini de almıştır. Bilgi kipliğinde ifade edilen önermenin konuşura göre durumu, kanıt kipliğinde ise önermenin doğruluğuna dair kanıtlar bildirilir. Palmer (2001), bilgi kipliğinin altında ise ihtimal, çıkarım ve varsayım ifadelerine yer vermiştir. Kanıt kipliğini ise aktarım ve duyum şeklinde iki farklı kategoriye ayırmıştır.

Palmer'ın (2001) sınıflandırmasında, eylem kipliği de yükümlülük ve devinim olarak iki ayrı başlık altında ele alınmıştır. Yükümlülük kipliğinde konuşurun kendi isteği ve iradesi değil dış etkenlerin yani çevresinin önemi vardır. Devinim kipliğinde de yükümlülük kipliğindeki gibi bir otorite söz konusudur fakat bu sefer dış bir otorite değil, iç otorite baskındır (Kerimoğlu, 2018, s. 95).

Kısacası Palmer (2001), konuşurun tutumu, önermenin gerçeklik değerinin incelenemediği kiplikleri önerme kipliği altında; konuşurun irade bakımından irade dışı ve iradesi gereği olarak incelenen kiplikleri ise eylem kipliği başlığı altında toplamıştır.

2.1.3.3. Bilgi Kipliği (Epistemic Modality)

Geleneksel kiplik sınıflandırmalarında farklılıklar görülse de en çok uzlaşılan ve temel kiplik kategorisi olarak görülen kipliklerden biri de bilgi kipliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgi ve yükümlülük kipliği geleneksel sınıflamada karşıt olarak ele alınan temel kipliklerdir (Demirel, 2018, s. 94). Bilgi kipliği üzerine farklı tanımlamalar bulunmakla birlikte bilgi kipliği açıklanırken temel bir çerçevenin farklılaştığı da görülmektedir. Bilgi kipliğinde dayanak noktası bilgi olduğu için olasılık, çıkarım, tahmin, şüphe, belirsizlik ve kanıta dayalı yorumlar bilgi kipliğinin kaynağını oluşturur (Hirik, 2019, s. 18).

Bilgi kipliği önermenin doğruluk durumuna, konuşurun önermenin gerçekliği ve doğruluğu üzerindeki tutumuna bağlıdır (Bybee ve diğer., 1994, s. 179). Bilgi kipliği konuşurun başrolünde olduğu kipliktir. Aynı zamanda konuşurun söylediklerinin dış dünyada doğruluk ve gerçeklik kavramlarıyla açıklanmasıdır (Hirik, 2019, s. 18).

Nuyts (2006) tarafından bilgi kipliği genellikle bir durum hakkında kurulan cümlelerin dünya üzerinde geçerlilik durumunun konuşur tarafından belirtilmesi şeklinde tanımlanmıştır. Olabilirlik, yani durumların gerçekleşme olasılığının dereceleri üzerinde durulmuştur. Nuyts (2006) olasılığın derecelerinin gerçek şartlarla değişime uğrayarak artıp azalabileceğini belirtmiştir.

Palmer (2001, s. 24) önerme kipliğinin alt kategorisi olarak belirlediği bilgi kipliği için konuşur tarafından önermenin gerçekliğinin belirlenmesi olarak açıklama yapmıştır. Bu nedenle de bilgi kipliğini üçe ayırarak ihtimal (speculative), çıkarım (deductive) ve varsayım (assumptive) olarak incelemiştir. Bu üç alt kategorinin cümle üzerinden Türkçe örneklerle şöyle sıralayabiliriz:

- (1) Kerem eve gelmiş olabilir.
- (2) Kerem eve gelmiş olmalı.
- (3) Kerem eve gelmiş olacak.

Birinci cümlede Kerem'in evde olma ihtimali üzerinden konuşulduğu için emin olamama durumu vardır ve ihtimal bildirir. İkinci cümlede "olmalı" ifadesi daha kuvvetli bir durumu göstermektedir. Üçüncü cümlede ise konuşur, daha önceki bilgilerinden (yaşanmışlıklarından) yola çıkarak bir varsayımda bulunmuştur. Kısacası Palmer (2001) önermenin gerçeklik durumuna göre konuşurun tutumunu esas alarak bilgi kipliğinin alt kategorilerini belirlemiştir.

Bybee, Perkins, Pagliuca (1994, s. 179) bilgi kipliğinin iddialar için geçerli olduğunu ve önermenin doğruluğuna bağlı olduğunu belirtmiştir. Çalışmalarında, bilgi kipliğinin yaygın olarak possibility (uzak olasılık), probability (yakın olasılık) ve çıkarımsal kesinlik (inferred certainty) şeklinde ifade edildiği vurgulanmıştır. Ayrıca bir de gerçekleşmemiş durumlar için gerçek dışılık (counter factual) kullanılır. Bilgi kipliği bu şekilde kategorilendirilmiş ve İngilizce cümlelerle bu ifadeler örneklendirilmiştir. Türkçe örnekler şu şekildedir:

- Cüzdanımı masaya koymuş olmalıyım. (Cepte değil.)* – uzak olasılık (possibility)
Fırtına yarın diner. (Hava açılıyor.) – yakın olasılık (probability)

Oraya daha ucuza gidebiliriz. (Diğerleri gidiyor.) – çıkarımsal kesinlik (inferred certainty)

Bu e-postayı dün atmalıydım ama unuttum. – gerçek dışılık (counter factual)

Nuyts'a (2001) göre bilgi kipliği "gerçekleşmiş olan, gerçek olan veya gerçekleşecek olan belirli bir farazi durumun olasılığının belirtilmesinin dil bilimsel ifadesi ile ilgilenir." (aktaran Hirik, 2019, s. 55). Aslan Demir, gelecekte bahsederken kesinliklerden değil varsayımlardan (bir plan, istek, tasarı, niyet, tahmin ve olasılık) söz etmiş oluruz çünkü gerçekleşme olasılığı çok yüksek dediğimiz kesin gözüyle bakılan olaylar, durumlar gerçekleşemeyebilir veya tam tersine çok düşük olasılık belirtenler gerçekleşebilir (2007, s. 2). Rubin'e (2010) göre metinlerde yazarlar düşüncelerini, bilgisel süreç üzerinde kesin dışılıktan başlayıp mutlak kesinliğe kadar olan bir skalaya yerleştirir. Yazar; bir durum veya iddia hakkında doğruluk, gerçeklik ihtimallerini kipleştirebilir (Rubin, 2010, s. 533). Rubin (2006, 2010) bilgi kipliğinin bu zamana kadar en geniş kesinlik ile kesin dışılık skalasını oluşturmuştur. Rubin 'in (2010) kesinlikten kesin dışılığa doğru yaptığı sınıflandırma Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1

Rubin'in (2010) Kesinlik Sınıflama Modeli

<i>Kesinlik Sınıflandırma Modeli</i>			
Birincil Boyut	Bağlamsal Boyut		
Seviye	Bakış açısı	Odak	Zaman
Mutlak kesinlik (absolute certainty)	Yazarın bakış açısı	Fikirler, Duygular ve Yargılar (İnançlar, tutumlar, değerlendirmeler vb.)	Geçmiş Zaman (tamamlanmış, yakın geçmişte olmuş vb.)
Yüksek kesinlik (high certainty)	3. şahıslarla doğrudan ilişkili (tanıklık, müzakere tarafları vb.)	Olaylar ve Durumlar (Somut gerçekler ve durumlar)	Şimdiki Zaman (şu an, tamamlanmamış, alışkanlık vb.)
Orta kesinlik (moderate certainty)	3. şahıslarla dolaylı ilişkili (uzmanlar, yazarlar vb.)		Gelecek Zaman (planlanmış, tahmin edilen vb.)
Düşük kesinlik (low certainty)	Aktarılmış bakış açısı		Bağıntısız (Belirsiz)
Kesin dışılık (uncertainty)			

2.1.3.4. Yükümlülük Kipliği (Deontic Modality)

Yükümlülük kipliği, bilgi kipliğinin karşıtı olarak bilinen ve daha çok isteğe dayalı ifadelerle yönelik olan kiplik türüdür (Kerimoğlu, 2018). Yükümlülük kipliği, bilgi kipliği dışında kalan kiplik alanlarını (zorunluluk, niyet, izin, emir, gereklilik) kapsayan geniş bir semantik alandır.

Yükümlülük kipliğinin temeli zorunluluk kavramına dayanmaktadır. Gerçekte var olan olay veya durum zorunludur ve bilgilerin doğrulamasına gerek duyulmaz yani yükümlülükteki zorunluluk bir işin yapılmasına mecburluk veya bir istek, rica içerir (Hirik, 2019, s. 19). Yükümlülük kipliği geniş bir alanı kapsasa da geleneksel kullanımda zorunluluk ve izin alt alanlarını içeren bir alan kullanılmıştır (Kiefer, 1987).

Kimi araştırmacılar yükümlülüğü daha geniş kapsamda bilgi kipliğinden geri kalan bütün kiplik alanları olarak ele almıştır (Givon, 2001). Kimi araştırmacılar ise yükümlülüğü, daha dar kapsamlı olarak başka kategorilerin alt alanı olarak incelemiştir (Palmer, 2001; Papafragou, 2000). Palmer (2001, s. 70) yükümlülük kipliğini eylem kipliğinin alt kategorisi olarak kabul etmiştir ve Palmer (2001) geleneksel kullanımda yükümlülüğün alt alanları olan zorunluluk ve izin ifadelerinin yanında bir de emir ifadesini alt kategori olarak değerlendirmiştir. Aşağıda cümle örnekleriyle, yükümlülük kipliği yorumlanmıştır:

Yemeğini yiyebilirsin.

Erken kalkmalısın. (İşe gideceksin.)

Ödevini yap.

Bu cümleler yükümlülük kipliğindeki dış dünyanın konuşura etkisini göstermektedir. Yükümlülük kipliği alanındaki bu cümlelerden ilk cümle izin, ikinci cümle zorunluluk ve son cümle emir ifadelerini taşırlar.

2.1.3.5. Eyleyici Odaklı ve Konuşur Odaklı Kiplik

Bybee, Perkins ve Pagliuca (1994) kipliğin ifade biçimlerinden de yola çıkarak genel bir sınıflama yapmak amacıyla kipliği dört başlık altında incelemiştir. Bu sınıflandırma şu şekildedir: eyleyici odaklı kiplik, konuşur odaklı kiplik, bilgi kipliği ve yardımcı cümle kipliği. Bilgi kipliği zaten genel temel sınıflandırmalardan biridir ve bu çalışmada da aynı şekilde ele alınmıştır. Bilgi kipliğinin dışında kalan alan için eyleyici ve konuşur odaklı şeklinde iki karşıt sınıflamaya gidilmiştir.

Eyleyici odaklı kiplik; istek, zorunluluk, yeterlilik, niyet ve izin gibi kiplik ifadeleri kapsamaktadır (Bybee ve diğer., 1994, s. 177-179). Eyleyici odaklı kiplik, iç katılımcı kiplikle aynı kategori olarak görülebilir. Kerimoğlu (2018), eyleyici odaklı kipliği aynı zamanda klasik sınıflandırmalarda ayrı başlıklarda incelenen yükümlülük ve devinim kipliğinin aynı başlık altında eyleyici odaklı kiplik şeklinde incelendiğini belirtmiştir. Eyleyici odaklı kiplikte eylemin tamamlanmasında eyleyici için iç ve dış koşullar vardır. Eyleyici odaklı kipliği ayıran özelliğin iç ve dış koşullardan çok “eyleyicinin eyleme söz edimi ifadeleriyle başlamamasıdır” (Kerimoğlu, 2018, s. 99).

Konuşur odaklı kiplikte, konuşurun alıcıyı harekete geçirip bir eylemi gerçekleştirmesini isteme görülür. Emir, istek, izin vb. ifadeler konuşur odaklı kiplikte incelenmektedir. İstek ifadesi karşımıza konuşur odaklı kiplikle eyleyici odaklı kiplikte farklı bir şekilde çıkmaktadır. Eyleyici odaklı kiplikte istek içsel olmaktadır, konuşur odaklı kiplikte ise karşı tarafın harekete geçirme isteği bulunmaktadır (Kerimoğlu, 2018, s. 100).

2.1.3.6. İç Katılımcı Kiplik ve Dış Katılımcı Kiplik

Van der Auwera ve Plungian (1998) bu kiplik sınıflandırmasını bilgi kipliği dışında kalan kiplikler için oluşturmuştur. Sınıflama bilgi kipliği, dış katılımcı kiplik ve iç katılımcı kiplik şeklindedir. Sınıflama yapılırken kipliğin olasılık ve zorunluluk boyutları esas alınmıştır. Bilgi, iç katılımcı ve dış katılımcı kipliklerin alt kategorilerinde olasılık ve zorunluluk ifadelerinden yola çıkılarak oluşturulmuş başlıklar yer alır (Kerimoğlu, 2018, s. 101).

Bilgiye dayalı olasılık ve bilgiye dayalı zorunluluk olarak ayrılan bilgi kipliği, konuşurun yargısında önermenin gerçekleşme ihtimali veya belirsizliğinin değerlendirilmesidir (van der Auwera ve Plungian, 1998, s. 83).

İç katılımcı kiplik, önermedeki katılımcının içsel durumunu ifade eder. Bu da iç katılımcılı olasılık ve iç katılımcılı zorunluluk şeklinde ikiye ayrılmıştır. İç katılımcı olasılıkta, katılımcının bir durumdaki yeterliliği ifade edilirken iç katılımcılı zorunlulukta içsel olarak yapması gereken durumlar aktarılır (van der Auwera ve Plungian, 1998, s. 80).

Dış katılımcı kiplik, bir durumda katılımcının dışsal olası ve zorunlu olan şartlarını kapsamaktadır (van der Auwera ve Plungian, 1998, s. 81). Dış katılımcı kiplikte de olasılık ve zorunluluk ile alt kategorilendirmeye gidilmiştir. Aynı zamanda van der Auwera ve Plungian (1998) dış katılımcı kipliği yükümlülüğe dayalı olan ve yükümlülüğe dayalı olmayan şeklinde de iki alt kategoriye ayırmıştır. Geleneksel sınıflandırmada bilgi kipliğinin karşıtı olarak bilinen yükümlülük kipliği dış katılımcı kipliğin içinde ele alınır (Kerimoğlu, 2018, s.

101). Yani dış katılımcı kipliğin alt kategorileri şu şekildedir: “Yükümlülüğe dayalı dış katılımcı olasılık, yükümlülüğe dayanmayan dış katılımcı olasılık, yükümlülüğe dayalı dış katılımcı zorunluluk, yükümlülüğe dayalı olmayan dış katılımcı zorunluluk.”

2.2. Olasılık Kipliği Anlamı ve İşaretleyicileri

Bu bölümde tezin ana kavramı olan ‘olasılık’ ifadesi açıklanarak ve olasılık kipliği üzerinde durulacaktır. Olasılık kipliğinin tanımı, anlama katkısı, türleri ve işaretleyicileri aktarılacaktır.

2.2.1. Olasılık ve Olasılık Kipliği

Olasılık kavramı kökeni felsefeye dayanan bir kavram olup matematik, mantık, psikoloji, dil bilim gibi birçok alanda karşımıza çıkmaktadır. Her sözcük gibi olasılık sözcüğünde de farklı alanlarda farklı tanımlamalar yapılması mümkündür. *Felsefe Terimleri Sözlüğü’nde* Akarsu (1975) olasılık kavramı için üç tanıma yer vermiştir. Birinci tanımı olarak “Ortaya çıkması zorunlu olmayan bir olayın ortaya çıkma olanağının en yüksek derecesi.” ifadesini kullanmıştır. Sözlükteki ikinci tanım ise “O zamana değin yapılan deneylerle bir olayın ortaya çıkmasının beklenilmesi, ama yine de salt bir kesinliği bulunmaması durumu.” şeklindedir. Son tanım olarak da “Bir şeyin doğru sayılması için yeterince kesinliği bulunmaması durumu.” ifadesine yer vermiştir (Akarsu, 1975, s. 127). Bu tanımlara bakıldığında felsefede olasılık, bir olayın veya durumun kesinliğe yakın olsa da kesin olamama durumu olarak özetlenebilir.

Konumuz olan olasılık kavramının kökenleri felsefeye dayansa da dil biliminde ve dil bilgisinde kullanılan tanımlar bu çalışmayı doğrudan ilgilendirmektedir. Bu sebeple olasılığın sözcük anlamına bakıldığında *Türkçe Güncel Sözlük’te* “Bir şeyin olabilmesi durumu, olabilirlik, ihtimal.” olarak karşımıza çıkmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2011, s. 1796).

Tanımlamalardan yola çıkarak olasılık; bir olayın, durumun olma veya olmama gerçekleşme ya da gerçekleşmeme halidir. Bu şekilde bakıldığında da olasılık kavramının kendi içinde bir skala oluşturduğunu görebiliriz. Olma ve olmama hali arasında birçok olasılık bulunmaktadır. Türkçede olasılık ile olabilirlik kavramları sözlüklerde de iç içe geçmiş şekilde bulunmaktadır. Bu da olasılığın kavram kullanımı olarak baskın olduğu bunun yanında da olasılığın olabilirliği de kapsadığı söylenebilir.

Bütün bunlara bakıldığında olasılık anlambilimde incelemesi gereken bir kavramdır. Anlambilimde, sözcüklerin cümle içinde birbirleriyle ve cümlelerin de kendi içinde birbirleriyle bağlamda etkileşimi şarttır. Zaten belirli bir anlamı ifade eden cümlelerde sözcükler arası etkileşim önemlidir. *O yolu bilmiyorum ama belki benimle gelersen bulabiliriz* cümlesinde *belki* sözcüğü ve *-sA* olasılık anlamı katan kiplik işaretleyicileridir. Bu işaretleyiciler cümleye bütün şekilde olasılık anlamı katmaktadır. Ayrıca bu cümlede *bulabiliriz* sözcüğündeki *-Abil-* ekinin de olasılık bildirdiği görülmektedir. Bir bütün olarak bakıldığında cümlede olasılık anlamının sadece bir ek veya sözcük tarafından değil, cümlelerin tamamından çıkarıldığını görmekteyiz. Bazen cümlede olasılık anlamını tek bir ek ya da tek bir sözcük verirken bazen birkaç yapı birlikte hatta bazen de sadece bağlam verebilir. Bu yüzden ki bir cümle bazen içinde olan metne, yazar ile okuyucu ya da dinleyen ile konuşan arasındaki iletişime, içinde bulunulan koşullara göre değişik anlamlar ifade eder (Aksan, 1999, s. 140).

O kafeye gittiğinde onunla karşılaşabilir. ifadesinde *-Abil-* eki tahmin anlamı katmıştır. Her tahmin ifadesinde de olasılık anlamı ortaya çıkmaktadır. Bu cümlede anlamın olasılığın derecesini ancak bağlamdan çıkarabiliriz. Daha önce de o kafeye gittiğinde onunla karşılaştığını biliyorsak ya da kafede onun da olduğunu daha önceden biliyorsak karşılaşma olasılıkları artmaktadır. Bağlamda bu gibi ifadeler yer verilmediyse karşılaşma gerçekleşmeyebilir. Bu yüzden bazen bir ifadede verilenlerden çok öncesinde ya da sonrasında verilenler de anlamın netleşmesine yardımcı olur.

Saat 17.00 olmuş, ofiste kimse kalmamıştır, ifadesinde konuşur saate bakarak daha önceden yaşanmışlıklardan da yola çıkarak bir tahminde bulunmaktadır. Tahmin ifadesinin olduğu yerde yine bir olasılık söz konusudur. Ofiste kimsenin kalmadığını düşünmektedir fakat birileri de olabilir. Ofiste birilerinin bulunup bulunmadığı kesin değildir.

Verilen örneklerle bakıldığında olasılık anlamını bir ifadeye tek başına bir ek, sözcük verebileceği gibi ifadenin tamamı hatta öncesinde veya sonrasında bulunan ifadeler de verebilir. Olasılık kavramı ve olasılık kipliği bu yüzden anlambilimin incelediği bir kavram alanıdır.

2.2.2. Olasılık Kipliği ve Anlam Katkısı

Kiplik alanı anlambilimin içinde değerlendirilmesi gereken bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Kiplik alanının kip ile ilişkisine bakıldığında ne kadar dil bilgisel boyutu varsa da anlamsal boyutu da bir o kadar büyüktür. Bu yüzden anlambilimde incelenmektedir. Kiplik anlamsal olarak tek bir eke, tek bir fiile veya tek bir sözcüğe bağlı olmaktan çok bütün bir cümleye, ifadeye bağlıdır. Bu yüzden de kipliğin ifade ettiği anlam alanlarını tespit etmek

kolay değildir (Hirik, 2010, s. 32). Bu nedenle de bu alanda yapılan çalışmalarda kiplik ifadelerinin ayrıştırılmasında bağlam ön plana çıkmaktadır. Bağlam ise dilsel bir ögenin kendisinden daha geniş anlam ifade eden bir ögeyle birlikte değerlendirilmesine olanak veren dil bilimsel bir veridir (Yaman ve Akkaya, 2012, s. 2006). Bağlam metin bilimle ilişkili olduğu kadar anlambilimle de ilişkilidir. Çalışmamız kiplik alanında bulunduğu için yapılan değerlendirmelerde bağlamdan da yararlanılmıştır.

Kiplik sınıflandırmalarına daha önce değinilmiş ve bilgi kipliğinin temel sınıflandırmalarda başta gelen kiplik kategorisi olduğu belirtilmiştir. Bilgi kipliği, konuşur tarafından bir önermenin gerçeklik değerinin değerlendirilmesi olarak ifade edilmektedir. Bu değerlendirmede yargılar kesinlikten belirsizliğe doğru bir değişim içindedir (Karabulut ve Ürkmez, 2020, s. 155). Bu sebeple olasılık ifadesi bilgi kipliğinin temelini oluşturmaktadır (Kerimoğlu, 2018, s. 40).

En geniş anlamıyla olasılık, var olmayan bir olayın veya işlerin durumunu tanımlayan belirli bir tür nesnel kipliği temsil eder. Bununla birlikte potansiyel olarak olayın gerçekleşmesi mümkündür ve konuşmacının öznel iradesi nedeniyle gelecekte bir gerçeklik haline gelebilir. Diğer yönden ise yüklem olayının olasılığı, ancak onu gerçek olarak sunmak için yeterli delile sahip olmayan konuşmacının zihninde var olabilir (Belyaeva, 2002, s. 249). Olasılık, “doğrulanmış veya kararsız” ile “yanlış olduğu bilinmeyen” ifadeleri kapsar (von Wright, 1951, s. 32). Olasılık, konuşurun cümledeki olay veya durum hakkındaki bilgisine duyduğu güvenle ilgilidir. Konuşurun güveninin kesinlikten kesin dışılığa kadar olan basamakları olduğunu ifade eder (Kerimoğlu, 2018, s. 40).

Olasılık kipliğinin, kiplik içindeki yerine bakıldığında ise Palmer (2001) olasılık kipliğini önerme kipliğinin altında incelediği bilgi kipliğinin alt kategorisi olarak belirlemiştir. Türkçede olasılık alanıyla aynı alanda incelenen ihtimal ifadesini Palmer (2001) ayırarak bilgi kipliğini ihtimal, olasılık ve zorunluluk şeklinde ele almıştır. Belyaeva (2002) olasılık kavramının özünün yetenek ve duruma bağlı olasılık olduğunu belirterek olasılık kipliğinin bir kategorinin alt anlamı olarak değil önerme, istek ve bilgi kipliğinin içinde geniş bir alana yayılarak yer aldığını savunmuştur. Bu sebeple de nesnel (etmen yönelimli) olasılık, kişilerarası (konuşma eylemi) olasılık, öznel (epistemik) olasılık şeklinde olasılık kipliğini üç başlık altında incelemiştir. Belyaeva (2002) bilgisel olasılık olarak adlandırılan olasılığın mantık kavramı içerisinde bilgisel zorunlulukla yakın ilişkide olduğunu belirtmiştir. Lyons (2005) olasılık ile zorunluluk kavramlarının aslında birbirine tam zıt kavramlar olduğuna fakat mantıksal anlamda benzer yönleri bulunduğuna dikkat çekmiştir.

Türkçede şöyle örneklendirilebilir:

1. *Mutlaka, su şeffaftır.*
2. *Suyun şeffaf olmaması olası değildir.*
3. *Muhtemelen, su şeffaftır.*
4. *Suyun şeffaf olmaması kesin olmayan bir durum değildir.*

Yukarıdaki 1. ifade ile 2. ifade mantıksal bakıldığında eşdeğerdir. Aynı şekilde 3. cümledeki önerme ile 4. cümledeki ifade mantıksal anlamda eşdeğerdir. Lyons (2005) verdiği mantıksal anlamda zorunluluk kavramıyla mantıksal olasılık kavramının iç içe geçtiğini ifade etmektedir.

Bu şekilde bakıldığında olasılık ifadesinin sadece bilgi kipliğiyle ilişkili olmadığı görüşünü benimseyen araştırmalar bulunmaktadır. Bilgiye dayalı olasılık (epistemic possibility) ve yükümlülüğe dayalı olasılık (deontic possibility) şeklinde ayrım olması gerektiği yönünde görüşler bulunmaktadır (Kerimoğlu, 2018, s. 90). Bazı araştırmacılar (van der Auwera, ve Plungian, 1998; van der Auwera ve Kehayov Vittrant 2009) tarafından yükümlülüğe dayalı olasılık ve bilgiye dayalı olasılık ayrımı çalışmalarında örneklerle ifade edilmiştir.

- a. *Elif, işte olabilir.*
- b. *Elif, işte olmalı.*

Bu ifadelerle bakıldığında a cümlesinde konuşurun bilgisine dayalı bir yorum yaptığı görülmekte ya *Elif işte* ya da *Elif işte değil* şeklinde olasılık bildirir. Bu cümle bilgiye dayalı olasılık bildirir. b cümlesinde ise zorunluluk ile birlikte olasılık içerdiği düşünülmekte ve bu yüzden b cümlesi yükümlülüğe dayalı olasılık olarak kabul edilmektedir. Aslında b cümlesinde de önermenin doğruluğu kesin değildir ve konuşur tam olarak önermeden emin değildir yine iki olasılık söz konusu olsa da daha güçlü bir olasılıktan bahsedilebilir. Felsefe ve mantık kaynaklı kiplik incelemelerinde zorunluluk ve olasılık ifadeleri kipliğin temel kategorileri olarak ele alınsa da dil bilimsel çalışmaların çoğunda bu kavramlar üst değil alt kategoriler olarak kullanılmıştır (Palmer, 2001). Bu sebeple de yükümlülüğe dayalı olasılık ve bilgiye dayalı olasılık ayrımının aslında olasılığın alt kategorileri olarak ele alınmış olmasının doğruluğu tartışılabilir. Çünkü dil bilimsel kiplik incelemelerinde genel kabul olasılık kipliğinin bilgi kipliği alt kategorisi olduğu yönündedir.

Özetle olasılık kipliği birçok ifade ile iç içe geçmiş bulunmaktadır. Bu yüzden de çok geniş bir anlam alanına sahiptir. Olasılık kipliği, bilgi kipliğinin alt kategorisi olarak nitelendirildiği için bilgi kipliğinin diğer anlam alanları olan tahmin, kuşku, ihtimal, varsayım, tereddüt, yeterlilik gibi anlamları içine almış ya da bu anlamlarla yakın ilişki içindedir diyebiliriz. Bir ifadeyi tek bir anlam alanıyla sınırlandırmak doğru değildir cümlelerin ifade

ettiği asıl anlam dışında ikinci ve üçüncü alt anlamları da mevcut olabilir (Hirik, 2010, s. 37). Olasılık kipliğinin kendi içinde ifade ettiği anlamlara bakıldığında şunlar söylenebilir:

Olasılık kipliği konuşurun ifadedeki bilgiye duyduğu güvene göre kendi içinde değişkenlik göstermektedir (Kerimoğlu, 2018, s. 40).

1. *Onu görmeye belki gider.*

2. *Onu görmeye muhakkak gider.*

Bu cümlelerde olasılık anlamı bulunmaktadır. Gerçekleşmemiş durumlar olasılığı karşılar fakat aynı derecede olasılık bildirmezler (Kerimoğlu, 2018, s. 40) 1. cümledeki *belki* zarfı olayın gerçekleşme durumunun düşük (uzak) olasılıkta olduğunu ifade eder. 2. cümledeki *muhakkak* zarfı ise kesinlik ifadesine biraz daha yaklaşılarak yüksek (yakın) bir olasılığı bildirmiştir.

Kesinlikten kesin dışılığa doğru en geniş skala V. Rubin'in çalışmalarında görülmektedir (Rubin, 2006; 2010). Bu skala şu şekildedir:

Mutlak kesinlik (absolute certainty): Doğruluğu ve gerçekliği tartışılmayacak kadar kesin önermeleri ifade eder.

Yüksek kesinlik (high certainty): Yüksek olasılık ifade eder kesin bilgiler içeren önermelerdir.

Orta kesinlik (moderate certainty): Kesinlik ve kesin dışılığa aynı mesafede olan önermelerdir.

Düşük kesinlik (low certainty): Uzak olasılık bildiren önermeler olarak almıştır.

Kesin dışılık (uncertainty): Tereddüt içeren, bilgi eksikliği olan veya netlik barındırmayan önermeler olarak açıklamıştır (Rubin, 2010, s. 536).

Anlaşıldığı gibi olasılık ifadesi kesinlikten kesin dışılığa doğru bir sınıflandırma barındırmaktadır. Önermelerdeki düşük ve yüksek olasılık anlamları kesinliğe olan mesafesine göre değiştiği görülmüştür (Hirik, 2019, s. 59). Hirik (2019), Rubin'in (2010) kesinlik derecelendirmesini temel alarak oluşturduğu olasılık sınıflandırması Tablo 2'de gösterilmiştir:

Tablo 2

Hirik'in (2019) Olasılık Derecelendirmesi

Olasılık Dereceleri	Olasılık Derecesi İfade Ettiği Anlam	Cümle Örnekleri
Kesinlik	Açık ve net bir bilgiyi ifade eden tartışmaya açık olmayan önermelerdir.	Dünya bir gezegendir.
Yakın Olasılık	Kesin bilgiye daha yakın fakat içinde olasılık barındıran önermelerdir.	Muhtemelen o geldi. (Zil çalıyor.)
Uzak Olasılık	Kesin dışılığa daha yakın konuşurun bilgisinde eksiklik olan önermelerdir.	Bir ihtimal bacağını kurtarabiliriz. (Çok feci hasar almış.)
Kesin Dışılık	Kesin olandan uzak konuşurun net bilgisinin olmadığı önermelerdir.	Beni sevdiğinden emin değildim.

Dilde olasılık anlamının kendi içinde skala oluşturduğu birçok araştırmacı tarafından da kabul edilmiştir. Dillere göre bu dereceler farklılık gösterse de olasılık kendi içinde dereceli bir anlam ifade etmektedir. Olasılığın hem farklı anlam alanlarıyla yakından ilişkili, hem de kendi içinde farklı derecelerle farklılaştığını söyleyebiliriz. Böylelikle olasılığın geniş bir anlam alanına sahip olduğu açıktır. Olasılık kipliğinin incelenmesi de olasılık gibi geniş bir anlam alanının belirlenmesinde katkı sağlamaktadır.

2.2.3. Olasılık Kipliği Türleri

Olasılık kipliğine, bilgi kipliğinin alt kategorisi olarak bakıldığında bilgi kipliğinin konuşurun bilgisini içermesi açısından (konuşurun bilgisine güven duyma) farklılık göstermesi olasılık kipliğinde çeşitlendirmeye yol açmaktadır. Bu konuda bütün çalışmalarda olasılık kiplikleri türlerine yer verilmemiştir fakat bazı çalışmalarda türleri ele alınmıştır.

En geniş anlamıyla, olasılığın, var olmayan bir olayı veya işlerin durumunu tanımlayan belirli bir tür nesnel kipliği temsil ettiğini belirten Belyaeva Standen (2002) olayın potansiyel olarak mümkün olduğunu ve belirli koşullar altında veya konuşmacının öznel iradesi nedeniyle gelecekte bir gerçeklik haline gelebileceğini söylemektedir. Olasılığın belirleyici faktörlerin oluşumuna bağlı olarak üç başlık altında incelenebileceğini ifade etmiştir (Belyaeva Standen, 2002, s. 249). Bu üç olasılık türü şu şekilde adlandırılmıştır:

1. nesnel (veya etmen yönelimli) olasılık-objective (or agent-oriented) possibility
2. kişilerarası (konuşma eylemi) olasılığı-interpersonal (or speech-act) possibility
3. öznel (epistemik) olasılık- subjective (or epistemic) possibility

Nesnel olasılık kipliği, belirli koşullar altında gerçek olabilen, var olmayan bir durumu ifade eder. Nesnel olasılığın semantik alanı iki ana alana bölünmüştür: ‘iç’ ve ‘dış’; içsel

olasılık, doğal ve edinilmiş anlamsal özelliklerle belirlenirken, ‘dışsal’ olasılık, deontik ve deontik olmayan olasılık olarak alt bölümlere ayrılır. Öznel veya epistemik olasılık, konuşmacının önermenin doğru olup olmadığı konusunda kesin bir bilgiye sahip olmadığını gösterir. Kişilerarası olasılık, tipik olarak, yüz yüze iletişimde eylem halindeki dili içerir. Bu tür kipliğe sahip sözler, önermede belirtilen olayın bir oluşumunu müzakere etmek için kullanılan söz edimleridir (Belyaeva Standen, 2002, s. 251-256).

Hirik (2010, s. 43) ise olasılığın çalışmalarda daha çok üçe ayrıldığını ve türlere ayırmak söz konusu olduğunda şu şekilde gruplandırılabilirliğini belirtmiştir:

“1. Konuşur tarafından üretilen olasılık kipliği

a) İzne dayalı olasılık kipliği

b) Tahmini olasılık kipliği

2. Nesnel olasılık kipliği

3. Öznel olasılık kipliği”

Çalışmalarda da genel olarak ortak olan olasılık türü nesnel olasılık olarak görülmüştür. Bu yüzden ilk olarak nesnel olasılık açıklanmıştır.

2.2.3.1. Nesnel Olasılık Kipliği

Belyaeva Standen (2002) daha önce de ifade edildiği üzere nesnel olasılığı gerçekleştirebilecek veya var olmayan durumları anlatan olasılık türü olarak ele almıştır. Nesnel olasılığı da iki gruba ayırıp içsel olasılığı, doğal ve edinilmiş olarak dışsal olasılığı ise yükümlülük içeren ve yükümlülük içermeyen şeklinde alt gruplarla ifade etmiştir.

Göksel ve Kerslake (2005) ise nesnel olasılığı (objective possibility), bir kişinin belirli bir eylemi gerçekleştirme kabiliyetini veya bir olayın gerçekleşmesine herhangi bir engelin olmaması şeklinde ifade etmişlerdir. Nesnel olasılık ifadelerinde, zaman/görünüm/kiplik işaretlemesinin seçimi onun olasılığının veya imkânsızlığının gerçekleşmiş (etkili olmak) olarak anlaşılıp anlaşılmayacağını belirler. Nesnel olasılık geniş zaman, geçmiş zaman, gelecek zaman ve -(y)Abil- işaretleyicileri üzerinden örneklendirilmiştir (Göksel ve Kerslake, 2005, s. 301-302). Nesnel olasılık, Türkçede daha çok yeterlilik eki olarak bilinip kullanılan -(y)Abilmek morfolojik ögesiyle kurulan ifadeleri içine almaktadır. Nesnel olasılık da kişinin bir şeyi yapabilme yetisinin, yeteneğinin bulunması durumlarını anlatan olasılık türü olarak ifade edilmektedir. Buna örnek olarak aşağıdaki iki cümle verilebilir:

a. Bu işi kendim tamamlayabilirim.

b. Bu işi kendim tamamlayamam.

Bu ifadelerde yeterlilik ya da bir işi yapabilme becerisi anlamıyla *mümkünlük* ve *mümkün değillik* iç içe geçmiş durumdadır. A cümlesinde bu işi yapma yeterliliğine olduğu sahip ve işi tamamlamasının mümkün olduğu anlamı mevcuttur. B cümlesinde ise tamamlama yeterliliğinin olmaması veya mümkün olmaması durumu anlamı bulunmaktadır. Nesnel olasılık sadece kişinin bir olaydaki yeterliliği değil bir olayın gerçekleşmesine engel teşkil edecek bir durumun olmadığı anlamları da içine alır. Nesnel olasılık olay kipliğinin alt kategorisi olarak inceleniyor olsa da yeterlilik anlamıyla kullanımlarında olasılık anlamını da kapsamına aldığı görülmektedir (Hirik, 2010).

Nesnel olasılık, ya gerçekleşmiş ve bitmişlik içeren ifadeleri ya da henüz gerçekleşmemiş olayların muhtemelliği veya imkânsızlığını içeren olasılık türü olarak da ele alınmıştır (Göksel ve Kerslake, 2005). ‘O kadar yıldan sonra onunla görüşemeyiz.’ ifadesinde imkânsızlık mevcuttur. ‘Daha güzel bir elbise giyebilirdin.’ ifadesinde ise karşı taraftan güzel bir elbise giyme beklentisinin gerçekleşmediği, karşılanmadığı anlamı mevcut olup aynı zamanda da artık bitmişlik geride kalmışlık söz konusudur. Bir beklentinin veya bir olasılığın gerçekleşmediği anlaşılmaktadır. Bu gibi ifadeler nesnel olasılık türü altında incelenmiştir.

2.2.3.2. *Öznel Olasılık Kipliği*

Olasılık kipliğinin bir türü olarak gösterilen öznel olasılık türünde bir olay veya durum karşısında tamamen konuşurun duygu ve düşüncesi ön plandadır (Hirik, 2010, s. 41). Belyaeva Standen (2002) öznel olasılık kipliğini bilgisel olasılık kipliği olarak da adlandırmış ve bilgisel olasılık (öznel olasılık) kipliğini önermenin doğruluğu hakkında konuşurun herhangi kesin bir bilgiye sahip olmadığı olasılık türü olarak tanımlamıştır. Bu olasılık kipliğinde olayı veya durumu kanıtlayacak bir ifade bulunmaz. Olay veya durum ya gerçekleşir ya da gerçekleşmez.

Öznel olasılık kipliğinde konuşur kendi düşünceleri doğrultusunda hareket eder. Konuşurun daha önceden bahsi geçen konuyla ilgili yaşanmışlıkları bulunmaz. Çıkarım yapmak değil tahmin etmek gibi düşünülebilir. ‘Zannedersem bunu duyunca ağlamıştır.’ ifadesinde konuşur kendi düşüncesini belirtmiş emin olmadan konuşmuştur. Bu ifadeyle konuşur bir durum hakkında tahminini dile getirmiştir. Türkçede tahmin anlamıyla olasılık anlamı iç içe geçmiş bir şekilde bulunmaktadır. Tahmin, bazen eski yaşanmışlıklardan yola çıkılarak yapılırken bazen de anlık yapılabilir. Öznel olasılıkta tahmin anlık yapılan tahmin olarak ifade edilmektedir (Hirik, 2010, s. 43).

‘Selim, soruya cevap verebilir.’ ifadesinde olasılık anlamı sağlayan işaretleyici - (y)Abil- morfolojik ögesidir. Bu cümledeki olasılık türü öznel olasılık şeklinde yorumlanır. Çünkü Selim’in soruyu cevaplama olasılığı da cevaplayamama olasılığı da bulunmaktadır.

Konuşur bu cümlede anlık bir tahminde bulunduğu için öznel olasılık söz konusudur diyebiliriz. ‘Selim, soruya muhtemelen cevap vermiştir.’ ifadesinde bulunan ‘muhtemelen’ sözlüksel ögesi ve *-Dir* eki olasılık anlamı katmıştır. Bu ifadedeki olasılık birinci cümledeki olasılıktan biraz daha kuvvetli bir olasılık bildirmektedir. Zaten bu cümlede gerçekleşip bitmiş bir olayın tahmini bulunmaktadır. Selim hakkında önceden bilinenler sebebiyle bu cümlede daha kuvvetli bir tahmin yapıldığı görülmektedir. Bu yüzden olasılık kipliği tahmin anlamını da içine almaktadır. Tahmini olasılık kipliği bir başka olasılık türü olan konuşur tarafından üretilen olasılık kipliğinin alt kategorisi olarak ele alınmıştır (Göksel ve Kerslake, 2005).

2.2.3.3. Konuşur Tarafından Üretilen Olasılık Kipliği

Konuşur tarafından üretilen olasılık kipliğini Göksel ve Kerslake (2005), izne dayalı (permissive) ve tahmini (speculative) şeklinde iki başlık altında incelemiştir.

2.2.3.3.1. İzne Dayalı¹ Olasılık Kipliği

Göksel ve Kerslake’in (2005, s. 302) “permissive possibility” olarak adlandırdığı konuşur tarafından üretilen olasılık kipliğini Hirik (2010, s. 37) Türkiye Türkçesinde “müsadekar olasılık kipliği” şeklinde kullanmıştır. İzin veren, müsamaha gösteren anlamlarında kullanılan “permissive” sözcüğünden de yola çıkarak bu olasılık kipliği konuşur tarafından verilen izni anlatırken kullanılır.

Bu olasılık kipliğinde işaretleyici olarak genellikle *-(y)Abilmek* yapısı kullanılmaktadır (Göksel ve Kerslake, 2005). İzne dayalı olasılık kipliğinin olasılık kipliği içinde değerlendirilmesinin nedeni konuşurun karşısındakine izni verdikten sonra o olayla veya durumla ilgili izne uyup uymamasının tam bilinmemesidir. Şu örnekle daha açık bir şekilde anlaşılabilir: ‘(Ödevini bitirdin.) Dışarı çıkabilirsin.’ bu ifade de kullanılan *-(y)Abilmek* eki bu ifadenin izinle birlikte olasılık anlamı içermesini sağlamıştır. Konuşur izni verdikten sonra karşısındakinin bu izne uyup dışarı çıkma olasılığıyla dışarı çıkmama olasılığının da bulunduğu görülmektedir. Bu sebeple de bu ifade de izne dayalı (müsadekar) olasılık kipliği olduğu söylenebilmektedir.

Her kiplik ifadesinde olduğu gibi bu tür olasılık kipliğinde de bağlamın önemi büyüktür. *-(y)Abilmek* yeterlilik fiilinin içinde bulunduğu cümleye yeterlilik, izin anlamları katmasının yanında bunları içine alan olasılık anlamı da kattığı açıktır.

¹ İzne dayalı olarak adlandırdığımız olasılık kipliği Hirik (2010) tarafından müsadekar olasılık kipliği ismiyle kullanılmaktadır.

2.2.3.3.2. Tahmini Olasılık Kipliği

Bu olasılık türü de konuşur tarafından üretilen olasılık kipliğinin içinde ele alınmıştır. Tahmini olasılık ifadesi, bazı olayların meydana gelme olasılığı hakkında bir yargıyı ifade eder (Göksel ve Kerslake, 2005, s. 302). Tahmini olasılık kipliğinde çıkarım yapma anlamı vardır (Hirlik, 2010). Konuşur, olay veya durumla ilgili daha önce bilinenlerden yararlanarak o çıkarımı yapar veya tahminde bulunur diyebiliriz.

Tahmini olasılık kipliği için de yine kiplik işaretleyicilerinden daha çok -(y)Abilmek yeterlilik fiilinin kullanıldığı görülmektedir (Göksel ve Kerslake, 2005, s. 302). ‘Bugün öğleden sonra fırtına çıkabilir.’ ifadesinde konuşur havanın durumuna bakarak bir tahminde bulunmaktadır. Havanın bulutlanması ve rüzgârın olması bu tahminde bulunmasının nedenidir. Bu tahminin gerçekleşme olasılığı yüksek olasılıktır fakat kesin değildir. Bu sebeple de tahmin içeren ifadeler olasılık kipliğinde incelenmelidir.

Tüm bu olasılık kipliği türlerine bakıldığında bilgi kipliğinin kapsamında bulunan olasılık kipliğinin alt anlamlarına ve olasılığın kesin dışılıktan kesinliğe olan skalasına göre gruplandırıldığını görmekteyiz. İfadeler yüzeysel anlamda bakıldığında farklı anlamlar barındırdığı düşünülse de derinlemesine bakıldığında olasılık anlamı dikkati çekmektedir. İfadelerin incelenmesinde olasılık kipliğinin türleri cümlelerin anlamlandırılmasında yardımcı olabilir.

2.2.4. Olasılık Kipliği İşaretleyicileri

Kiplik anlamsal bir alandır bu sebeple kiplik alanında yapılan çalışmalarda kipliğin sınıflandırılması, anlamlandırılması yani genel olarak kipliğin incelenmesi zordur (Kerimoğlu, 2018). Kipliğin incelenmesi ancak kipliğin anlam alanını işaret eden öğelerle mümkündür. Kiplik işaretleyicileri bir anlam alanına ait olan dilsel kiplik göstergeleridir. Palmer (2001) kiplik işaretleyicilerini konuşmacının bir olay veya durum karşısındaki tutumunu, bilgisini, o olay veya duruma olan bakış açısını yansıtan dilsel birimler olarak tanımlamıştır. Dillere göre kiplik işaretleyicileri de farklılıklar gösterir. Kiplik işaretleyicilerin işaretlediği kipliklerde de dillere göre farklılık görülebilmektedir. Bybee ve Fleischman (1995, s. 2) dilde kipliğin biçimsel, sözlüksel, söz dizimsel ve bunun yanında tonlama gibi öğelerle işaretlendiğini belirtmiştir.

Kiplik incelemelerinde kiplik işaretleyicilerinden daha önemli olan bağlam ve sese göre anlamdaki değişikliklerdir (Kerimoğlu, 2018, s. 42). Bağlam, kiplik yorumlamasında en önemli yere sahiptir. Hiçbir ifadeyi bağlamdan ayrı düşünemeyiz bu yüzden de bağlamla değerlendirildiğinde değişiklik gösteren ifadeler bulunmaktadır. Kerimoğlu (2018) bağlam ve

tonlamayı da kiplik işaretleyicileri içinde değerlendirmiştir. Demir (2008) kiplik işaretleyicilerini morfolojik ve sözlüksel olarak iki grupta incelemiştir. Sözlüksel işaretleyicileri yedi grupta toplamıştır:

- “1. Kiplik yüklemeler
2. Kiplik zarflar ve kiplik sözler
3. Morfoloji-leksikoloji bağıntılı işaretleyiciler
4. Sözdizimsel işaretleyiciler
5. Söz dizimi-leksikoloji bağıntılı işaretleyiciler
6. Söz dizimi-leksikoloji-morfoloji bağıntılı işaretleyiciler
7. Söyleme dayalı işaretleyiciler” (Demir, 2018, s. 18).

Kerimoğlu (2018) ise kiplik işaretleyicilerini biçim bilgisi ögeleri (ekler, edatlar, morfo-sentaktik ögeler, kiplik yardımcı fiiller), sözlük ögeleri (zarflar, isimler, kiplik yüklemeler), ve söz dizimi ögeleri olarak üç ana başlık altında toplamıştır. Bu ana başlıkların yanında tonlama ve bağlam da kiplik işaretleyicileri içine dahil etmiştir (Kerimoğlu, 2018, s. 43-48).

Hirik (2019) kiplik işaretleyicilerini morfolojik, sözlüksel, söz dizimsel ve birden fazla birlik kuran (morfolojik-sözlüksel, morfolojik-söz dizimsel ve morfolojik-sözlüksel-söz dizimsel) işaretleyiciler olarak dört ana başlık altında toplamıştır.

Bu çalışmada Hirik’in (2019) yaklaşımı ile kiplik işaretleyicileri ele alınmıştır. Olasılık kipliğinin sınıflandırmasına uygun olarak kesinlik dışılık, uzak olasılık, yakın olasılık ve kesinlik anlamları bildiren olasılık kipliği işaretleyicileri kategorize edilmiştir.

2.2.4.1. Morfolojik Olasılık İşaretleyicileri

Kiplik incelemelerinde morfolojik işaretleyiciler, Türkçe dil bilgisinde fiil çekim eklerinden bildirme ve dilek ekleri olarak bilinen eklerdir. Türkçe dil bilgisi öğretiminde bu eklere daha çok zamansal bakıldığı için kip ve kiplik işlevleri göz ardı edilmektedir (Demirel, 2018, s. 87).

Olasılık kipliği için Türkçede incelenmesi gereken ekler şu şekildedir (Hirik, 2019):

Tablo 3

Olasılık Kipliğini İşaretleyen Morfolojik Yapılar

	Kesin dışılık	Uzak olasılık	Yakın olasılık	Kesinlik
	-(y)AcAk	-sA	-Ar/-Ir	-DI
Morfolojik	-(X)yor	-(y)AcAk	-yor	-mİş
Olasılık	-IDI	-(y)Abil-	-DIr	-(y)AcAk
İşaretleyicileri	mI	-mAlI	-DI	-yor
			-(y)Abil-	-DIr
			-sA	
			-(y)AcAk	

Gelecek zamanda yaşanacak olaylar, gerçekleşecek durumlar henüz olmaması açısından kesin dışılık ifade etmektedir (Hirik, 2019, s. 63). Bu yüzden gelecek zaman için kullanılan -(y)AcAk ve -(X)yor ekleri kesin dışılık kipliğinde değerlendirilmiştir.

Beş yıl sonra İstanbul'a gitmeye gideceğim.

İki yıla dükkânı açıyoruz.

Cümlelerinde gelecekte yaşanacak olaylar ifade edilmiştir. Bu olayların gerçekleşme durumu çok uzun bir zamanı da içine almasıyla birlikte bir kesin dışılık bildirir. Gelecekte yapılacak işlerin veya gerçekleşecek bütün olayların ve durumların gerçekleşme süresi uzadıkça kesinliği azalır. -(y)AcAk eki farklı cümlelerde farklı olasılık skalasını ifade etmektedir. Şu örneklerle farklı olasılık anlamlarını işaretlediği görülmektedir:

1. *Elbet bir gün kavuşacağız.*

2. *Sporda sonra soğuk su içiyorsun üşüteceksin.*

3. *Arkadaşlarınla evde görüşeceksin.*

Yukarıda verilen birinci cümlede -(y)AcAk eki cümleye uzak bir olasılık anlamı katmışken, ikinci cümlede gerçekleşmesi daha muhtemel bir düşünce aktarıldığı için yakın olasılık, üçüncü cümlede ise yine aynı ek cümleye emir ifadesiyle birlikte kesinlik anlamı katmıştır.

-DI eki de bulunduğu cümlede karşı tarafın alışkanlık haline getirdiği durumların hala devam ettirilip ettirilmediği veya konuşur tarafından bilinmeyen, tereddütte kalınan durumlarda kesin dışılık; gerçekleştiğine tanık olunan olaylar ve durumları anlatılırken kullanılan -DI eki yakın olasılık; gerçekleşmiş ve bitmiş olan olaylar, durumlar ve konuşur tarafından yapılan deneyimler aktarılırken kullanılan -DI eki ise kesinlik bildirmektedir.

-sA eki kullanıldığı cümleye bazı durumlarda uzak bazı durumlarda ise yakın olasılık anlamı katmaktadır. -sA tek başına değil kullanıldığı bağlam içinde bu anlam farklılıklarını

yaratmaktadır. Ruhi, Zeyrek ve Turan (2000), -sA ekinin kullanıldığı cümlelere öncül cümle ifadesini kullanmıştır. Dil bilgisinde şart eki olarak bilinen -sA bir eylemin gerçekleşmesinin başka bir eyleme bağlı olduğu durumlarda kullanıldığı için olasılık anlamı da ifade etmekte olup bazen -sA ekinin bulunduğu cümlelerin devamında kullanılan diğer ek de anlamı farklılaştırmaktadır (Hirik, 2019).

Durumları düzelirse oradan taşınacaklar.

Sen buraya gelmezsen ben oraya gelirim.

Yukarıdaki ilk cümlede olma durumlarının düzelme olasılığının daha uzak bir olasılık işaretlediği arkasından gelen fiildeki -AcAk ekiyle de desteklenmektedir. İkinci cümlede ise daha yüksek bir ihtimal bildirmesi açısından yakın olasılığı işaretlediği söylenebilir. Yine -sA ekinin arkasından gelen fiile bakıldığında -Ar eki her koşulda anlamını katmada yardımcı olduğu için bu cümlede yakın olasılık anlamı olduğu kabul edilmektedir.

-Abil- yardımcı fiil haline gelmiş bir yapıdır. Benzer (2008) bu ekin kullanıldığı cümlelerde imkan veya ihtimal anlamı kattığını belirtmiştir. Olasılık kipliğinin temel morfolojik işaretleyicilerinden kabul edilen -Abil- yapısının dil bilgisi öğretiminde sadece yeterlilik anlamında kullanıldığı görülmektedir (Manap, 2013, s. 64). ‘Hamur açabilirim.’ cümlesinde hamur açma konusunda yeterliyim ya da imkana sahibim diye yorumlayabilirken, ‘Büyük ödül bana çıkabilir.’ cümlesinde ise olasılık içeren bir anlam bulunmaktadır.

-yor eki gelecek zaman anlamı için kullanıldığında gelecekte gerçekleşmesi olası durumları işaretlemektedir (Hirik, 2019, s. 67). -yor eki planlanmış ve hazırlık yapılan durumları bildirdiği de söylenmektedir (Bıldırın, 2002). Bu kiplik işaretleyicisi hazırlığı yapılan yakın gelecekte gerçekleşecek durumlar için kullanıldığında yakın olasılık, uzun bir gelecek zaman aralığı için ve daha az net olan durumlar için kullanıldığında kesin dışılık ve yapılmakta olan bir durumu ifade ettiğinde ise kesinlik işaretlemektedir.

-Dir eki Türkçede gerçeklik, temel doğruluk anlamı işaret etmektedir (Temürcü, 2007, s. 144). ‘Mehmet usludur.’ ifadesinde olduğu gibi genelleyci anlamların aktarılmasında da kullanılmaktadır (Bıldırın, 2002, s. 60). Dil bilgisi kitaplarının çoğunda -Dir eki ek fiilin üçüncü kişisi olarak ele alınmıştır aynı zamanda kesinlik ve olasılık anlamları bildirdiği ifade edilmiştir (Banguoğlu, 1988, s. 475; Ediskun, 1999, s. 188; Ergin, 2009, s. 330; Korkmaz, 2003, s. 421). -Dir eki bazı cümlelerde yakın olasılık daha genel geçer yargıların olduğu bazı cümlelerde ise kesinlik işaretleyicisidir.

Yukarıda olasılığı işaretleyen morfolojik işaretleyiciler verilmiş bazı işaretleyiciler örneklendirilerek anlatılmıştır. Bir önerme incelenirken hangi olasılık basamağında yer aldığına karar vermek için sadece morfolojik işaretleyiciler yeterli olmayabilir. Bunun yanında

o cümlelerin bulunduğu bağlam veya cümledeki herhangi başka bir yapı da önem arz etmektedir.

2.2.4.2. Sözlüksel Olasılık İşaretleyicileri

Sözlüksel işaretleyiciler, yüklem, zarflar, edatlar, bağlaçlar ve sözler ve söz grupları olarak incelenmiş olasılık bildiren sözlüksel işaretleyiciler ayrılarak gruplandırılmıştır (Hirik, 2019).

Sözlüksel işaretleyicilerden kiplik yüklem önemli olasılık işaretleyicilerindendir. Kiplik yüklem ifade ettiği anlama göre kesin dışılık, uzak olasılık, yakın olasılık ve kesinlik bildiren şekilde ayrılmıştır. “Emin değil” yüklemi bir durumun ya da olayın kesinliğinden şüphe duyulması anlamında kesin dışılığı işaretlerken ile “mümkün değil” yüklemi olmaması gereken bir durumu net bir şekilde ifade etmekte olduğu için kesinlik işaretlemektedir (Hirik, 2019).

Sözlüksel işaretleyicilerden zarflar da içerdikleri anlama göre kesin dışılık, uzak olasılık, yakın olasılık ve kesinlik kategorilerine ayrılmıştır. *Herhalde, belki, galiba* gibi zarflar bazı cümlelerde kesin dışılık, bazı cümlelerde uzak veya yakın olasılık anlamı katmıştır (Hirik, 2019). *Gencan, herhalde, galiba, belki, muhtemelen* gibi zarfları kuşku içerdiği için olasılık zarfları başlığında toplamıştır (2007, s. 476).

Kiplik işaretleyicilerinden bir diğer yapı da bağlaçlardır. Bağlaç Türkçe sözlükte “eş görevli kelimeleri veya önermeleri birbirine bağlayan kelime türü, rabıt, rabıt edatı” olarak tanımlanmıştır (TDK, 2011, s. 229). Ergin, bağlaçları edatlar içinde ele almış ve “bağlama edatları” şeklinde isimlendirmiştir (2013, s. 352). Banguoğlu (2015, s. 390) ise “bağlam” ismiyle ele almış ve sınıflandırmıştır.

Ya da, ya... ya, yahut, veya gibi bağlaçlar olası iki durumdan bahsederken kullanılır ve bazı durumlarda konuşur iki durumun arasında kalmışlık ifadesi sergiler bu durumda kesin dışılıktan söz edilebilir (Hirik, 2019, s. 68). Diğer bir yandan aynı bağlaçlar farklı ifadelerde farklı olasılık derecelerini işaretleyebilirler. Güçlü iki olasılığın olduğu durumlarda yakın olasılık işaretlenirken, zayıf iki olasılık durumunda uzak olasılık işaretlenmektedir.

Edatlar da sözlüksel kiplik işaretleyicileri içinde bulunmaktadır. *Gibi, diye, sanki, öyle sanılır ki* gibi edatların cümledeki kullanımlarına ve cümlelerin bağlamına göre verdikleri olasılık anlamı değişmektedir. Ergin’e (2013, s. 370-371) göre *gibi* ve *diye* edatları son çekim edatlarının içerisinde yer almaktadır ve *gibi* edatı benzerlik edatlarının, *diye* edatı ise sebep edatlarının içerisinde bulunmaktadır. Hirik (2019) *gibi, sanki* edatlarının cümleye kuşku

içerdiğini, konuşurun belirttiği eylemin yapılmayıp yapılır görüldüğünü de ifade ettiğini belirtmiştir.

Olasılık kipliği sadece tek başına anlamlı ya da anlamsız sözcüklerle değil bazı durumlarda da söz grupları ile işaretlenmektedir. Ergin (2013, s. 376) kelime grubunu birden fazla kelime ve yapının bir araya gelip anlamlı bir bütünlük ifade eden dil birliği olarak tanımlamaktadır. Söz grupları kullanıldıkları cümlelere göre farklı anlamlar barındırmaktadır. Bilinmezlik, emin olamama veya kesinlik bildiren çeşitli söz grupları bulunmaktadır (Hirik, 2019).

Kısacası Türkçede olasılık bildiren sözlüksel ögeler: “Kiplik yüklem, kiplik zarflar, kiplik edatlar, kiplik bağlaçlar, kiplik sözler ve söz grupları ve kiplik kelimeler” şeklinde sınıflandırılarak ele alınmıştır (Hirik, 2019).

Türkçede olasılık bildiren sözlüksel ögeleri Hirik (2019) *Türkiye Türkçesi Bilgi Kiplikleri* adlı çalışmasında kesinliğin derecelerine göre bilgi kipi ve kiplikler başlığı altında olasılık derecesine göre ayırmıştır. Hirik’in sınıflandırmasına bağlı kalınarak gruplandırma yapıp olasılık bildiren bütün sözlüksel ögeler Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4

Olasılık Kipliği Belirten Sözlüksel İşaretleyiciler

Sözlüksel Olasılık İşaretleyicileri				
	Kesin dışılık	Uzak olasılık	Yakın olasılık	Kesinlik
Kiplik Yüklemler	Bilme-	Olası görünme	Eminim	Mümkündür
	Emin olma-	İhtimal vermeme	Muhtemel	Mümkün değildir
	Emin olama-	İmkânsız görün-	Muhtemeldir	İmkansızdır
	Tereddütte ol	Zor gibi görün-	Kuvvetle muhtemel	İmkansızdı
	Tereddütte kal	Olanaksız görün-	Muhakkak	Vardı
	(Tereddüt)		Mümkün gibi görün	Yoktu
	Emin değil		Mümkündür	Belliydi
	Kesin değil		Mümkün	Bellidir
	Belli değil		Bilmek	Muhakkak
	Sanma-		Düşünmek	Muhakkaktı
	Göreme-		Emin olmak	Muhakkaktır
	Yorama-		Kesin	Olası değildir
	Kestireme-		Kesin gibi	Olası değildir
	Net olma-			Belli ol-
				Bil-
				Gör-
				Anla-
				Kavra-
Kiplik Zarflar	Herhalde	Herhalde	Herhalde	Kesinlikle
	Galiba	Galiba	Galiba	Mutlaka
	Belki	Belki	Belki	Hiç şüphesiz
	Muhtemelen	Muhtemelen	Belki de	Şüphesiz
	Bir ihtimal	Bir ihtimal	Muhtemelen	Kuşkusuz
	Sanki	En azından	Kuşkusuz	Elbette
	Güya	Hiç olmazsa	Şüphesiz	Elbet
	Hanidir	Bari	Mutlaka	İlla
	Nicedir	Belki de	Elbet	İlla ki
	Ne zamandır	Uzak bir ihtimal	Elbette	İmkânsız
	Şöyle böyle		Büyük ihtimalle	Hiç
	Aşağı yukarı		Kesinlikle	Asla
	Hemen hemen		Zahir	Katiyen
	Az çok		Eninde sonunda	Olanak dışı
			Muhakkak	Olanaksız

Kiplik Bağlaçlar	Ya ... ya	Da de	Ya ... ya ...	Ne ... ne ...
	Ya ... ya da ...	Ya da	Ya ... ya da ...	Gerek ... gerek ...
	Yahut	Yahut	Yahut	
	Veya	Veya	Veya	
	Veyahut	Veyahut	Veyahut	
	Ha ... ha			
	İster ... ister ...			
Kiplik Edatlar	Gibi	Diye		
	Öyle sanılır ki	-DIĞI takdirde		
	Sanki			
Kiplik Sözler ve Söz Grupları	Kim bilir	Ne olur ne olmaz	Ne pahasına olursa olsun	Hayatta olmaz
	Hiç belli olmaz	Kim bilir	Ne olursa olsun	Dünyada olmaz
	Hele geçsin	Allah'tan umut kesilmez	Neden olmasın	Ne yaparsa yapsın
	Yarın ola hayrola	Yarın ola hayrola	Allah'ın izniyle	Ne olursa olsun
	Belli olmaz	Hiç belli olmaz	Mümkün olsa gerek	Ne pahasına olursa olsun
			Su götürmez bir gerçek olmalı	Ne yapıp yapıp
			Neredeyse	Ne yapıp edip
Kiplik Kelimeler				Evet
				Hayır
				Hay hay

2.2.4.3. Söz Dizimsel Olasılık İşaretleyicileri

Karahan (2018, s. 9) söz dizimini kelime gruplarından veya cümlelerden oluşan yargı bildiren yapılar olarak açıklamaktadır. Türkçede söz dizimsel ögeler farklı anlamlar ifade etmektedir. Olasılık bildiren ve olasılık kipliği olarak kullanılan söz dizimsel ögeleri Hirik (2019) gruplandırmıştır.

Türkçede olasılık anlamını işaretleyen söz dizimsel ögeler Tablo 5'te verilmiştir:

Tablo 5

Olasılık Kipliği Belirten Söz Dizimsel İşaretleyiciler

	Kesin dışılık	Uzak olasılık	Yakın olasılık	Kesinlik
Söz Dizimsel	Oldu olmadı	Olur ya	Zannetmem ki ... olsun	
Olasılık	Bitti bitmedi	Olur da		
İşaretleyicileri		Tut ki/Diyelim ki		
		Farz edelim ki		

Bu bölümde olasılık kipliği bildiren dilsel ögeler gruplandırılarak incelenmiştir. Olasılık bildiren işaretleyiciler tablolarda da gösterilmiştir ve örneklerle de ele alınmıştır. İncelenen işaretleyiciler sonucunda, olasılık kipliğini işaretleyen dilsel, sözlüksel ve söz dizimsel ögelerin olasılık dışında da bir anlam alanını gösterdiği görülmektedir.

2.2.5. Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Olasılık ve Olasılık Kipliği

Dil bilgisi, bir dilin kullanımı için gerekli işleyiş, düzen ve kurallarını inceleyen dil bilimi dalı olarak tanımlanabilir (Demirel, 2003, s. 112). Dil bilgisi öğretimi ise dilin kullanımında geçerli tüm kurallarının farklı yöntem, teknik ve araçlarla bireylerde kalıcı öğrenme sağlayarak bireylerin dil becerilerinin geliştirilmesi amacıyla yapılan tüm süreçtir (Dolunay, 2013, s. 382). Dil bilgisi öğretimi benimsenen yapılandırmacı yaklaşımla birlikte anlama yoğunlaşma eğilimi göstermektedir (Demirel, 2018, s. 120).

İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2019) öğrencilerin dinleme, okuma, yazma ve konuşma becerilerinin geliştirilmesinin yanında söz varlıklarının zenginleştirilmesi, bir bilgiyi sorgulama, araştırma, yorumlama yeteneklerinin de geliştirilmesi ve okuduklarını anlayarak eleştirel yaklaşabilme becerisini kazanması da Türkçe dersi özel amaçları arasında yer almaktadır. Bir önceki *Türkçe Dersi Öğretim Programı*'ndan (2005) itibaren geleneksel dil bilgisi öğretimi terk edilmiş bu programdan itibaren okuma, yazma, dinleme, konuşma becerilerinin içinde verilmektedir ve öğretimin kuralcı bir şekilde değil, sezdirme yöntemi kullanılarak yapılması amaçlanmıştır. Dil bilgisi öğretiminin yapılandırmacı yaklaşımla birlikte anlamla ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda kiplik öğretimi son yıllarda önem kazanmaktadır.

Alan yazında kip ve kiplik öğretimi üzerine çalışmaya sık rastlanmamaktadır. Kip ve kiplik öğretimle ilişkilendirme açısından -dil bilgisinin dilin vazgeçilmez bir alanı olmasına rağmen- çalışma yapılmayan bir alandır. Bu alanda Demirel ve Kerimoğlu (2015) yaptıkları *Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Kip* adlı çalışmaları bu alanda bir kaynak niteliğindedir. Demirel ve Kerimoğlu (2015) geleneksel dil bilgisi öğretiminde kabul edilen kiplerin zaman ve kip ayrımı gözetilmeden, tasarlama ve bildirme olarak iki başlıkta incelendiğini ifade etmişlerdir. Türkçe dil bilimsel çalışmalarda çokça ele alınmış ve incelenmiş kip ve kiplik kavramları geleneksel dil bilgisi çalışmalarında ve Türkçe dil bilgisi öğretiminde fazlaca yer bulmamakla birlikte kavram olarak farklı ele alındığı görülmektedir.

Ayrıca kiplik edinimi ve kiplik öğretimiyle ilgili Aksu Koç (1988, 2000), Erguvanlı ve Özsoy (1993), Hacıömeroğlu (2007), Güçer (2010), Terziyan (2013), Demirel (2018) gibi çalışmalar yapılmıştır. Kiplik kategorilerinin Türkçede betimlenmesiyle ilgili birçok çalışma

yapılmış olsa da Türkçe öğretimi üzerine yapılan çalışmalar son yıllarda artmakla birlikte yeterli değildir.

Mevcut çalışmalar incelendiğinde kipliğin anlam alanına giren bir alan olması ve Türkçe öğretiminde de anlama dayalı bir dil bilgisi benimsenmesiyle Türkçe öğretiminde kipliğin geleneksel kip anlayışından sıyrılarak verilmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Olasılık anlamı ve olasılık kipliğine bakıldığında ise olasılık ifadesi öğretimde matematik öğretiminde yer bulmuş bir kavram olarak daha sık karşımıza çıkmaktadır. Olasılık kipliği üzerine yapılan çalışmalar daha önceki bölümlerde verilmiş olup bu alanda dil bilimsel çalışmaların yer aldığı ifade edilmiştir. Türkçe öğretimi üzerine olasılık kipliğiyle ilgili çalışma bulunmamaktadır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, araştırmanın evren ve örnekleme (incelenen bütünce), veri toplama süreci ve verileri çözümleme teknikleri, araştırmanın geçerliği ve güvenilirliği ile araştırmacının rolü ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli / Deseni

Bu çalışma doküman incelemesi yöntemi kullanılarak yapılan nitel bir araştırmadır. Yıldırım ve Şimşek (2018, s. 41) nitel araştırmayı tanımlamanın zor olduğunu söyleyerek genel bir ifadeyle “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlamışlardır. Ayrıca doküman incelemesi “araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizidir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.189)”. Çalışmanın araştırma deseni ise durum çalışmasıdır. “Nitel durum çalışmasının en temel özelliği, bir ya da birkaç durumun derinliğine araştırılmasıdır” (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 73).

3.2. Evren / Örneklem (İncelenen Bütünce)

Dil bilime dayalı çalışmalarda çoğunlukla eş zamanlı yaklaşım kullanılmaktadır. Bu çalışmada da eş zamanlı yaklaşım benimsenerek incelenecek bütünce Türkiye Türkçesi kullanılarak yazılmış 2010 ve sonrası metinlerden oluşturulmuştur. Bütünce amaçlı örnekleme yöntemi ile oluşturulmuştur. Bunun için öncelikle Dilidüzgün (2010) tarafından belirlenmiş “Yapı ve İşlevleri Bakımından Metin Türleri” tablosu (EK-2) görüşleri alınmak üzere uzmanlara sunulmuştur. Uzman görüşleri sonucunda kiplik özelliklerinin belirlenmesi için uygun örneklerin bulunabileceği metin türleri Tablo 6’daki gibi belirlenmiştir:

Tablo 6

Çalışmada İncelenen Metin Türleri

Uzman Görüşleriyle Belirlenen İncelenmiş Metin Türleri				
Betimsel Metinler	Anlatısal Metinler	Açıklayıcı Metinler	Kanıtlayıcı Metinler	Çağrı İşlevli Metinler
Reklam metinleri	Öykü	Haber metinleri	Deneme	Broşür
Hava durumu raporları	Roman	Yemek tarifleri	Makale	Kullanma kılavuzları

Tabloda yer alan metin türlerinin içinden bütüncü oluşturulması gerektiği için incelenecek metin sayısı sınırlandırılmıştır. Seçilen haber metinleri, Türkiye’de en çok satan ve internet ortamında en çok tıklanan ilk üç gazetenin bir haftalık taranması sonucunda elde edilmiş metinlerdir. Bu gazeteler, 14-20 Aralık 2020 tarihleri arasındaki ‘www.gazetetirajları.com’ adresinin verilerine göre belirlenmiş olup *Hürriyet*, *Sabah* ve *Sözcü* gazeteleridir. Bu gazeteler 20-22 Aralık 2020 tarihleri arasında iki günlük süre ile takip edilerek taranmıştır. Roman, öykü ve deneme kitapları için 2010 yılı sonrası yazılıp yayınlanmış olan kitaplardan birer örnek seçilmiştir. Bu seçilen örnekler yine çeşitli internet satış sitelerinde çok satan kitaplar kategorisinden türüne uygun olarak rastgele alınmıştır. Hava durumu raporları ise T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü’nün ‘www.mgm.gov.tr’ adresinden 13.12.2020-14.12.2020 tarihi arası bir günlük bütün yurdun bölgesel ve genel hava durumu olarak seçilmiştir. Betimsel metinlerde yer alan reklam metinleri seçimi ise reklamcılık sektörü için kurulmuş olan Kristal Elma Reklamcılar Derneği’nin her sene düzenlenen reklam ödülleri son üç yılın (2018, 2019 ve 2020) en iyi reklam metni ödülünü kazanan reklam metinleri incelenmiştir. Broşür seçiminde ise son yıllarda toplumu en çok ilgilendiren salgın konusunda T.C. Sağlık Bakanlığı’nın resmi internet sitesinden yararlanılmıştır. ‘www.saglik.gov.tr’ adresinde bulunan yayınlar bölümünde aralık ayında yayınlanan beş broşürden rastgele seçim yoluyla *Olası veya Kesin COVID-19 Vakalarının Evde Bakımı* adlı broşür seçilmiştir. Kullanım kılavuzu olarak T.C. Milli Eğitim Bakanlığı’nın ‘www.mtegm.meb.gov.tr’ adresinde bulunan kullanım kılavuzları içinden rastgele seçilmiştir. Yemek tarifleri belirlenirken Türkiye’de en çok satan ve okunan yemek tarifleri dergileri taranmış ve iki ayda bir yeni sayısı çıkan *Lezzet* dergisinin Aralık 2019/Ocak

2020 sayısı seçilmiştir. Bu sayısında bulunan yemek tarifleri incelenmiştir. Belirlenen *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*'nin 2019'da yayınlanmış yine en çok görüntülenip indirilme sayısına sahip 1. Sayısının Türkçe yazılmış 8 makalesinden rastgele bir makale seçilmiştir.

3.3. Verilerin Analizi

Toplanan veriler nitel veri analizi yöntemlerinden içerik analizi yöntemi kullanılarak çözümlenmiş ve yorumlanmıştır. İçerik analizinde belirli kiplik işaretleyicileri incelenerek okuyucunun anlayabileceği bir düzen oluşturulmuştur. Düzenlenen veriler okuyucuya anlaşılabilir bir şekilde bulgular ve yorumlar bölümünde doğrudan alıntılar kullanılarak verilmiştir. Çözümleme yapılırken fiillerde kullanılan eklerin ve diğer işaretleyicilerin farklı işlevler barındırdığı göz önünde bulundurularak hareket edilmiştir. Çalışma anlamsal yaklaşım temellidir.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu çalışmada olasılık kipliği; Hirik'in (2019) kesinliğin derecelerine göre bilgi kiplikleri esas alınarak kesin dışılık, uzak olasılık, yakın olasılık ve kesinlik olmak üzere dört ana başlık altında ele alınmıştır. Olasılık kipliğinin her bir derecesi farklı metin türlerinde olasılık kipliği işaretleyicileriyle belirlenmeye çalışılmıştır. Olasılık kipliğinin her bir derecesi için morfolojik, sözlüksel, söz dizimsel ve farklı yapıların bir arada olduğu işaretleyiciler incelenmiştir. Kiplik işaretlerinin olasılık dereceleri belirlenirken bağlam, diğer öğelerle ilişkileri de göz önünde bulundurulmuştur. Olasılık kipliğini işaretleyen öğelerin başka kiplik alanlarını işaretlediği de göz önünde bulundurulmuş ve daha eleyici bir tavır sergilenmiştir. Çalışma anlamsal yaklaşımı temel alarak oluşturulmuştur.

4.1. Kesin Dışılık

Farklı metin türlerinde kesin dışılık işaretleyicileri şu şekildedir:

4.1.1. Açıklayıcı Metinlerde Kesin Dışılık İşaretleyicileri

Açıklayıcı metinlerde morfolojik öğelerden *-(y)AcAk*, *-yor*, *-DI*, *mI* ekleri incelenmiştir. İncelenen metinlerde kesin dışılık anlamının morfolojik yapılarla verilmediği görülmüştür. Ayrıca oldu olmadı, bitti bitmedi gibi ifadelerin bulunduğu söz dizimsel işaretleyicilere de açıklayıcı metinlerde rastlanmamıştır. Sözlüksel işaretleyicilerle verilen kesin dışılık aşağıda açıklanmıştır.

4.1.1.1. Açıklayıcı Metinlerde Sözlüksel Kesin Dışılık İşaretleyicileri

1. *Dikey Geçiş Sınavı'nın (DGS) 2021 etabı için henüz tarih bilgisi netleşmedi.* (Hürriyet, Gündem, 20 Aralık 2020)
2. *mRNA aşılarının bulaşmayı kesen etki yapıp yapmadığı ise henüz bilinmiyor.* (Sözcü, 21 Aralık 2020)

Açıklayıcı metinler sözlüksel işaretleyiciler tarafından incelendiğinde yukarıdaki cümlelerde olduğu gibi *netleşmeme*, *bilinmeme* kiplik yüklemeler kesin dışılık anlamı katmıştır. Bir olayın veya durumun bilinmiyor olması veya net olmama durumu kesin dışılık anlamını vermiştir.

Diğer sözlüksel kiplik işaretleyicilerinden kiplik edatlardan *ister....ister* edatı aşağıdaki cümleye kesin dışılık anlamı katmıştır. Konuşur iki farklı seçenek sunmuş ve karşı

tarafın isteğine bırakmıştır. Karşı tarafın ne yapacağını belli olmama durumundan dolayı da kesin dışılık anlamı vardır.

3. *Pudingi ister büyük bir borcama dökün, ister tek tek kadehlere döşemeye başlayın.* (Lezzet, Aralık 2019/Ocak 2020)

4.1.2. Anlatısal Metinlerde Kesin Dışılık İşaretleyicileri

İncelenen anlatısal metinlerde morfolojik ve sözlüksel kesin dışılık işaretleyicilerine fazlaca rastlanmış ve aşağıda incelenmiştir. Buna rağmen söz dizimsel kesin dışılık işaretleyicisi bulunmamaktadır.

4.1.2.1. Anlatısal Metinlerde Morfolojik Kesin Dışılık İşaretleyicileri

1. *Belki affederdi kendini, belki kurbanlarından af dilerdi.* (Ümit, 2018, s. 70)

Bu cümlede belki zarfıyla birlikte -Dİ eki cümlede kesin dışılık anlamı bildirmektedir. -Dİ eki cümlede konuşurun kendini affedip affetmeyeceğinin belli olmadığı durum için kullanılmıştır. Belki zarfı cümlede olmasa bile cümlede ikinci yüklem gerçeğe gerçekleşmeyeceği net değildir. *Af dilerdi* yüklemine sonuca varıp varmayacağı kesin değildir.

Konuşur emin olmadığı veya bilgi sahibi olmadığı durumlarda düşünüp, sorgulama yaparken sorular sorabilir. Soruları iç dünyasında kendine veya karşı tarafa yöneltilmektedir. Soru sorma sürecinde en çok kullandığı dilsel öge *mİ* ekidir. Aşağıda verilen örneklerde konuşur kendi içinde hesaplaşma yaparken, karar veremediği durumlarda ya da karşı tarafa soru yöneltirken *mİ* eki kullanmıştır:

2. *Böyle zamanlarda annemin yakasına yapışıp “Anne bana söyle, ben gelmiş miyim, burda mıyım, sahiden var mıyım anne?” diye bağırarak istedim.* (Yaşar, 2018, s. 130)

3. *Yaşlanıyor muydum? Bu meslektan sıkılmaya mı başlamıştım yoksa?* (Ümit, 2018, s. 15)

4. *Taklitçilerinden rahatsızlık mı duyacaktı, yoksa onu örnek almaları hoşuna mı gidecekti?* (Ümit, 2018, s. 86)

5. *Çelimsizdi, kötü giyimliydi, emin olamıyordum ama on yaşlarında olmalıydı. Esmer mi, kumral mı, sarışın mı seçemiyordum.* (Ümit, 2018, s. 88)

6. *“Fena herif değilmiş bu Sipsi. Yanlış mı tanıdık Başkomserim biz bu elemanı?”* (Ümit, 2018, s. 115)

7. *Şaşırdı mı yoksa şaşırmış gibi mi yaptı anlamak zordu, yeniden kriminoloğumuza döndü.* (Ümit, 2018, s. 124)

8. *Uykusunda mı konuşuyordu bu kız?* (Ümit, 2018, s. 155)

9. *“Demek ki gizli bir işi varmış... Yo ksa eski bir davayı mı soruşturuyordu? O yüzden mi öldürdüler onu?”* (Ümit, 2018, s. 213)

10. *İşte o zaman Al i'nin sözleri anlam kazandı. Gerçekten yanlış mı yapıyordum? Suçlularla bu kadar empati kurmak sakıncalı mıydı?* (Ümit, 2018, s. 350)

11. *Salonun iki kapısı da açık olmasına rağmen en küçük bir esinti yoktu. İçerdeki nemden mi yoksa sıkıntıdan mı bütün bedenim ter içinde kalmıştı.* (Ümit, 2018, s. 377)

12. *Yıllarca peşine düştüğü katilin ele geçmiş olmasından sevinç mi duyuyordu, yoksa kendisi enseleyemediği için üzülüyor muydu belli değildi.* (Ümit, 2018, s. 37)

13. *Geniş omuzlarını silkti, mavi mi, gri mi olduğuna karar veremediğim gözlerini kıstı.* (Ümit, 2018, s. 109)

14. *Körebe gibi öldürelim demiyorum ama artık hastane mi olur, hapishane mi bilmiyorum, bir yerlere kapatacaksın bu herifleri ...* (Ümit, 2018, s. 333)

15. *Yine sustu, söylesem mi söylemesem mi karar veremiyordu. Dayanamayıp sordum.* (Ümit, 2018, s. 359)

16. *“Kurban sayısını 24'e mi çıkarmayı düşünüyor acaba, yoksa 18'de mi kalacak?”* (Ümit, 2018, s. 121)

17. *“Evet, durumları içler acısı” diye onayladım. “Ne olacak bu insanların hali ben de bilmiyorum.”* (Ümit, 2018, s. 74)

18. *Dudaklarımdaki alaycı gülümsemeye aldırmadan inatla savundu düşüncelerini. “İnanmıyorsunuz ama bu sıcak hayra alamet değil Başkomserim, bu hava öldürecek hepimizi!”* (Ümit, 2018, s. 72)

19. *Eğer öldürecekse, tıpkı beş yıl önce olduğu gibi ayın altısında öldürecek.* (Ümit, 2018, s. 198)

Yukarıda bulunan 17, 18 ve 19. cümlelerde -AcAk eki konuşurun emin olmadığı veya konuşurun ifade ettiği olayın, durumun gerçekleşme olasılığının olmadığı durumlar için kesin dışılık işaretlemektedir.

20. *“Bilmiyorum Zeynep, karşımızda bir ruh hastası var. Zekai inatla, adam rutinini bozmaz diyor ama bilinmez ki.”* (Ümit, 2018, s. 51)

4.1.2.2. Anlatısal Metinlerde Sözlüksel Kesin Dışılık İşaretleyicileri

Anlatısal metinlerde kiplik yüklemelerle kesin dışılık fazlaca işaretlenmiştir:

1. *Dedim “Yaklaşma, sokarım bıçağı.” Yapabilir miydim bilmiyorum.* (Yaşar, 2018, s. 47)
 2. *Bilmiyorum ki, o nasıl bir şey. Hiç görmedim daha önce tekerlekli sandalye.* (Yaşar, 2018, s. 48)
 3. *Kim duymuş bilmiyorum ama öyle geldi kulağıma.* (Yaşar, 2018, s. 43)
 4. *Dedim “Bilmem ki anne, ben mi geldim?”* (Yaşar, 2018, s. 130)
 5. *Aldığım nefesi verdim mi, yoksa hala o iç çekişi mi taşıyorum ciğerlerimde bilmiyorum.* (Yaşar, 2018, s. 131)
 6. *Kanayan güller mi bitmedi üzerinde, kurumuş çiçekler mi, solmuş menekşeler, dağılmış laleler, perişan bahçeler mi, hiç bilemedim.* (Yaşar, 2018, s. 133)
 7. *Bütün bunlar geldi kulağıma. Zaten her yaptığın geliyor, belki de kulağım sana gidiyor, bilmiyorum.* (Yaşar, 2018, s. 135)
 8. *Henüz tümünü bilmediğimiz bir hikâye.* (Ümit, 2018, s. 26)
 9. *Nedendir bilmem, merakı artıyordu yardımcımın.* (Ümit, 2018, s. 110)
 10. *Yatacağı koğuştta nasıl karşılanır bilmem ama...* (Ümit, 2018, s. 179)
 11. *Yardımcınızın söyledikleri hakkında hiçbir fikrim yok Başkomserim. Kara defter midir, nedir, onu da bilmem.* (Ümit, 2018, s. 181)
 12. *Sizi ne kadar teselli eder bilmem ama...* (Ümit, 2018, s. 318)
 13. *Böyle bir not görmedim. Henüz bakmadığım sayfalarda varsa bilmem ...* (Ümit, 2018, s. 335)
- 1’den 13’e kadar olan cümlelerde *bilme-* fiili yüklem olarak kullanılmıştır ve *bil-* fiili kesinliği belirtirken *bilme-* olumsuzluk içeren fiil kesin dışılığı işaretlemektedir. Hirik (2019) tarafından da kesinlik taşımayan bilgiyi en iyi yansıtan işaretleyici *bilme-* fiili olarak kabul edilmiştir. Bu cümlelerde konuşur herhangi bir durumu, konuyu, düşünceyi bilmediğini ifade ettiği için kesin dışılıkta değerlendirilmiştir.
14. *Bu cinayeti işleyen o seri katil miydi, işte ondan emin değildim.* (Ümit, 2018, s. 31)
 15. *Ama hala emin değildi, hala kafasını kurcalayan önemli bir sorun vardı.* (Ümit, 2018, s. 38)
 16. *Çelimsizdi, kötü giyimliydi, emin olamıyordum...* (Ümit, 2018, s. 88)
 17. *Akif’in kim olduğunu bilseler bunu yaparlar mıydı, emin değildim.* (Ümit, 2018, s. 112)
 18. *Her ne kadar Münir’e çok güvensen de neler olup bittiğinden emin değildim.* (Ümit, 2018, s. 131)

19. *Önemli bir bulguya ulaştığı kesindi, ama tereddüdü olduğuna göre emin değildi.* (Ümit, 2018, s. 191)
20. *Böyle söyledi ama o da hiç emin değildi sözlerinin doğruluğundan.* (Ümit, 2018, s. 194)
21. *"Cinayetin dün işlendiğinden emin değiliz," diyerek Ali'nin yanında olduğumu hissettirdim.* (Ümit, 2018, s. 255)
22. *Açıkça belirtmemiş olabilir Zekai. Çünkü kendisi de emin değildi.* (Ümit, 2018, s. 271)
23. *Emin olamadı burnunu cama kadar dayadı. Yine karar veremedi, biraz geriye çekildi.* (Ümit, 2018, s. 310)
24. *Valla işinizi yapıyorsunuz Başkomserim ama bu Körebe'yi yakalamak iyi fikir mi ondan hiç emin değilim.* (Ümit, 2018, s. 336)
25. *O yüzden öldürmek beni kurtarabilirdi. Kurtarabilirdi diyorum çünkü emin değildim.* (Ümit, 2018, s. 393)
14. ile 25. aralığındaki cümlelerde *emin olmama-* ve *emin değil* ifadeleri yüklem olarak kullanılmıştır. Bu kiplik yüklem de cümleye kesin dışılık katmıştır. Eminlik ifadesi tek başına kesinlik bildirirken -mA olumsuzluk eki veya *değil* ile kesin dışılık anlamı kazanmış olmaktadır.
26. *Cevaplasam mı, cevaplamasam mı diye tereddüt etti.* (Ümit, 2018, s. 298)
27. *Ali tereddüt ediyordu.* (Ümit, 2018, s. 396)
- 26 ve 27. cümlelerde *tereddüt etme-* fiili yüklem olarak kullanılmış ve ikisinde de kesin dışılık anlamı katmıştır. Tereddüt etme- cümlelere bir konuda net olmama, şüphe duyulma anlamı kattığı için kesin dışılık kapsamında incelenir.
28. *Dakikalarca öyle kaldı. Sonra gözlerini açtı, bir an nerede olduğunu kestiremedi.* (Ümit, 2018, s. 312)
28. cümlede *kestireme-* fiili yüklem olarak kullanılmış ve cümleye kesin dışılık anlamı katmıştır. Bu fiilin olumlusu *kestir-* fiili kesinliğinden emin olunan ya da kesinliğe yakın ifadeler için kullanılırken -mA olumsuzluk ekiyle kullanıldığında tam tersi anlam ifade ederek kesin dışılığı işaretlemektedir.
29. *Yıllarca peşine düştüğü katilin ele geçmiş olmasından sevinç mi duyuyordu, yoksa kendisi enseleyemediği için üzülüyor muydu belli değildi.* (Ümit, 2018, s. 37)
30. *Ketum davranmak istedi. "Orası belli değil. "* (Ümit, 2018, s. 116)
31. *"Köşeye sıkışmış adamın ne yapacağı belli olmaz."* (Ümit, 2018, s. 277)
32. *"Henüz belli değil, sadece tahmin," diye geçiştirmeye çalışmışım.* (Ümit, 2018, s. 293)

33. *"Orası belli değil. Belki Zekai, onu aramıştır. Belki farkına varmadan Körebe'ye bu bilgileri aktarmıştır ..."* (Ümit, 2018, s. 320)

Belli sözcüğü kesinlik anlamı belirtirken *belli değil* ya da *belli olma-* fiili kesinliğin tersi bir anlam belirttiği için kesin dışılık içerisinde değerlendirilir. 31, 32 ve 33.cümlelerde bu işaretleyicilerle bu anlam verilmiştir. 32. cümlede kullanılan *henüz* zarfı *belli değil* ifadesindeki kesin dışılığı destekler ve kesin dışılık anlamını pekiştirir niteliktedir. Daha gerçekleşmemiş veya belli olmayan olaylar veya durumlar kesin dışılık içerisinde incelenmektedir (Hirik, 2019). *Belli olma-* fiili de *belli değil* ifadesi de henüz gerçekleşmemiş ya da henüz net olmayan durumlarda kullanıldığı görülmektedir.

34. *Yine de Celile Hanım'a soralım, evi araştıralım. Sanmıyorum ama belki de bir yerlerde, bir not defteri buluruz.* (Ümit, 2018, s. 207)

35. *"Çocuk tacizcilerinin özel bir mesleği olduğunu sanmıyorum Zeynepcim. Bu sapkınlık her meslekten insanı ele geçirebilir. Ekonomik durumu, eğitim seviyesi ne olursa olsun herkesi..."* (Ümit, 2018, s. 231)

36. *"Sanmam Nevzat, çok kararlıydı, onu ilk defa bu kadar katı gördüm."* (Ümit, 2018, s. 289)

Bir diğer kesin dışılık işaretleyicisi olan *sanma-* fiiline bakıldığında konuşurun kendi bilgisine duyduğu güven eksikliği dikkat çekmektedir. *San-* fiilinin kullanıldığı cümlelerde kesinlik olmasa da yakın olasılık bildirdiği görülürken olumsuz olan *sanma-* fiilinin kullanıldığı cümlelerde bir durumun kesinliğinden emin olmama anlamı çıkmakta ve bu da kesin dışılıkta karşılık bulmaktadır. 34. cümlede *sanmıyorum* yükleminden sonra *ama* bağlacıyla farklı bir cümleye geçilip uzak olasılık bildiren bir ifade kullanılmıştır. Bu cümlelerin yukarıdaki diğer üç cümleye göre kesin dışılık içinde biraz daha uzak olasılığa yakın olduğu görülmektedir. 35. ve 36. cümlede ise *sanma-* fiili karşılıklı diyalogta karşı tarafın bir düşüncesine karşı kendi düşüncesinin o yönde olmadığını belirtmek için kullanılmıştır. Karşı tarafın düşüncesinin kendince doğru olmadığını, o düşünceye katılmadığını veya o düşünceye güvenmediğini belirttiği için kesin dışılık anlamı vardır.

38. *Karşımda hiç yılmadı, hep dik durdu, eğilmedi, bükülmedi. Sipsi'nin bir tacizciyle birlikte anılmaktan hoşlanacağını hiç sanmıyordum.* (Ümit, 2018, s. 62)

39. *Bu kadarı biraz fazlaydı, bir seri katil için cinayet işlediği tarih önemli olabilirdi ama bir tacizcinin bu ayrıntıya dikkat edeceğini hiç sanmıyordum.* (Ümit, 2018, s. 120)

40. *Hiç sanmıyordum, bu işten de tereyağından kıl çeker gibi sıyrılacaktı.* (Ümit, 2018, s. 280)

38, 39 ve 40. cümlelerde *hiç sanmıyordum* şeklinde zarfla birlikte *sanma-* fiili kullanılmıştır. Bu cümlelerin derin anlamına bakılırsa kesin dışılık görülse de bu fiile gelen ekler *-yor* ve *-DI* ekleri *sanma-* fiilindeki kesin dışılığı farklı bir anlama evirmiştir. Şimdiki zaman eki olarak kabul gören *-yor* ve hikaye ek fiili olarak adlandırılan *-DI* eki birlikte kullanıldıklarında bu cümlede gerçekleşen olayın konuşur tarafından daha önce o şekilde gerçekleşme olasılığının olmaması bilgisi bulunmaktadır fakat konuşurun bilgisiyle aynı doğrultuda gerçekleşmediği anlaşılmaktadır.

Anlatısal metinlerde kiplik yüklemeler kadar yoğun olmasa da kiplik zarflar da kesin dışılığı farklı şekillerde işaretlemiştir.

41. *Herhalde, dedim, araba gibi bir şey bu. Bunu sürerek gelmiş Almanya'dan.* (Yaşar, 2018, s. 48)

42. *Az önce aklımdan geçenleri bilse herhalde anında terk ederdi beni.* (Ümit, 2018, s. 143)

Yukarıdaki iki cümlede de *herhalde* zarfı kullanılmıştır. 41. cümlede konuşurun bildiklerinden hareketle bir çıkarım yapması söz konusudur. Ama yaptığı çıkarımdan emin olmaması cümleye kesin dışılık anlamı katmıştır. 42. cümlede de konuşur, karşısındaki kişinin düşüncesini tahmin etme ve yine onun yapacaklarıyla ilgili bir tahmin yürütmüşse de bu tahmininden emin değildir.

43. *"Kendimi hissetmiyorum anne, sanki yokum, sanki kanım çekildi, sanki kalbim söküldü, belim büküldü anne, anne bul beni" diye peşinden sürünmek istedim.* (Yaşar, 2018, s.130)

44. *Herkesin ağzı açık kalıyor, yerdeki kurtlar bile sağa sola kaçışıp Müjgan'a yer açıyorlar sanki.* (Yaşar, 2018, s. 155)

45. *Tombul kadınlardaki o yumuşaklık, o rahatlık sanki sesine de sinmiş gibiydi, yine de kibarlığı elden bırakmadım.* (Ümit, 2018, s. 37)

46. *Sanki onaylamıyormuş gibi tatsız çıkmıştı sesi.* (Ümit, 2018, s. 275)

47. *Gözleri çakmak çakmak olmuştu kadının, Maksut'a döndü, söyleyecekleri boğazına kadar geldi, ama yutkundu, sanki söylemek istediklerini karnının derinliklerine gömdü.* (Ümit, 2018, s. 298)

48. *Sanki görüntümü değiştirebilirmiş gibi, musluğu açtım, ılık suyu ardı ardına yüzüme çarptım.* (Ümit, 2018, s. 303)

Yukarıdaki 43. cümleden 48. cümleye kadar *sanki* zarfı kullanılarak kesin dışılık anlamı sağlanmıştır. 43, 44 ve 48 numaralı cümlelerde *sanki* zarfı cümlelere varsayım anlamı ile birlikte kesin dışılık anlamı katmıştır. O cümlelerde ifade edilen durum veya olay aslında

yaşanmamasına rağmen anlamında *sanki* zarfı kullanıldığı için gerçekleşmeyen olay veya durumlar söz konusudur ve bu da kesin dışılığı belirtir. 45, 46 ve 47. cümlelerde ise tahmin anlamıyla birlikte kesin dışılık -yapılan tahminden emin olamama durumu- bulunmaktadır.

49. *Bütün bunlar geldi kulağıma. Zaten her yaptığın geliyor, belki de kulağım sana gidiyor, bilmiyorum.* (Yaşar, 2018, s. 135)

Bu cümlede *belki* zarfı kullanılarak olmayacağı, gerçekleşmeyeceği belli olan bir durumu olabilirmiş gibi ifade edilmiştir. *Bilmiyorum* yüklemiyle de kesin dışılık desteklenmiştir.

50. *“Altı ay önce öldü değil mi?” dedim üzüntüyle. Kalp krizi galiba?* (Ümit, 2018, s. 193)

51. *İlk kadını görünce, "Buydu galiba, " diye atıldı. "Yok, yok bu değil."* (Ümit, 2018, s. 309)

50. cümlede *galiba* zarfıyla emin olamadığı bir durumu sorgulamaktadır. Soru işaretiyle birlikte verilmesinin sebebi de karşı tarafa şüphe duyduğu bir konu hakkında soru yöneltmek ve tahmininin doğruluğunu ispatlamaktır. Emin olunmayan bir durum olduğu için kesin dışılık anlamı vardır. 51. cümlede de yine *galiba* zarfı tahmin anlamı içermekle birlikte cümlelerin devamında da kesin dışılığı doğrulayan *“Yok. Yok bu değil.”* ifadesi kesin dışılığı pekiştirmiştir.

52. *Tamam komiserim, o kız da kayıp, güya hastaneye götürmüşler bir daha haber alınamamış.* (Ümit, 2018, s. 93)

53. *Alacağı parayla da güya şu ilerdeki parkın düzenlenmesini yapacakmış.* (Ümit, 2018, s. 102)

54. *Güya yeraltı dünyasıyla alakasını koparttığını söylüyordu ama bana sorarsanız hala borusunu öttürüyordu, elbette onu önemseyenler için.* (Ümit, 2018, s. 264)

Güya zarfı inanılmayan, güvenilmeyen, bir olayın, durumun karşı tarafın ifade ettiği şekilde gerçekleşmediği bilinen durumlarda kullanılmaktadır. Aynı sebeple de yukarıdaki 52, 53 ve 54. cümlelerde *güya* zarfı kesin dışılık anlamı katmıştır.

Anlatısal metinlerde kesin dışılığı işaretleyen bağlaçlara baktığımızda şunları söyleyebiliriz:

Ya da, ya...ya, veya, yahut, ister ... ister gibi bağlaçlar tereddüt, bilgi eksikliği gibi durumlarda kullanıldığı için kesin dışılık içinde değerlendirilir. Ayrıca doğruluğu gerçekliği tam olarak bilinmeyen ifadelerde de kullanılmaktadır.

55. *Zeynep'in söylediği gibi katil ya da katiller profesyonelce hareket etmişlerdi.* (Ümit, 2018, s. 22)

56. *Ama daha da önemlisi, küçükken uğradığı bir tacizin ya da tecavüzün intikamını almaya çalışıyor.* (Ümit, 2018, s. 33)

57. *"Biz de öyle düşünmüştük," demekle yetindim. "Ayn dördünde kreşlerin etrafında tertibat alacağız ama ya öldürmezse?"* (Ümit, 2018, s. 39)

58. *"Ya Körebe değilse? Ya gerçekten de biri onu taklit ediyorsa?"* (Ümit, 2018, s. 51)

59. *Ya öğrencilerimle ilgileniyorum, bağımız hiç kopmuyor derken abartıyordu ya da düpedüz yalan söylüyordu.* (Ümit, 2018, s. 59)

60. *Beş ya da altı yaşındaydı Azez.* (Ümit, 2018, s. 79)

61. *Ya gerçekten de katil Körebe değilse, ya birileri onu taklit ediyorsa?* (Ümit, 2018, s. 129)

62. *Ya çok iyi rol yapıyordu ya da söylediklerinde hakikaten içtendi.* (Ümit, 2018, s. 242)

63. *Ya bu iğrenç huyunu sizden gizlemişse ...* (Ümit, 2018, s. 250)

64. *Ya Münir, Medeni'den kuşkulanmakta haklıysa? Ya gerçekten de Fahhar'ın böbreklerini bizzat bu yaşlı adam satışa çıkardıysa?* (Ümit, 2018, s. 290)

65. *"Baksanıza şuraya, sanki bir film seti gibi. Belki de yaptıklarının yahut kendisine yapılanların etkisinden ancak böyle sıyrılabilirdi."* (Ümit, 2018, s. 71)

66. *İster çocuk tacizi de adına, ister pedofili, bütün toplumu saran bir hastalıktan bahsediyoruz.* (Ümit, 2018, s. 333)

Yukarıdaki 55, 56, 59, 60 ve 62. cümlelerde *ya da*, *ya... ya da* bağlaçları iki farklı durumdan hangisi olduğu tam bilinmeyen durumlar için kullanılmıştır. Bu iki farklı durumda da kesinlik içermediği hangi durumun doğru olduğu bilinmediği için kesin dışılık vardır. 3, 4, 61, 63 ve 64. cümlelerde *ya, ya... ya* bağlaçları şüphe anlamı katmıştır. Şüphe (kuşku) duyulan ifadelerde de kesin dışılık mevcuttur. 65. cümlede *yahut* edatı konuşur tarafından durumla ilgili olasılıkları sıraladığı için ortada kesin bir bilgi olmadığı için kesin dışılık içermektedir (Hirik, 2019, s. 69). Yukarıda verilen son cümlede ise *ister ... ister* kipliği iki olasılıktan hangisinin olduğunun bir önem taşımadığını belirtmek için kullanılmıştır.

Kiplik edatlar ile kesin dışılık şu şekilde verilmiştir:

67. *Kaydırağtan sert bir iniş yapmış da kimse yardım etmediği için kalkamayıp öylece kalmış gibi.* (Ümit, 2018, s. 19)

68. *Sanki birazdan ikisini kurşuna dizecekmişiz gibi...* (Ümit, 2018, s. 357)

Bu cümlelerde *gibi, sanki* edatları öyle olmasa bile konuşur tarafından öyle olmuş gibi düşünülen bir durumu anlatmaktadır yani olabilirlik içermekle birlikte kuşku da belirttiği için kesin dışılık işaretlenmiştir.

Anlatısal metinlerde kiplik sözler ve söz gruplarıyla kesin dışılık şu şekilde işaretlenmiştir:

69. *Haysiyete önem veririz biz, çocuk itibar etmedik sanmasın dedim. Ne bileyim pezevenğin fasulyelerin arkasına kenevir ektiğini.* (Yaşar, 2018, s. 43)

70. *“Öyle deme” dedi. “Ne olacağı belli olmaz, erkek milleti bugün var yarın yok, kimse güvenmesin kocasına...”* (Yaşar, 2018, s. 95)

71. *E hadi bir haftalık Pazar harçlığı da çıktı, gerisi Allah Kerim.* (Yaşar, 2018, s. 97)

72. *Müjgan pencereden bakıp nazarını gönderecek bir hedef aranırken, babaannem tespihini çekerek bir duayı tekrar eder gibi, “Ah kim bilir ne derdin var?” diyor. Kim bilir ne derdin var Müjgan?* (Yaşar, 2018, s. 156)

73. *Katiller muhtemelen iki kişiydi, kim bilir belki de tek kişi. Kesin konuşmak için erken ...* (Ümit, 2018, s. 24)

74. *Başını kaldırdı, öyle yıkılmış bir hali vardı ki, nerdeyse acıyacaktım, kim bilir kaç kişinin canını almış olan bu eli kanlı katile.* (Ümit, 2018, s. 284)

69.cümlede *ne bileyim* söz grubu konuşur tarafından açık açık ne olacağını bilemediği bir durumun söylenmesidir. Bağlamla değerlendirildiğinde güvenin boşa çıkması anlamı bulunmaktadır. Olabilecek durumu tahmin edememe, güvensizlik de kesin dışılık içinde değerlendirilir. 70. cümlede de *belli olmaz* söz grubu yine konuşurun güven eksikliğiyle kesinliğin olmadığı anlamında kullanılmıştır. 71. cümlede *gerisi Allah Kerim* ifadesi bilinmeyen, geleceği kestirilemeyen bir durum için kullanılmıştır. 72 ve 74.cümlede *kim bilir* söz grubu kimsenin bilemeyeceği emin olunamayan bilgiyi işaretlemektedir. Kesin dışılıkla birlikte bilgiden uzaklık belirten bir söz grubudur. 73. Cümlede kullanılan *kim bilir* söz grubu diğer iki cümleden farklı bir anlamda kullanılmıştır. Burada daha çok bilinemezlik ile iki olasılık arasında kalma anlamı olarak karşımıza çıkmıştır.

4.1.3. Betimsel Metinlerde Kesin Dışılık İşaretleyicileri

İncelenen betimsel metinlerde (reklam metni ve hava durum raporları) morfolojik kesin dışılık işaretleyicileri aşağıda verilmiştir. Buna rağmen bu metinlerde kesin dışılığın sözlüksel ve söz dizimsel öğelerle işaretlenmediği görülmüştür.

4.1.3.1. Betimsel Metinlerde Morfolojik Kesin Dışılık İşaretleyicileri

Betimsel metinlerde sadece morfolojik kesin dışılık işaretleyicilerine rastlanmıştır. Aşağıda haber metninden alınan kesin dışılık işaretleyici olarak -mI eki kullanılmış cümle örnekleri bulunmaktadır:

Gerçekten hakeme mi kızgınsın? (Kör Kuyu, 2018)

Bu ülkede kaç milyon işsiz var, biliyor musun? (Kör Kuyu, 2018)

Bu örneklerdeki -mI eki karşı tarafı hem düşündürmek hem de bilip bilmediği konusunda yoklamaktır. İfadelere derinlemesine bakıldığında konuşurun önermesinde karşı tarafın bilmezliği ya da bilirliliği açısından kesin dışılık bulunmaktadır.

4.1.4. Çağrı İşlevli Metinlerde Kesin Dışılık İşaretleyicileri

İncelenen çağrı işlevli metinlerde (kullanım kılavuzu ve broşür) kesin dışılık işaretleyicisine rastlanmamıştır.

4.1.5. Kanıtlayıcı Metinlerde Kesin Dışılık İşaretleyicileri

İncelenen kanıtlayıcı metinlerde (deneme ve makale) morfolojik olarak kesin dışılık işaretleyicisi saptanmış olsa da sözlüksel ve söz dizimsel kesin dışılık işaretleyicisi saptanmamıştır.

4.1.5.1. Kanıtlayıcı Metinlerde Morfolojik Kesin Dışılık İşaretleyicileri

Bir eşyanızı ararken, kendinizi odanın ortasında ne aradığınızı unutmuş bir halde bulduğunuz oldu mu hiç? Peki ya bilindik bir yolda araba kullanırken veya yolculuk ederken kendinizi bir anda geçen kilometreleri hiç fark etmeden varış noktasında bulduğunuz oldu mu? (Çarmıklı, 2018, s. 129)

mI eki bireylerin sahip oldukları bilgileri sorgulamasına yardımcı olan ektir. Kişinin bilmediği ya da karasız kaldığı bir konuda bu eki kullanması kesin dışılığı işaretlemektedir.

4.2. Uzak Olasılık

Farklı metin türlerinde uzak olasılık işaretleyicileri şu şekildedir:

4.2.1. Açıklayıcı Metinlerde Uzak Olasılık İşaretleyicileri

Açıklayıcı metinlerde morfolojik ve sözlüksel uzak olasılık işaretleyicileri bulunmuş ve aşağıda yorumlanmıştır. İncelenen açıklayıcı metinlerde söz dizimsel uzak olasılık işaretleyicilerine rastlanmamıştır.

4.2.1.1. Açıklayıcı Metinlerde Morfolojik Uzak Olasılık İşaretleyicileri

1.En “müsrif” kadın, tüm servetini kaybedebilir. (Sözcü, 22 Aralık 2020)

Bu ifade de -Abil- eki ileri bir tarih için kullanılmış ve kesinliği bulunmamakla birlikte kesin dışılığa daha yakındır. Ayrıca konuşur *kadının servetini kaybedebileceği* yönünde bir tahminde bulunmuştur. Kesin dışılığa daha yakın olan bu cümlede -Abil- eki uzak olasılık bildirmiştir.

2. *Yarın gece yarısına kadar 2020 bütçesi meclis oylamasında geçmez veya bütçe oylaması ileri bir tarihe ertelenmezse İsrail, 2 yıl içinde 4. kez erken seçime gidecek.* (Hürriyet, 21 Aralık 2020)

3. *Medvedev bu 3 ay içinde başvuru yapmazsa bu hakkından feragat etmiş olacak. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, 2024 yılında yeniden başkan adayı olmazsa bu yasa doğrultusunda ömür boyu senatör unvanını elde edebilecek.* (Sabah, 22 Aralık 2020)

Yukarıdaki iki cümlede de -sA eki uzak olasılık bildirmektedir. -sA ekinden sonra gelen diğer cümlede -AcAk ekiyle tamamlanmışsa gerçekleşmesi biraz daha uzak bir olasılığa işaret etmektedir. Bu cümlelerde de böyle bir durum bulunmaktadır.

4. *Bu tarifte kullanmadığınız yumurta sarılarını buzdolabında 3 güne kadar saklayabilirsiniz.* (Lezzet, Aralık 2019/Ocak 2020)

5. *Şöyle söyleyeyim; isterseniz soğanları dev parçalara, havuçları yamuk yumuk dairelere bölebilirsiniz.* (Lezzet, Aralık 2019/Ocak 2020)

6. *Kapağını çok açmadan başında durmak gerekiyor çünkü şekerli olduğundan altı tutabilir.* (Lezzet, Aralık 2019/Ocak 2020)

7. *Kurutucuda yaparsanız çiğ kakao kullanmanız çok daha sağlıklı olur.* (Lezzet, Aralık 2019/Ocak 2020)

8. *Damak tadınıza göre içine soğuk su ve buz parçaları ekleyip servis yapabilirsiniz.* (Lezzet, Aralık 2019/Ocak 2020)

4.2.1.2. Açıklayıcı Metinlerde Sözlüksel Uzak Olasılık İşaretleyicileri

ABD Bağdat Büyükelçiliğine daha önce birçok kez füzeyle saldırı düzenlenmiş, bu saldırıların İran'a yakın bazı Şii milis gruplar tarafından düzenlendiği iddia edilmişti. (Sabah, 20 Aralık 2020)

CBS'in haberinde, ülke tarihine en ölümcül yıl olarak geçen 2020'de toplam ölüm sayısının 3,2 milyonu aşacağı tahmin edildi. (Hürriyet, 22 Aralık 2020)

Yukarıdaki ilk ifadede *iddia edil-* fiili yüklem görevinde olup cümleye olasılık anlamı katmıştır. Haberde sözü edilen saldırıların bir grup tarafından yapıldığının iddia edildiğini ifade etmektedir. İddia edil- fiili anlamı gereği ve kimlerin olduğuna dair kanıtın olmaması bu cümleye uzak olasılık anlamı katmıştır. 2. ifadede *tahmin edil-* fiili yüklem olarak uzak olasılığı işaretlemektedir. Bu cümlede edilen tahmin için kanıt içeren herhangi bir ifade bulunmadığı için uzak olasılık olarak değerlendirilir.

Pfizer, Moderna ve AstraZenaca, koronavirüs aşılarında domuz ürünleri kullanılmadığını açıkladı. Ancak şu an klinik deneyleri devam eden onlarca aşı adayının domuz jelatini kullanmamasına ihtimal verilmiyor. (Sözcü, 22 Aralık 2020)

Bu ifadede ihtimal verilme- fiili yüklem olarak kullanılmış ve cümleye uzak olasılık anlamı katmıştır. Haberde domuz jelatininin kullanılmamasının olası olmadığı yani kesin dışılığa daha yakın olduğu görülmektedir.

Havalar mevsim normallerinde gittiği takdirde arının çok daha verimli olacağına dikkat çeken Başkan Gaffaroğlu, “Hatta sadece arı değil, hayvancılık yapan üretici, ekin eken çiftçilerimiz de daha randımanlı bir dönem geçiriyorlar...” dedi. (Sabah, 22 Aralık 2020)

Yukarıdaki haber metninde *havaların mevsim normallerinde gitmesi* olasılığı -DIĞI takdirde edatıyla sağlanmış olup verimin olmasının şartının havaların mevsim normallerinde gitmesi olarak görülmüştür. Bir olayın, durumun, işin gerçekleşmesinin başka bir olayın durumuna bağlı olması da uzak olasılık anlamını katmıştır.

4.2.2. Anlatısal Metinlerde Uzak Olasılık İşaretleyicileri

İncelenen anlatısal metinlerde bütün uzak olasılık işaretleyicileri bulunmaktadır. Aşağıda incelenmiş ve yorumlanmıştır.

4.2.2.1. Anlatısal Metinlerde Morfolojik Uzak Olasılık İşaretleyicileri

1. *Hani bir yolu olsa da eldeki listeyi öbür dünyaya gönderebilsek, valla biz bir konuya bu kadar vakıf değildik dedirtecek kadar mebzul miktarda taksirat söz konusu.* (Yaşar, 2018, s. 39)

2. *Bunlar gittikçe ben düşünüyorum. Şimdi bunların hepsi giderse ben ne yaparım, gece annemle bir başıma nasıl kalırım diye.* (Yaşar, 2018, s. 96)

3. *İşyerinde patronun gönlündeki sen ol istersen.* (Yaşar, 2018, s. 136)

4. *Derdime derman olsun diye gittiğim, kırk beş dakikası dünyanın parası olan terapistin de aklı sende olsun istersen.* (Yaşar, 2018, s. 137)

5. *Ama yıllar sonra artık ne olduysa yeniden başlamış öldürmeye ...* (Ümit, 2018, s. 32)

6. *Azettiren de elbette Sipsi İsmail. Sebebi ise malum. Aslında haksız değil ama herkes kendi intikamını almaya kalkarsa ...* (Ümit, 2018, s. 235)

7. *“Ambulans çağırıp hastaneye götürelim. Allah göstermesin, kafa travması filan varsa ...”* (Ümit, 2018, s. 261)

8. “Hiç merak etmedin mi? Bu adam parayı veriyor ama ya kanunsuz işlerden kazanıyorsa diye korkmadın mı?” (Ümit, 2018, s. 272)

9. Hamarattır, dürüsttür, gözü pektir, Ali'den sonra en güvendiğim polistir ama, bir de şu lüzumsuz heyecanı olmasa ... (Ümit, 2018, s. 280)

10. Çok canım yanmıştı, Müşfik Bey saçımı okşadı, özürler diledi. 'Annene söylemezsen sana yeni bir bisiklet alacağım, ' dedi. (Ümit, 2018, s. 388)

Yukarıda 1. ve 9. cümlelerde -sA ekiyle konuşur gerçekleşmesi çok zor, imkansız yakın olan ifadelerde bulunmaktadır. 5, 6 ve 8. cümlelerde ne olduğu veya ne olacağı bilinmeyen, kestirilemeyen ifadeler -sA işaretleyicisiyle belirtilmiştir. 7. cümlede yaşanan bir olay sonucu konuşur bir tahminde bulunmuş fakat tahminin gerçeğe yakın olduğu bilinmemektedir. Kesin dışılığa daha yakın olduğu için uzak olasılık işaretlemiştir. 10. cümlede ise konuşur karşı tarafa bir şart koşmuş ve bunun sonucunda gelecek bir zaman için söz vermiştir. Fakat uzun bir zaman dilimini içerdiği için vereceği sözü tutmama olasılığı artmış bu yüzden de cümleden uzak olasılık anlamı çıkmaktadır.

Aşağıdaki 11 ve 15. cümleler arası -mAll eki uzak olasılık anlamı sağlamıştır. -mAll eki gereklilik eki olarak kullanılmakla birlikte konuşurun bir olay veya durumla ilgili tahminini de belirtir. Bu cümlelerde yapılan tahmin bir kanıta dayalı olmadan yapılmıştır. Bu nedenle kesin dışılığa daha yakındır.

11. “Yukarıdan taşımış olmalılar. Gece vakti kimsecikler yoktur orada.” (Ümit, 2018, s. 18)

12. “Peki, katilin ayak izleri?” diyerek ben de katıldım tartışmaya. “Nerede onlar? Burada bir yerlerde olmalıydı?” (Ümit, 2018, s. 20)

13. Hatta bildiklerini saklamaya bile çalışabilirdi. “Akif, sizin yurda geldiğinde yaşı oldukça küçük olmalı ...” (Ümit, 2018, s. 57)

14. “Neden fikrini söylemiyorsun Zekai? Kaç yıldır bu işe kafa yoruyorsun, bir kanaate erişmiş olmalısın.” (Ümit, 2018, s. 121)

15. Yarası soğumasına rağmen bir türlü geçmek bilmeyen bir nefreti. Körebe çok yıkıcı bir olay yaşamış olmalı. (Ümit, 2018, s. 196)

Aşağıdaki iki cümlede -DIr eki uzak bir olasılığı işaretlemektedir. Bu işaretleyicilerin uzak olasılık anlamı katmasında bağlamın da çok büyük etkisi vardır. Bu cümlelerde belki zarfı da uzak olasılık anlamını desteklemektedir.

16. Belki de sadece rastlantıdır. Tacizci, aynı bebeği başka bir kıza da hediye etmiş olabilir. Belki de adamın takıntısı pembe giysili Barbie bebeklerdir. (Ümit, 2018, s. 26)

17. “*Belki de kafamızı karıştırmak için böyle davranıyordur. Adamın ritüeli olabilir, ama yakalanmak da istemeyecektir. Belki de bu yüzden son cinayetin tarihini değiştirmiştir.*” (Ümit, 2018, s. 51)

Aşağıda bulunan 18 ve 23. cümleler arasındaki cümlelerde -Abil- eki uzak olasılık işaretlemiştir. -Abil- eki konuşurun belirli bir durumla ilgili tahminin bildirse de tahmini hakkında emin değildir. Bu emin olamama durumu da ifadeyi kesin dışılığa yaklaştırmaktadır.

18. “*Öyle olmuş, bulamamışlar, fakat sen tacize uğrayanları da tanırsın, ne diyorsun Körebe de küçükken saldırıya uğramış olabilir mi?*” (Ümit, 2018, s. 68)

19. “*Ali haklı, Körebe bizden biri olabilir. Emin olmak zor tabii. Belki de bizimle hiç alakası yoktur, sadece bu işleri çok iyi etüt etmiş birisidir...*” (Ümit, 2018, s. 124)

20. *Hem otuz yedi dakika bir adamı bıçaklayarak öldürmek için yeterli süre değil mi? Cesedin başında oturup keyifle sigaralarını tütürmüş bile olabilirler.* (Ümit, 2018, s. 159)

21. *O kadar kolay mı insan öldürmek? Hem de hiç ipucu bırakmadan! Yok, bu cinayetlere başkaları bulaşmış olabilir.* (Ümit, 2018, s. 246)

22. *Herif sapık, ruhu da bedeni de sapık. Olabilir, belki o da küçükken tacize uğradı. Ne bileyim annesiyle garip bir ilişkisi vardı. Belki babasına aşıkta ...* (Ümit, 2018, s. 334)

23. *Evet, tacize uğrayan şahıs bu travmadan kurtulmak için başkasına acı çektirmeyi seçebilir.* (Ümit, 2018, s. 68)

24. *Zeynep suskun, adeta kırılgan bir halde öylece oturuyordu yanımdaki koltukta. Uykusuzluğun verdiği huzursuzlukla olacak, çok etkilenmişti adamın nobranlığından.* (Ümit, 2018, s. 61)

25. *O size bakarken, sizinle konuşurken hiçbir kötü ihtimal gelmiyordu aklınıza... 'Para kazanacaksınız,' dedi. 'Çok para kazanacaksınız. Öteki iki çocuğunuzun hayatı kurtulacak ...'* (Ümit, 2018, s. 313)

26. *İyi olacak, hepsi geçecek, dünya bir kardeşlik bahçesine dönüşecek, hepimiz mutluluk içinde yaşayacağız, demeyi çok isterdim ama artık yalan söylemeyi kendime yediremiyordum.* (Ümit, 2018, s. 144)

-AcAk eki normalde gelecek zamanı ifade eden kip eki olarak kullanılsa da yukarıdaki 24. cümlede bir tahmin anlamı katmıştır. 25. cümlede gelecek bir zaman dilimi anlamını sağlamışsa da çok uzak bir zamanı ifade ettiği için uzak olasılık vardır. 26. cümlede ise konuşur ileride olmasını istediklerini sıralamışsa da cümlelerin devamındaki “*demeyi çok isterdim ama artık yalan söylemeyi kendime yediremiyordum.*” İfadesini kullanarak söylediklerinin kesinlikten çok uzak olduğunu belirtmiştir.

4.2.2.2. Anlatısal Metinlerde Sözlüksel Uzak Olasılık İşaretleyicileri

1. *Dalları öyle sık, yaprakları öyle büyüktü ki gökyüzünü görmek nerdeyse imkânsızdı.* (Ümit, 2018, s. 87)

2. *Zeynep'ti soran; o da benimle aynı mevzuya takılmıştı. "Biliyorum zor gibi görünüyor, " diye söylendi bizimki. "Ama imkânsız değil. Mesela maktullerin ikisi de tacize uğrayan çocuklarla aynı mekânda bulunuyor olabilirler.* (Ümit, 2018, s. 132)

Yukarıdaki 1. ve 2. cümlelerde *nerdeyse imkânsız* ve *zor gibi görünüyor* yüklemeleri kesin dışılığa yakın ifadelerdir ve uzak olasılık bildirmektedir.

İncelene anlatısal metinlerde uzak olasılık *herhalde, ihtimali çok zayıf, bir ihtimal* gibi zarflarla işaretlenmiştir. Bu ifadelerin örnekleri aşağıda verilmiştir:

3. *"Gelmez herhalde" dedim, "daha geçen hafta boşandı, nereye geliyor?" dedim.* (Yaşar, 2018, s. 93)

4. *Şimdi dardadır belki, bilemeyiz ki. Nasıl yapsak dedik, gelirse ne deriz derdimiz vardı, bir de şimdi üstüne nasıl edip de ihtiyacını sorarız derdi çıktı.* (Yaşar, 2018, s. 96)

5. *Hepsine, bunların hepsine, seni sevme ihtimali bulunabilecek berbere, manava, halı sahadaki arkadaşlara, güvenlik görevlisine, muhtara, kargocuya, ışıklarda peçete satan adama varana kadar herkese Muazzez, herkese kin besleyeyim böyle.* (Yaşar, 2018, s. 137)

6. *"Haklısınız, zaten Kansu'nun tacizci olma ihtimali çok zayıf. Körebe'nin onu öldürmüş olması manasız."* (Ümit, 2018, s. 320)

7. *Aslında son iki yıldır bir vukuatı olmamıştı Akif Soykan 'ın. En azından bize yansıyan bir taciz vakası olmadı.* (Ümit, 2018, s. 67)

8. *Körebe'nin tacize uğraması kuvvetle muhtemel olsa da sadece bir ihtimaldi.* (Ümit, 2018, s. 121)

Belki zarfı kullanımına göre yakın olasılık da belirtmektedir fakat 4. cümlede ardından gelen *bilemeyiz ki* ifadesi cümledeki uzak olasılık anlamına katkıda bulunmuştur. 7. cümledeki *en azından* zarfı o cümle içinde bilinmezlik anlamı katarak bilindiği kadarıyla yetinme anlamına vurgu yapmış ve uzak olasılığı işaret etmiştir.

İncelenen anlatısal metinlerde bağlaçlardan *ya da* bağlacının kullanımının diğer bağlaçlardan daha fazla uzak olasılık işaretlediği görülmüştür. Bağlaçların işaretlediği uzak olasılık ifadeleri şu şekildedir:

9. *Maktullerin ilişkisinin olduğu bir kişi yahut bir kurum veya bir organizasyon var mı? Bütün bunları bilmek zorundayız.* (Ümit, 2018, s. 76)

10. *Körebe ya da bir başkası, katil de bizim gibi insandı. O da herkes gibi hata yapacaktı. Onu kusursuz biri olarak görmenin hiçbir mantığı yoktu.* (Ümit, 2018, s. 86)

11. *Belki de bir yakını tacize uğramıştır ya da toplumu böylesi sapıklardan temizlemeyi kendine iş edinen biridir.* (Ümit, 2018, s. 122)

12. *Savcı anlamadı bizimkinin düşmanlığını ya da anlamazlıktan geldi; etrafını gözleriyle şöyle bir taradı.* (Ümit, 2018, s. 123)

13. *“İlla polis olması da gerekmez Zeynepcim,” diye düşüncemizi genişlettim. “Dosyaya bakan savcı, hakim ya da avukatlardan biri de olabilir. Hatta adliye muhabirlerinden biri... Ama haklısın bu konuyu da etüt etmekte yarar var.”* (Ümit, 2018, s. 132)

14. *Birkaç kişi olmalılar. Bir iki kişi olsalardı, ikisini de indirirdi Zekai Amirim. Ya da arkadan vurmuşlardır. Öyle değil mi Başkomserim?* (Ümit, 2018, s. 218)

15. *Kurbanları Mivakuryum'la uyuşturdu, çocuklarla ilgili mekanlara götürerek öldürdü ya da daha önce katletti.* (Ümit, 2018, s. 365)

16. *Yeni bir hayata başlamış ya da öyle görünmüş.* (Ümit, 2018, s. 387)

Yukarıdaki cümlelerden 9, 10 ve 13. cümlelerde *yahut, ya da* bağlaçları kişilerin yani öznelere kararsızlığı, bilinmezliğinden dolayı kullanılmıştır. Verilen diğer cümle örneklerinde ise *ya da* bağlacının tahminle birlikte iki farklı durumun ya da olayın gerçekleşme ihtimalini birbirine bağladığı görülmektedir.

Anlatısal metinlerde uzak olasılık edatlarla incelendiğinde *diye* edatı karşımıza sık çıkmaktadır. *Diye* edatı doğrudan olasılık bildirmese de dolaylı olarak olasılığı işaret etmektedir.

17. *Kendi tarlası, kendi kullanacak, bir şey olmaz diye düşündüm, ektim.* (Yaşar, 2018, s. 43)

18. *Evgenia, belki serinletir diye içerideki vantilatörü çıkarmıştı dışarıya.* (Ümit, 2018, s. 13)

19. *“Siz göresiniz diye orada bıraktım. Cinayet mahalli bozulmasın diye ...”* (Ümit, 2018, s. 21)

20. *Bu halini çok iyi bildiğim için, belki de şu "Akif Abi", onu kız kardeşi gibi sevmiş, bir hediye vermek istemiştir diye düşünmüştüm.* (Ümit, 2018, s. 28)

21. *Sanki taşınyormuşuz da gittiğimiz evde kolayca bulabilelim diye kutuların üzerine yazmıştım teker teker içinde neler olduğunu.* (Ümit, 2018, s. 46)

22. *Belki de oğlunun öldürülmüş olmasına bile seviniyordu. Günahlarının cezasını bu dünyada çektiyse, öteki dünyada cehennemden kurtulur diye ...* (Ümit, 2018, s. 63)

23. *O karmaşık ruh halim suratıma yansımasın diye kocaman bir iyimserlik yerleştirdim dudaklarıma, kocaman ve yalandan bir iyimserlik ...* (Ümit, 2018, s. 145)

24. *İsmail o kadar gerilmişti ki, şimdi ayağa fırlayıp yardımcıma saldırarak diye kaygılandım. Yapmadı, sadece derin derin soludu.* (Ümit, 2018, s. 180)

25. *Sakinleştirici almış olmalıydı, arada bir iç çekiyor ama artık ağlamıyordu. Açılır diye etrafındaki kadınlar sürekli kolonya döküyorlardı ellerine, yüzüne.* (Ümit, 2018, s. 210)

26. *Yine de emin olamadım, tadı bozuktur diye çekine çekine aldım ilk yudumu.* (Ümit, 2018, s. 245)

27. *“Emin değiliz ama, öyle biri var elimizde, onu göstereceğim sana ... Kansu’yu takip eden kadınla aynı kişi mi diye?”* (Ümit, 2018, s. 308)

Yukarıda verilen cümlelere bakıldığında 17, 20, 22, 24 ve 26 numaralı cümlelerde *diye* edatı bir varsayım ya da bir tahmin anlamıyla kullanılmış olup olasılık anlamını da içinde barındırmaktadır. Aynı zamanda eylemin neden yapıldığını da belirtmektedir 27. Cümlede bir neden açıklama söz konusudur. 16, 18, 19, 21 ve 23 numaralı cümlelerde ise *diye* aynı zamanda amaç anlamında kullanılmıştır. Fakat bütün bu cümlelerdeki *diye* edatları ifadeleri uzak olasılık olarak işaretleyebiliriz.

Uzak olasılık, kiplik sözler ve söz gruplarıyla da aşağıdaki gibi incelenmiştir:

28. *O an diyorum, inşallah Vecdi beni almaya erken gelir, alır götürür beni.* (Yaşar, 2018, s. 47)

29. *E boş tabutu göndermek de tabut parası kadar olacağından, tabut gittiği yerde kalıyor, artık sonumuz ne olur bilinmez.* (Yaşar, 2018, s. 50)

30. *Dedim başlangıcımız böyleyse, sonumuz hayır olsun inşallah.* (Yaşar, 2018, s. 51)

31. *“Hayırdır Nevzat?” diye sordu kaygıyla. “Böyle erkenden, kötü bir şey yoktur inşallah.”* (Ümit, 2018, s. 303)

Yukarıdaki 28, 30 ve 31. cümle örneklerinde *inşallah* sözcüğü gerçekleşmesi veya gerçekleşmemesi umulan durumlarda kullanılmaktadır. Kullanılan bu sözcük cümleye kesin dışılıktan biraz daha kesinliğe yakın anlamı kattığı için uzak olasılık işaretlemektedir. İnşallah sözüyle bir dilek, bir isteğin dile getirilmesi söz konusudur. Olayın gerçekleşmesinin bireyin elinde olmayıp artık daha yüksek bir güç gerektiğinde de kullanılmaktadır. 29. cümlede ise *ne olur bilinmez* söz grubu ne olacağının bilinmediği bir olayın veya durumun gerçekleşip gerçekleşmeyeceğinin belli olmadığı durumlarda kullanılmakta ve yine uzak olasılık bildirmektedir.

32. *Binanın pencerelerine baktı. “Şimdi yoklar tabii, bugün pazar. Ama ne olur ne olmaz, siz, benden daha iyi biliyorsunuz devir kötü ...”* (Ümit, 2018, s. 101)

33. *Gevrek gevrek güldü bizim serseri. “Ne olur, ne olmaz diye söylüyorum Başkomserim, hani kimseyi atlamayalım da ...”* (Ümit, 2018, s. 133)

32. ve 33. cümlelerde *ne olur ne olmaz* söz grubu her ihtimale karşı anlamında kullanılmakta ve cümledeki olayın veya durumun gerçekleşme olasılığının yarı yarıyadan biraz daha az olduğu görülmektedir (Hirik, 2019).

34. *Bayıltılarak getirilmiş olmalı. Nasıl bayıltıldığını otopside sonra anlarız. Katiller muhtemelen iki kişiydi, kim bilir belki de tek kişi. Kesin konuşmak için erken...* (Ümit, 2018, s. 24)

35. *Ahşap kapının kenarında, kendi ellerimle yaptığım küçük kutunun içindeydi anahtar. Kim bilir ne zamandır dokunulmamıştı...* (Ümit, 2018, s. 46)

36. *Adamlar psikopat, Başkomserim. Kim bilir kaçınıcı cinayetleri bu? Dosyalarını bir görseniz ...* (Ümit, 2018, s. 159)

36. *“Bil. .. Bilmiyorum Başkomserim, bilmiyoruz Benim hanım, Zennup da şaşırdı kaldı. Hiç beklemediğimiz bir anda ...Öyle apar topar soktular arabaya beni. Çok korktu kadıncağız. Kim bilir nasıl merak ediyordur şimdi.”* (Ümit, 2018, s. 338)

Kim bilir söz grubu bu cümlelerde olayların veya durumların çok az kişi tarafından bilindiği ya da kimse tarafından bilinmediğini belirtirken ana anlam olarak bir tahmin ve düşük bir olasılık barındırır.

37. *“Bizim binanın karşısındaki kahveye geliyordu. Ama ne zaman geleceğini Allah bilir.”* (Ümit, 2018, s. 344)

Bu cümledeki *Allah bilir* söz grubu bir kişinin bir daha oraya gelip gelmeyeceğinin belli olmadığı, gelmeme olasılığının gelme olasılığından daha yüksek olduğu konuşur tarafından belirtilmiştir. Bu nedenle de gelme olasılığının uzak olasılık olduğu açıktır.

4.2.2.3. Anlatısal Metinlerde Söz Dizimsel Uzak Olasılık İşaretleyicileri

Olur ya, olur da, tut ki, diyelim ki, farz edelim ki gibi söz dizimsel ifadeler ilk bakıldığında varsayımsal ifadeler olarak görüle de arkasındaki bilinmezlik anlamı cümlede kullanıldığında ortaya çıkmaktadır. Aşağıdaki cümlelerde olduğu gibi *diyelim ki* ifadesi bir bilinmezlik katmaktadır.

“Diyelim ki haklısınız, diyelim ki katil Körebe değil, kim o zaman?” (Ümit, 2018, s. 198)

Diyelim ki Hayati Darcan'ın organ kaçakçısı olduğunu ispat ettik. Diyelim ki Serap Hastaneleri'nin sermayesinin temelinde bu kanlı para var. (Ümit, 2018, s. 363)

4.2.3. Betimsel Metinlerde Uzak Olasılık İşaretleyicileri

İncelenen betimsel metinlerde uzak olasılık işaretleyicisine rastlanmamıştır.

4.2.4. Çağrı İşlevli Metinlerde Uzak Olasılık İşaretleyicileri

İncelenen çağrı işlevli metinlerde söz dizimsel uzak olasılık işaretleyicisi bulunmamaktadır. Diğer işaretleyiciler aşağıda incelenmiştir.

4.2.4.1. Çağrı İşlevli Metinlerde Morfolojik Uzak Olasılık İşaretleyicileri

Çağrı işlevli metinlerde -sA ekiyle sağlanan uzak olasılık anlamı şu şekildedir:

Hastanın kaldığı evde mümkünse, 65 yaş üzeri ve kronik hastalığı (hipertansiyon, diyabet, kronik akciğer hastalığı, kronik kalp hastalığı, kronik böbrek yetmezliği, veya bağışıklık yetmezliği vb) olan bireylerin bulunmamasını sağlayın. Mümkün değilse temas riskinin en aza indirilmesini sağlayın. (Broşür, Olası veya Kesin COVID-19 Vakalarının Evde Bakımı, 2019, s. 2)

Bu ifade de *mümkün değilse* söz grubundaki -sE eki kesin dışılığa yakın fakat az miktarda olasılık anlamının olduğunu bildirmektedir.

4.2.4.2. Çağrı İşlevli Metinlerde Sözlüksel Uzak Olasılık İşaretleyicileri

Mümkün değilse temas riskinin en aza indirilmesini sağlayın. (Broşür, Olası veya Kesin COVID-19 Vakalarının Evde Bakımı, 2019, s. 2)

Bu cümlede *mümkün değilse* yüklemi morfolojik öge olan -sE ile birlikte mümkün olmayan bir duruma daha yakın bir olasılık ifade ettiği için uzak olasılık anlamı vardır.

Maske nemlendiği takdirde yenisi ile değiştirin. (Broşür, Olası veya Kesin COVID-19 Vakalarının Evde Bakımı, 2019, s. 1)

Bu cümlede maskenin nemlenme ihtimali göz önünde bulundurulmaktadır.

Hastayı, mümkünse diğer aile bireylerinden ayrı bir odada tutun. (Broşür, Olası veya Kesin COVID-19 Vakalarının Evde Bakımı, 2019)

Hastanın kaldığı evde, mümkünse 65 yaş üzeri ve kronik hastalığı (hipertansiyon, diyabet, kronik akciğer hastalığı, kronik kalp hastalığı, kronik böbrek yetmezliği veya

bağışıklık yetmezliği vb) olan bireylerin bulunmamasını sağlayın. (Broşür, Olası veya Kesin COVID-19 Vakalarının Evde Bakımı, 2019)

Bu iki cümlede *mümkünse* zarfları bir durumun gerçekleşmesinin imkanlar dahilinde olduğunu belirtmektedir.

4.2.5. Kanıtlayıcı Metinlerde Uzak Olasılık İşaretleyicileri

İncelenen kanıtlayıcı metinlerde morfolojik ve sözlüksel uzak olasılık işaretleyicisi bulunmasına rağmen söz dizimsel uzak olasılık işaretleyicisi bulunmamaktadır.

4.2.5.1. Kanıtlayıcı Metinlerde Morfolojik Uzak Olasılık İşaretleyicileri

Düşünüyorum öyleyse gerçek olmayabilir. (Çarmıklı, 2018, s. 129)

Bu ifadede konuşur gerçek olmama olasılığı üzerine uzak bir olasılık işaretlemiştir. Gerçek olmama olasılığı düşük olduğu için -Abil- eki uzak olasılığı belirtmiştir.

Örneğin yukarıda da belirttiğimiz gibi dört tarafı dağlarla çevrili Amasya için belirttiğimiz önlemler aynı özellikte olan başka bir ilde aynı sonucu doğurmayabilir.

(Cansaran, 2017, s. 18)

Makaleden alınan bu cümlede de aynı şekillerde olan şeyler için farklı sonuçlar olabileceği ifadesi -Abil- eki kullanılarak sağlanmıştır. Aynı sonuçların elde edilmeyeceği uzak bir olasılık da olsa vardır.

4.2.5.2. Kanıtlayıcı Metinlerde Sözlüksel Uzak Olasılık İşaretleyicileri

Belki de "Özgüvensiz" yazdınız kendinizle ilgili. Belki de "Ben bencil bir insanım," dediniz veya "Başarısız" kelimesini kullandınız kendinizi tarif etmek için. (Çarmıklı, 2018, s. 105)

Belki o gün yaşananları değerlendiriyor, birini veya söylediklerini düşünüyor veya akşam yemeğini planlıyordu. (Çarmıklı, 2018, s. 129)

Bu cümlelerde kullanılan *belki* zarfı konuşurun okuyucuyu hakkında tahminlerine dayanmaktadır. Konuşur birden çok tahminde bulunarak olasılığı kesinlikten uzaklaştırmıştır.

İncelenen kanıtlayıcı metinlerde kiplik yüklem, edatlar ve bağlaçlarla işaretlenen uzak olasılık ifadesi bulunmamaktadır. Söz grubu olan *kim bilir* işaretleyicisi aşağıdaki cümlede *belki* zarfıyla birlikte uzak olasılık anlamı katmıştır.

Kim bilir belki de bu yüzden zaman zaman hissetmek yerine duymak fiilini kullanıyoruz duygularımızdan bahsederken ve "Korku duydum", "Öfke duydum", "Endişe duydum", "Mutluluk duydum" diyoruz. (Çarmıklı, 2018, s. 133)

4.3. Yakın Olasılık

Farklı metin türlerinde yakın olasılık işaretleyicileri şu şekildedir:

4.3.1. Açıklayıcı Metinlerde Yakın Olasılık İşaretleyicileri

Açıklayıcı metinlerde morfolojik ve sözlüksel işaretleyiciler yakın olasılık bildirmektedir.

4.3.1.1. Açıklayıcı Metinlerde Morfolojik Yakın Olasılık İşaretleyicileri

1. “Bizim hesaplarımıza göre soyulan para otomatı sayısı yaklaşık 400’ü buluyor.” denildi. (Hürriyet, 20 Aralık 2020)

2. Sınav başvuru tarihleri ile birlikte 2021 DGS tarihi, yeni yıla kısa bir süre kala yoğun şekilde merak ediliyor. (Hürriyet, 20 Aralık 2020)

Bu iki cümlede de -yor eki işaretleyici olarak kullanılmıştır. -yor eki yakın gelecekte olacak olaylar veya durumlar için kullanılan bir ektir (Hirik, 2019). 1. cümlede *yaklaşık* ifadesiyle birleştğinde yakın olasılık anlamı katsa da 2. cümlede yakın gelecekte olacak bir olay için muhtemel yaşanan bir durumu belirtiyor.

3. DGS 2021 sınav başvuru tarihleri, üniversite eğitimlerine yön vermek isteyen pek çok kişinin gündeminde yer alıyor. 2 yıllık eğitimini aldıkları bölümü 4 yıla tamamlamak isteyen öğrenciler, DGS 2021 başvurusu ile bu sınav için müracaatlarını tamamlayabilecek. (Hürriyet, 20 Aralık 2020)

Bu cümlede -yor eki gibi yakın gelecekte gerçekleşme olasılığı bulunan durumlarda kullanılan -AcAk eki kullanılmıştır. Yukarıdaki cümlede -Abil- eki ile birlikte kullanılmış ve yakın gelecekte yapabilecekleri bir durum okurlara aktarılmıştır.

4. Bitcoin’in piyasa değeri 1 trilyon dolara ulaşabilir. (Sözcü, 21 Aralık 2020)

5. ... Gaffaroğlu, bu dönemde tüketimin çok fazla olacağı için bal oranının düşebileceğini, dışarıdan beslemenin yapılması gerektiğini söyledi. (Sabah, 22 Aralık 2020)

Yukarıdaki 4. ve 5. cümlelerde -Abil- eki tahminle birlikte cümlelerde kanıtın da olmasıyla gerçeğe daha yakın bir olasılık içermektedir. Özellikle 5.cümlede tüketimin çokluğundan dolayı bal miktarının düşmesi ihtimalinin kuvvetli olduğu görülmektedir. Neden-sonuç ilişkisi de kurulmuş olan bu cümle gerçekleşmesi yüksek bir olasılık ifade etmektedir.

6. Katıysa ısırgan otunun suyunu, sıvıysa biraz un ekleyebilirsiniz. (Lezzet, Aralık 2019/Ocak 2020)

7. *Bu tatlıyı bir gün önceden yaparsanız daha iyi sonuç verir.* (Lezzet, Aralık 2019/Ocak 2020)

6. ve 7. cümlelerde -sA ekinin kullanımına bakıldığında şunlar söylenebilir:

6.cümlede iki farklı durum için öneride bulunulmuştur. Yapılan yemeğin katı veya sıvı olma olasılığına göre önerilerde bulunulmuştur. Bu önerilerde bulunulurken -Abil- eki kullanılmıştır. İki farklı durumun gerçekleşme olasılığı aynı oranda verildiği düşünülürse yakın olasılık anlamı ifade ettiği düşünülür. 7.cümlede ise yine öneri olmakla birlikte cümleye *büyük ihtimalle* söz grubu eklendiğinde cümleyi desteklediği görülmektedir. Bu nedenle cümledeki hem -sA eki hem de cümle sonundaki -Ir eki cümleye yakın olasılık anlamı katmıştır.

8.*Kırmızı ete ananas ve kajunun kattığı ekstra lezzet ile bu tarif yılbaşı sofranızın keyfine keyif katacak.* (Lezzet, Aralık 2019/Ocak 2020)

9. *Turpgiller familyasından geniş ve kalınca kat kat yapraklı, güz ve kış sebzesi olarak yetiştirilen ve birçok türü olan lahana, bu ay ve önümüzdeki uzun haftalar boyunca sofralarımızın vazgeçilmezi olacak.* (Lezzet, Aralık 2019/Ocak 2020)

4.3.1.2. Açıklayıcı Metinlerde Sözlüksel Yakın Olasılık İşaretleyicileri

1. *2020 yılında DGS 9 Ağustos'ta yapıldı. Bu bilgi ışığında 2021 DGS oturumunun da ağustos ayı içinde yapılacağı tahmin ediliyor.* (Hürriyet, 20 Aralık 2020)

2. *İngiltere'nin 1 Ocak 2021'den itibaren AB'den fiilen ayrılması öngörüiliyor.* (Sözcü, 20 Aralık 2020)

Yukarıda verilen 1. cümlede *tahmin edil-* fiilleri cümlede yüklem görevinde olup cümleye olasılık anlamı katmıştır. Bu cümlelerde yapılan tahminler kesinliğe daha yakın olduğu için yakın olasılık ifade etmektedir. 1. cümlede öncesinde bir bilginin verildiği ve bu bilgiden hareketle tahminde bulunulduğu görülmektedir. Cümlede tahminin yanında bir çıkarımdan da söz edilebilir. 2021'deki oturumun da ağustos ayında yapılacağı kesinliğe daha yakındır fakat yapılmama ihtimali az da olsa vardır bu yüzden de kesin değildir.

3. *Erkul, yeni yolculuğundaki önemli gelişmeleri şöyle değerlendirdi: ...Çok heyecanlı ve genç bir ekip ile birlikte çalışıyorum, ocak ayındaki duyurumuzla birlikte bu ekibin daha da büyüyeceğini düşünüyorum...* (Hürriyet, 22 Aralık 2020)

4. *"Bölgemizde ortalama bin-bin beş yüz ton civarında bal üretimi yaptığımızı düşünüyoruz..."* (Sabah, 22 Aralık 2020)

Bu iki cümlede de *düşün-* fiili yüklem olarak kullanılmıştır. *Düşün-* fiili cümlelere gerçekleşmesi yüksek olası bir anlam katmıştır. Bu fiil tahmin anlamı katmış olsa da konuşurun yaptığı tahminlerin kanıtlı dayalı tahminler olduğu söylenebilmektedir. 4. cümlede aynı zamanda cümlenin geri kalan ifadelerinde de anlaşılacağı üzere yaklaşıklık anlamı bulunmaktadır. Bu da yakın olasılıkla aynı doğrultuda olan bir anlamdır.

5. *Bu yılın son çeyreğinde GSYH'nin yaklaşık yüzde 1 daralacağı öngörüsünün aktarıldığı açıklamada, "Gelecek yılın ilk çeyreğinde düşüş muhtemelen daha da yüksek olacak." ifadesine yer verildi. (Sabah, 21 Aralık 2020)*

6. *Prof. Dr. İlhan, tıbbi açıdan bakıldığında koronavirüsün doğrudan meslek hastalığı olduğunu belirterek, "Bu kişi çalıştığı için hastalığa yakalanmıştır. Elbette dışarıda da virüs teması söz konusu olmuş olabilir. Ama iş sağlığı güvenliğinin felsefesine baktığımızda, kişinin çalıştığı yerde hastalık ile ilgili bir risk varsa doğrudan çalışan lehine yorumlanması ve sağlık çalışanlarının koronavirüs olanlarının meslek hastalığı tanısı alması gerekir." dedi. (Sözcü, 21 Aralık 2020)*

Yukarıdaki 5.ve 6. cümlelerde *muhtemelen* ve *elbette* zarfları gerçeğe çok yakın tahmini bildirmektedir. Bu yüzden gerçekleşme olasılığı yüksek olan yakın olasılık işaretlenmiştir.

7. *Daha sonra lahanaların üzerine döküp karıştırın ve ılık ya da soğuk servis yapın. (Lezzet, Aralık 2019/ Ocak 2020)*

8. *Muhallebi, pasta kreması yapımında, çorba terbiyesinde, tuzlu unlu mamullerin üzerlerine parlak güzel renk alması için sürebilirsiniz veya köfte yapımında bağlama malzemesi olarak kullanabilirsiniz. (Lezzet, Aralık 2019/Ocak 2020)*

7 ve 8. cümlelerde yazar okuyucuya öneride bulunmaktadır. *Ya da*, *veya* bağlaçlarını kullanarak yaptığı önerilerde iki durumu birden önermiştir. Okuyucunun iki durumdan birini yapma olasılığı yüksektir. Hangisini yapacağı kesin olmasa da ikisinden birini yapma olasılığı kesine yakındır.

9. *Seranın Sivas'a vizyon açacağını dile getiren Sivas Belediye Başkanı Hilmi Bilgin ise, "İçerisinde bulunduğumuz bu Çermik bölgesi yıllardır şifa dağıtıyordu. Yapılan bu sera projesi ile inşallah Sivas önemli bir tarım merkezi olacak" dedi. (Sabah, 21 Aralık 2020)*

Bu cümlede ise kiplik söz olarak kabul edilen *inşallah* sözcüğü bulunmaktadır (Hirik, 2019). Burada kullanılan *inşallah* sözcüğü *Allah'ın izniyle* anlamında kullanılmış, kesinliğe yakın bir olasılık bildirmektedir. Yakın bir zamanda buradaki eylemin gerçekleşeceği söylenebilir.

4.3.2. Anlatısal Metinlerde Yakın Olasılık İşaretleyicileri

Anlatısal metinlerde yakın olasılık ifadesi morfolojik ve sözlüksel işaretleyicilerle belirtilmiştir.

4.3.2.1. Anlatısal Metinlerde Morfolojik Yakın Olasılık İşaretleyicileri

1. *Dedem “Ölmemiştir o, yalandır, bu da dalaveredir...”* (Yaşar, 2018, s. 49)
 2. *Öyle demediye de ona benzer şeyler söylemiştir yani.* (Yaşar, 2018, s. 94)
 3. *300 hanelik köyde, iki senede 300 kişi yıkamışımıdır.* (Yaşar, 2018, s. 52)
 4. *Tam olarak öyle dememişlerse de, buna yakın bir şeyler demişlerdir.* (Yaşar, 2018, s. 94)
 5. *Muhtemelen yalandır, güvenimizi kazanmak için uydurmuştur.* (Ümit, 2018, s. 313)
 6. *Bana anlatmasa Zeynep'e anlatacaktır. Mutlaka vardır bir nedeni. Evet, eninde sonunda bu sorun da çözülecektir.* (Ümit, 2018, s. 154)
 7. *Belli ki orada yıkamışlar ellerini, belki giysilerini filan da orada temizlemişlerdir.* (Ümit, 2018, s. 225)
 8. *Bir iki kişi olsalardı, ikisini de indirirdi Zekai Amirim. Ya da arkadan vurmuşlardır.* (Ümit, 2018, s. 218)
 9. *“Son derece titiz davranıyor. Muhtemelen bu taksiye binmeden önce birkaç araç değiştirmiştir...”* (Ümit, 2018, s. 336)
- Yukarıdaki 9 cümlede de *-DIr* eki kesinliğe yakın bir tahmin anlamı içerir. Konuşur cümledeki olayın ya da durumun gerçekleşeceğinden veya gerçekleştiğinden emindir. Aynı zamanda 7,8 ve 9. cümlelerde çıkarım da söz konusudur.
- DI* eki anlatısal metinlerde konuşurun ifadesine tam güvendiği veya şahit olduğu bir durumu olayı aktarırken kullandığı morfolojik yapıdır. Aşağıda 17. cümleye kadar *-DI* ekinin kullanım örnekleri verilmiştir:
10. *O zaman emin oldum, meslek hayatı boyunca uğraşıp da halledemediği tek dava bu seri katilin işlediği cinayetlerdi.* (Ümit, 2018, s. 41)
 11. *Zekai için polislik sadece bir meslek değil, hayatın ta kendisiydi.* (Ümit, 2018, s. 42)
 12. *Ancak savunmasız küçük çocukları taciz edebilecek kadar cesarete sahip, zayıf karakterli biriydi.* (Ümit, 2018, s. 62)

13. *Ağaçların arasından rüzgâr gibi geçiyordu çocuk ama sevinçli değildi. Aksine mutsuzdu, tedirgindi, korkmuştu. Yüzünü görmüyordum ama hareketlerinden anlıyordum, panik içindeydi...* (Ümit, 2018, s. 88)

14. *Müdahale etmesem, Sipsi İsmail'in biçimsiz suratının da kan revan içinde kalması an meselesiydi.* (Ümit, 2018, s. 107)

15. *Neden bahsettiğinden tam emin değildim ama işimize yarayacağı kesindi.* (Ümit, 2018, s. 263)

16. *... Kim bilir kaç çocuğun ırzını, namusunu kurtardık. En basitinden bizim Akif. Dünyanın en temiz insanlarından biriydi.* (Ümit, 2018, s. 283)

17. *"Ama Başkomserim," diyecek oldu, buz gibi bir bakış attım, geri çekildi. Sinirlendiğimi anlayan Münir de kendini tutuyordu.* (Ümit, 2018, s. 293)

18. *Kansu'yu çok iyi tanırdım. Size yardımcı olabilirim.* (Ümit, 2018, s. 250)

19. *Bilgisayarı incelersek belki daha kesin bilgilere ulaşabiliriz. Hard diskin imajını adli tıbbı yollayıp inceletmemiz lazım.* (Ümit, 2018, s. 263)

20. *"Ancak güvenlikçiler yapabilir bunu!" diye söylendim.* (Ümit, 2018, s. 305)

21. *O duyguyu ben de yaşadım çünkü. Allah kimsenin başına vermesin, insan çıldırarak gibi oluyor. Gözünüz hiçbir şey görmüyor. O kör öfkeyle, tacizciyi öldürebilirsiniz.* (Ümit, 2018, s. 25)

22. *Size yardım edebilirim sayın Savcım. Gerçekten yardım edebilirim.* (Ümit, 2018, s. 124)

23. *Yerimiz Vatan Caddesi'nde, emniyetin hemen arkasında. Siper Güvenlik. Tabelamızı göreceksiniz zaten. Buyurun bir kahvemi için, hem bunları yüz yüze konuşuruz. Ama resmi olsun dersiniz, derhal cinayet büroya da gelebilirim.* (Ümit, 2018, s. 234)

24. *Ama önemli bir damar yakalamış olabiliriz. O araştırmamanın sonucunda daha kesin konuşabilirim...* (Ümit, 2018, s. 322)

Yukarıda -Abil- ekinin kullanılarak önermeyi yakın olasılık anlamıyla işaretlediğinin örneklerini görebiliriz. 18, 20, 22, ve 23. cümlelerde bir işi yapma, gerçekleştirme konusunda yeterli olma ve istekli olma aynı zamanda becerebilme anlamları görülmektedir. İşin kendi tarafından veya başkası tarafından yapılabildiğine veya yapılabileceğine olan inancından dolayı konuşurun ifadeleri yakın olasılık belirtmektedir.

Aşağıdaki üç cümlede de -sA eki kullanımı kesinliğe yakınlık anlamında kullanıldığı için yakın olasılık bildirir. Cümlelerde -sA ekinin bulunduğu önerme her ne şekilde olursa olsun gerçekleşecek inancı bulunmaktadır.

25. “Evet Nevzat bu işte bir terslik var. Şöyle ki, Körebe ilk cinayetini ocak ayında işlemişti. Haziran'ın 2'sinde değil, Ocak ayının 1' inde... Eğer yeniden öldürmeye başladıysa ...” (Ümit, 2018, s. 39)

26. *Ya Ali de Zekai gibi olursa ki, bu ihtimal kuvvetle muhtemeldi, böyle biriyle evlenmek, çocuk yapmak ne kadar akıllıca olurdu?* (Ümit, 2018, s. 64)

27. ... Kiminle, neyine isterse iddiaya girerim. (Ümit, 2018, s. 98)

Aşağıda -yor eki kullanılarak yakın olasılık işaretleyen cümle örnekleri bulunmaktadır.

28. “*Silmiştir Başkomserim. Adam profesyonele benziyor.*” *Kurbanın ensesini gösterdi. “Tek kurşunla vurulmuş. Muhtemelen de susturucu kullanılmış.”* (Ümit, 2018, s. 20)

29. *Katil, maktulün sağ kulağının yarısını da almış. Bu, katilimizin parayla tutulan bir tetikçi olma ihtimalini güçlendiriyor.* (Ümit, 2018, s. 24)

30. *Yani bu Mivakuryum'u aşırı dozda vererseniz, o kişi felç oluyor. Dozu daha da artırırsanız ölüyor. Yani Körebe, kurbanlarını önce kaçırıyor, onlara bu ilaçtan içirerek uyuşturuyor, sonra da öldürüyor. Aslında korkunç bir durum. Kurban, neler olup bittiğinin farkında, sadece hareket edemiyor. Her şeyi hissediyor, başına gelebilecekleri kestirebiliyor.* (Ümit, 2018, s. 225)

31. “*Geliyorum, şimdi bitiyor.*” (Ümit, 2018, s. 285)

Yukarıdaki 28. cümlede *benze-* fiiliyle -yor ekinin kullanımına bakıldığında cümlede bir çıkarım yapıldığı sonucu çıkarılmaktadır. 30. cümlede bir ilaçla ilgili bilgi verilmekte ve bu ilacın aşırı dozunun verilmesi halinde kesin gerçekleşecek olan olaylar -yor eki kullanılarak okuyucuya aktarılmıştır. 31. cümlede ise -yor eki gelecek zaman ifadesi yerine kullanılmıştır. Çok yakın gelecekte gerçekleşmesi kesine çok yakın bir ifade kullanılmıştır.

Aynı şekilde cümlelere gelecek zaman anlamı katan -AcAk eki aşağıdaki cümlelerde çok yakın zamanda kesine yakın bir şekilde gerçekleşecek durumlar için kullanılmıştır.

32. *Çok şükür yakalanmamıştı, çok şükür o adamın elinden kurtulmayı başarmıştı. Az sonra ağaçların gölgesinden çıkacak, az sonra benimle karşılaşacaktı, az sonra onu kucaklayacak, peşindeki alçaktan kurtaracaktım.* (Ümit, 2018, s. 90)

33. *‘Yeğeninize bir şey olmayacak, kısa sürede sağlığına kavuşacak,’ dedi.* (Ümit, 2018, s. 342)

34. *Aslında haksız değil ama herkes kendi intikamını almaya kalkarsa ... Neyse sonunda adalet yerini bulacak. İsmail de çekecek cezasını.* (Ümit, 2018, s. 235)

35. *Zeynep’le benim yüzümüzdeki dehşeti görmüş olacak ki birden sustu Ali, ama çok sürmedi.* (Ümit, 2018, s. 185)

4.3.2.2. Anlatısal Metinlerde Sözlüksel Yakın Olasılık İşaretleyicileri

Eminim, muhtemel, muhtemeldir, kuvvetle muhtemel, muhakkak, mümkün gibi görün-, mümkündür, mümkün, bilmek, düşünmek, emin olmak, kesin, kesin gibi kiplik yüklemeleri kullanılarak yakın olasılık sağlanabilmektedir. Aşağıdaki cümlelerde incelenen metinlerde bulunan kiplik yüklemlerden yakın olasılık ifade eden cümleler örneklendirilmiştir:

1. *Bunları başkalarıyla paylaşması kolay değil. Paylaşsa bile başkasının onu anlaması çok zor. Yok, eminim, adam tek başına hareket ediyor ...* (Ümit, 2018, s. 41)
2. *Eminim yapardı, ne pahasına olursa olsun, yakasından sürükleyerek getirirdi Sipsi'yi merkeze ama, adam hakikati anlatır mıydı, orası meçhuldü.* (Ümit, 2018, s. 62)
3. *Annesine benziyorlar diye. Tam otuz kadın ...Üstelik bunlar onun itiraf ettikleri. Eminim kurbanları daha fazladır.* (Ümit, 2018, s. 99)
4. *Eminim ... Eminim Ali Komiserim. Elinde ne var dersin, hiçbir şey yok. Ne bir kanıt, ne bir bilgi, ama Körebe'nin tacize uğradığından adım gibi eminim.* (Ümit, 2018, s. 122)
5. *"O kadarını bilemiyorum Ali," dedim ayrıntıya girmeden. "Ama Zekai 'nin, bir seri katile güvenmeyeceğinden eminim."* (Ümit, 2018, s. 209)

Yukarıdaki cümlelerde geçen *eminim* yüklemi bütün cümlelerde de konuşurun bir bilgiden veya bir olaydan, durumdan eminlik ifadesini barındırmaktadır. Yakın olasılık işaretlemesinin sebebi konuşur kendi bilgisinden emin olsa da ufak da olsa olayın gerçekleşmeme ya da bilginin gerçek olmama olasılığı bulunmaktadır.

6. *Cinayeti işlediğini kanıtlamak için de kurbandan bir parçayı, kiralayan kişiye götürmüş olabilir. Kurbanın başka bir yerden buraya taşınması kuvvetle muhtemel.* (Ümit, 2018, s. 24)
7. *Ya Ali de Zekai gibi olursa ki, bu ihtimal kuvvetle muhtemeldi, böyle biriyle evlenmek, çocuk yapmak ne kadar akıllıca olurdu?* (Ümit, 2018, s. 64)
8. *Körebe'nin tacize uğraması kuvvetle muhtemel olsa da sadece bir ihtimaldi. Zekai bu kadar emin olduğuna göre belki de bu konuda daha fazla malumata sahipti.* (Ümit, 2018, s. 122)

Yukarıda bulunan 6, 7 ve 8. cümlelerdeki *kuvvetle muhtemel* yüklemi kendi içinde olasılık derecesini anlatması bakımından zaten sadece yakın olasılık kipliği işaret etmektedir.

9. *Yerinde duramayan Ali yine girdi araya.*

"Üstelik, kurbanlarını ya okul bahçesine ya oyun parkına ya da lunapark gibi çocuklar için yapılmış mekanlara bırakıyor. Bu kadar benzerlik olur mu? Aha şuraya yazıyorum, katilimiz kesinlikle Körebe ... " Mümkündü ama çabuk karar vermemek gerekiyordu. (Ümit, 2018, s. 31)

Bu cümlede *mümkündü* yüklemi karşı tarafın söylediklerine katılmakla birlikte söylediklerinin doğru olma olasılığının yüksek olduğunu bildirmek için kullanılmıştır. Kesinliğe çok yakın olmakla birlikte tam kesinlik bildirmediği de cümlenin devamında ifade edilmektedir.

10. Hiç böyle düşünmemiştim, Körebe'nin bana meydan okuması için bir neden yoktu. Ama Münir'in seri katilimiz hakkında benden daha fazla malumatı olduğu kesindi. (Ümit, 2018, s. 67)

11. Bizim komiserin aklından geçenleri anlamak zordu, ama Medeni'ye dair kuşkuları olduğu kesindi. (Ümit, 2018, s. 137)

12. Son beş yıldır adamı yakalayamadığımıza göre, birçok konuda bizden iyi olduğu kesin. Bilgi toplama meselesinde niye olmasın? (Ümit, 2018, s. 232)

13. İçimden bir ses, son kurbanın çocuk taciziyle bir alakası olmadığını söylüyordu. Ama karanlık bir işe bulaştığı kesindi. (Ümit, 2018, s. 306)

Kesin sözcüğü daha çok kesinlik bildirse de yukarıdaki 10, 11, 12, ve 13. cümlelerde konuşurun bir tahminini belirttiği görülmüş az da olsa gerçek olmama olasılığından dolayı yakın olasılık işaretlemiştir diyebiliriz.

14. O zaman emin oldum, meslek hayatı boyunca uğraşıp da halledemediği tek dava bu seri katilin işlediği cinayetlerdi. (Ümit, 2018, s. 40)

15. Neticeye ulaşamamış olabilirdi ama elinde bizden daha fazla bilgi olduğundan emindim. Evet, bunu açıkça hissediyordum. (Ümit, 2018, s. 41)

16. Yaklaşınca fikrim değişti, kurban zavıftı, enikonu çelimsizdi ama yetişkin biriydi. Yandan yüzünü görünce emin oldum, en az kırklarında olmalıydı. (Ümit, 2018, s. 97)

17. Doğru, yara izini sordum. Olduğunu öğrenince de Hicabi'nin bizim yurdun müdürü Emir'den başkası olmadığından kesinlikle emin oldum. (Ümit, 2018, s. 184)

18. O anda bir kez daha emin oldum, bu şahıs bizim çalışma tarzımızı çok iyi biliyordu. Adam hakkında daha fazla ayrıntıya ihtiyacımız vardı. (Ümit, 2018, s. 269)

19. Öğrendiklerimi onunla paylaşacağımı sanmıyordum, çünkü duyacaklarımın onu daha mutsuz edeceğinden adım gibi emindim. (Ümit, 2018, s. 294)

20. Eğer, Körebe olduğumu fark etmeseydi hiçbir zarar vermeyecektim... Ama daha kapıyı açtığı anda emin oldum, benim Körebe olduğumu bildiğinden. (Ümit, 2018, s. 378)

14, 16, 17, 18 ve 20. cümlelerde konuşur bahsedilen konu, durum veya şahısla ilgili yorumlarda bulunmaktadır. Konuşurun *emin oldum* ifadesinde bilgisine güvendiğini anlayabiliriz. Fakat her ne kadar bilgisine güvense de bilgisinin gerçek olduğu kesin değildir. Kesine yakın olduğu için yakın olasılık işaretlenmiştir. 15. cümlede tahmin anlamı vardır ve *emindim* yüklemine kullanıldığı cümleden sonra gelen cümlede tahmininin kesine yakın olduğunu belirten ifade kullanmıştır. 19.cümlede de 15. Cümledeki gibi bir tahmin anlamı vardır. *Adım gibi emindim* yüklemi kullanılmasına rağmen ufak da olsa karşı tarafın bunları duyunca mutsuz olmaması olasılığı da vardır.

21. *Can sıkacak bir durum yok. Yakında bazı ipuçlarına ulaşacağımızı düşünüyorum.* (Ümit, 2018, s. 306)

Bu cümlede *düşün-* fiili yüklem olarak kullanılmıştır ve burada yine bir tahmin anlamı olduğu görülmektedir. Cümledeki *yakında* ifadesi de tahminin güçlendirmekte ve kesinliğe biraz daha yakın olduğunu ifade etmektedir. Kesinlikten biraz uzak olan tahmin aynı zamanda yakın olasılık bildirmektedir.

Yakın olasılık işaretleyen başka bir yapı da zarflardır:

22. *Düğün yapmaları gerekiyor tabii.* (Yaşar, 2018, s. 40)

Bu cümlede *tabii* zarfı konuşurun kendi düşüncesinin gerekliliğini vurgulamak için kullanılmıştır. Karşı tarafa düğün yapmaları konusunun öneminde bahsetmiş ve düşüncesinin gerçekleşmesi için tabii ifadesiyle desteklemiştir.

23. *Tam fikir birliğine vardık, kapı çaldı. Ay geldi galiba deyip gittim ama gelen Hülya'yı.* (Yaşar, 2018, s. 95)

24. *Baktım benden çok ağlıyor, kendi annesi geldi aklına galiba dedim.* (Yaşar, 2018, s. 96)

Galiba zarfı konuşurun bilgisinden çok inancına dayanan bir zarf olarak kullanılmaktadır. 23. cümlede sezgi ve inançtan çok bilgiye dayandığı görülmektedir. Çünkü öncesindeki cümle ve metnin tümüne bakıldığında beklenen kişinin gelme olasılığının yüksek olduğu ve kapı çalınca da gelecek kişinin olduğunun tahmininin yakın olasılık bildirdiği söylenebilmektedir. 24.cümlede daha çok sezgi veya inanca dayalı bir olasılık anlamı vardır. Metinde konuşurun bahsettiği kişinin annesinin ölmesinden dolayı ondan bahsedildiğinde üzülebileceği olasılığının yüksek olduğu bilinmektedir.

Hiç şüphesiz, mutlaka, hiç kuşkusuz ve kesinlikle zarfları aşağıdaki cümlelerde konuşurun bilgisinden neredeyse emin olduğunu aktarırken kullanılmıştır. Bu zarflar cümlede kesinliğe çok yakın fakat sonuçta tahmin anlamı olduğu için tam kesin olamayan ifadeler ortaya çıkarmıştır.

25. Sokak lambasının altına gelince, yanımdaki şahsın yüzünü incelemeye başladım, sol yanağı olduğu gibi toza bulanmıştı ama sarı ışık iri yeşil gözlerinin bütün güzelliğini ortaya çıkartmıştı. Hiç şüphesiz karşımda dikilen şahıs aradığımız adamdı. (Ümit, 2018, s. 356)

26. Şunu unutmayın arkadaşlar, hayat her zaman katilin aleyhine çalışır. Mutlaka bir açık verir, hiç istemese de ipuçları bırakır, yeter ki biz onları görmesini bilelim. (Ümit, 2018, s. 77)

27. Ne yazık ki artık konuşma imkanım yok. Mesela, Zekai Başkomiserim neden o barkoddaki sayıları yazma demişti bana? Mutlaka çok önemli bir nedeni olmalı. Durduk yere bunu istemezdi benden. (Ümit, 2018, s. 331)

28. Bedeninin üst bölümü adeta koyu kırmızı bir pelteyle kaplanmıştı; artık rengini tahmin etmenin imkânsız olduğu kısa kollu gömleği bıçak yaralarıyla delik deşikti. Hiç kuşkusuz bu bir öfke cinayeti idi. Katil ya da katiller Hicabi'nin canını almakla tatmin olmamış, bütün bedenini parçalamak istemişlerdi. (Ümit, 2018, s. 147)

29. Bir anda kurtulmuştu üzüntüsünden. Sevinmem gerekirdi ama bir burukluk vardı içimde. Ne hissettiğimi tam olarak açıklayamasam da kesinlikle mutluluk değildi bu. (Ümit, 2018, s. 142)

Yakın olasılık cümlelerde diye, hele gibi edatlarla işaretlenmektedir:

30. Kız istemeye diye gelip, konuyu çoluk çocuk Almanya'dan kesin dönüş yaptıkları bir sonuca bağlayınca, dedem de tüm bunlar sahiden yaşanmış hissine kapılıp, "Kızı aldı Almanya'ya götürdü, çocuk da yaptılar, bundan sonra kime verelim biz bu kızı" diye düşünüp vermiş Refiye Teyzemi. (Yaşar, 2018, s. 40)

30. ifadede sonda kullanılan diye edatı tırnak içindeki düşünceyi desteklemek için kullanılmıştır. Bahsi geçen kızı kimsenin almayacağı düşüncesini desteklemek amacıyla kullanılan diye cümleinin olasılığını kesinliğe yakınlaştırmıştır.

31. Biri "Aziz ol" der de aklıma sen gelirsin diye, kuduz gibi sudan kaçıyorum Muazzez, durumum çok fena. (Yaşar, 2018, s. 135)

Bu cümlede ise konuşur aklına zaten gelen eşinin aklına gelme olasılığının çok yüksek olduğunu belirtmek için kullanılmıştır. Diye edatı bazı ifadelerde bir durumun nedenini bildirirken bu şekilde kesine yakın bir anlam da ortaya çıkarmaktadır.

32. "Güvenilir insan her yerde kıymetlidir. Hele sizinki gibi bir işte çok daha kıymetli." Bir an sustum, sonra önemsiz bir konudan bahseder gibi sordum. (Ümit, 2018, s. 327) Bu ifadede de konuşur bir önce söylediği cümleyi başka bir durum için daha da olası duruma getirmek için hele edatını kullanmıştır.

33. Dedem, “Bismillahirrahmanirrahim” deyip araladı tabutu. “Ölü gibi” dedi dedem, “inşallah öyledir.” Herkes cümleten “İnşallah” dedi. (Yaşar, 2018, s. 51)

Yukarıdaki cümlede hem *gibi* edatı hem de *inşallah* sözü kesinliğe yakın bir olasılık bildirmektedir.

4.3.3. Betimsel Metinlerde Yakın Olasılık İşaretleyicileri

İncelenen betimsel metinlerde söz dizimsel yakın olasılık işaretleyicisine rastlanmamıştır. İşaretleme yapan morfolojik ögeler ve sözlüksel ögeler aşağıda örneklendirilmiştir:

4.3.3.1. Betimsel Metinlerde Morfolojik Yakın Olasılık İşaretleyicileri

Bu duygular size tanıdık geliyorsa, bir desteğe ihtiyacınız olabilir. (Reklam metni-Kör Kuyu, 2018)

Bu ifadede hem -sA eki hem de -Abil- ekiyle yakın olasılık işaretlenmiştir. İfade de verilen duyguların tanıdık gelme olasılığının yüksek olduğu -sA ekiyle bir desteğe ihtiyacınız olduğu vurgusu da -Abil- ekiyle sağlanmıştır.

4.3.3.2. Betimsel Metinlerde Sözlüksel Yakın Olasılık İşaretleyicileri

Hava durumu raporlarında havanın durumunun kesinliğe yakın şekilde tahmin edildiği fakat az da olsa hava durumuyla ilgili tahminlerin gerçekleşmeme olasılığının bulunduğu görülmektedir. Uzmanlarca araştırmalar sonucu yapılan hava durumu tespitlerinde *tahmin ediliyor, bekleniyor* ifadelerine sıkça rastlanmıştır. Hava durum raporlarında verilere dayanarak ortaya konan tahminler gerçeğe çok yakındır. Buna rağmen tahminlerin gerçekleşmeme olasılığının az da olsa bulunmasından dolayı yakın olasılık işaretlenmektedir. Aşağıdaki cümlelerde de bu durum örneklendirilmiştir:

Meteoroloji Genel Müdürlüğü tarafından yapılan son değerlendirmelere göre: Marmara, Ege, Akdeniz, İç Anadolu, Batı Karadeniz'in batısı, Orta ve Doğu Karadeniz'in iç kesimleri, Doğu Anadolu'nun güney ve batısı, Güneydoğu Anadolu ile Kastamonu, Erzurum, Muş ve Bingöl çevrelerinin yağışlı geçeceği tahmin ediliyor. (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 13.12.2020)

Rüzgar: Genellikle güney ve doğu yönlerden hafif, ara sıra orta kuvvette, Ege, Akdeniz ile İç Anadolu'nun güney ve doğusu ile Trabzon ve Giresun çevrelerinde güneyli yönlerden

kuvvetli ve kıyı Ege’de yer yer fırtına şeklinde esmesi bekleniyor. (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 13.12.2020)

Gök gürültülü sağanak yağışların Antalya’da bu akşam saatlerinden sonra etkisini arttırarak yarın (Pazartesi) akşam saatlerine kadar çok kuvvetli ve şiddetli (50-100 kg/m2), Antalya merkez, Kemer, Kumluca ve Serik çevrelerinde yer yer aşırı (100 kg/m2 üzeri) olacağı tahmin edilmektedir. (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 13.12.2020)

Akdeniz’de kuvvetli fırtına, Güney Ege ve Marmara’da fırtınamsı rüzgar bekleniyor. (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 13.12.2020)

4.3.4. Çağrı İşlevli Metinlerde Yakın Olasılık İşaretleyicileri

İncelenen metinlerde söz dizimsel yakın olasılık işaretleyicisine rastlanmamıştır. Yakın olasılık işaretleyen ifadeler aşağıda verilmiştir:

4.3.4.1. Çağrı İşlevli Metinlerde Morfolojik Yakın Olasılık İşaretleyicileri

-sA, -Abil-, -Ir eklerinin çağrı işlevli metinlerde morfolojik işaretleyici olarak kullanıldığı görülmektedir.

1. Hastanın öksürme ve hapşırma sırasında ağzını ve burnunu tek kullanımlık mendille kapatmasını, mendil yoksa dirseğinin iç kısmını kullanmasını sağlayın. (Broşür, Olası veya Kesin COVID-19 Vakalarının Evde Bakımı, 2019)

2. Hastanın, varsa ayrı tuvalet ve banyo kullanmasını sağlayın. (Broşür, Olası veya Kesin COVID-19 Vakalarının Evde Bakımı, 2019)

3. Hasta ortak tuvalet, banyoyu kullanıyorsa bu alanları iyi havalandırın. (Broşür, Olası veya Kesin COVID-19 Vakalarının Evde Bakımı, 2019)

Yukarıdaki 3 cümlede de -sA eki şart anlamının yanında o şart sağlanmasa bile başka bir öneri de bulunarak kesinliğe yakınlık oluşturmuştur.

4. Öğrencilerimiz şifrelerini alırken, <http://www.eba.gov.tr/> ekranı ÖĞRENCİ girişi tıklandıktan sonra aşağıdaki ekrandan şifrelerini alabilir. (Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğüne Bağlı Okullarımızda Görev Yapan Öğretmenlerimiz İçin Eba Kullanım Kılavuzu, 2019, s. 2)

5. Eğer öğrencilerimiz şifre alma işlemini gerçekleştiremezse öğretmenlerimiz tarafından aşağıdaki ekran görüntüsünde kutu içinde belirtilen Öğrenci Şifre (Öğretmen) bağlantısından öğrencilere tek kullanımlık şifre verilir. (Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğüne Bağlı Okullarımızda Görev Yapan Öğretmenlerimiz İçin Eba Kullanım Kılavuzu, 2019, s. 2)

6. Öğretmenlerimizin kendi girdiği sınıflar için Gruplar menüsü Sınıflar sekmesinden Şube Ekle butonu ile şubelerini ekleyebilir. (Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğüne Bağlı Okullarımızda Görev Yapan Öğretmenlerimiz İçin Eba Kullanım Kılavuzu, 2019, s. 3)

7. Ayrıca Dersler menüsünde Tüm Dersler linkine tıklandığında Mesleki ve Teknik Eğitim Anadolu Liselerinde uygulanan tüm alanlara ait modüller de paylaşılabılır. (Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğüne Bağlı Okullarımızda Görev Yapan Öğretmenlerimiz İçin Eba Kullanım Kılavuzu, 2019, s. 6)

4. cümleden 7. cümleye kadar -Abil- ve -Ir ekleriyle önerilerde bulunulmuş fakat bu önerilerin yanında işlemleri ne şekilde gerçekleştireceklerine dair bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda okuyucu bu talimatlara uyduğunda okuyucunun işlemlerinin gerçekleşmesinin kesin olduğu görülmektedir.

4.3.4.2. Çağrı İşlevli Metinlerde Sözlüksel Yakın Olasılık İşaretleyicileri

Özellikle; hasta veya çevresiyle temas sonrası, yemek hazırlanması öncesi ve sonrası, yemek yemeden önce ve tuvalet kullanımı sonrası olmak üzere, sık sık sabun ve suyla en az 20 saniye ellerinizi yıkayın veya alkol içeren dezenfektanlar ya da kolonya ile elinizi dezenfekte edin. (Broşür, Olası veya Kesin COVID-19 Vakalarının Evde Bakımı, 2019)

Başvuru esnasında sağlık çalışanlarına evinizde COVID-19 olası/kesin vakası olduğunu bildirin. (Broşür, Olası veya Kesin COVID-19 Vakalarının Evde Bakımı, 2019)

Yukarıdaki ilk cümlede veya bağlacı 2. cümlede de veya bağlacının yerini tutan olası/kesin ifadesindeki eğik çizgi verilen iki durum için de öneride bulunulmuştur. İlk cümlede *ellerinizi yıkayamazsanız dahi dezenfektanla temizleyin* anlamı çıkmakta ve bu da ellerin her durumda bir şekilde temizlenmesi gerekliliğini doğurmaktadır. Aynı durum ikinci cümlede de mevcuttur.

4.3.5. Kanıtlayıcı Metinlerde Yakın Olasılık İşaretleyicileri

Kanıtlayıcı metinlerden makale ve deneme seçenekleri değerlendirildiğinde yakın olasılık anlamının morfolojik ve sözlüksel ifadelerle işaretlendiği görülmektedir.

4.3.5.1. Kanıtlayıcı Metinlerde Morfolojik Yakın Olasılık İşaretleyicileri

-sA eki aşağıdaki cümlelerde *büyük ihtimalle* anlamını vermekte olduğu için tam kesin olmasa da kesinliğe çok yakın anlam belirtmektedir.

1. Böyle zamanlarda kendimize duygularımızı yaşamak için izin verirsek, bir süre sonra ne kadar büyük, ne kadar acı olursa olsun duygumuz yatışacaktır, çünkü hiçbir acı baki değildir, her duygunun bir vadesi, bir yaşam süresi vardır. (Çarmıklı, 2018, s. 52)

2. Kendini depresif olarak tanımlayan, bu nedenle hayattan keyif alamadığına inanan biri de olsanız; kendini utangaç veya özgüvensiz olarak tanımlayan, bu yüzden mümkün mertebe sosyal ortamlardan kaçınan biri de olsanız, "iyi bir dost", "sabırlı bir insan", "fedakar bir anne", "mükemmeliyetçi biri" etiketleriyle fazla iç içe geçmiş, rollerinize fazla kapılmış da olsanız, seyirci koltuğuna geçip, gözlemleyen ben perspektifini aldığınız zaman etiketlerinize, hikayenize, "karakterinize", rollerinize uymayan davranışlarda bulunabilirsiniz. (Çarmıklı, 2018, s. 104)

3. Hatta dilerseniz kendinizden yola çıkarak bakın bu iki farklı ifadeye. (Çarmıklı, 2018, s.105)

Yakın olasılığı işaretleyen en sık karşımıza çıkan morfolojik öge -Abil- ekidir. -yor eki de yakın gelecekte gerçekleşme anlamı olan ifadelerde yakın olasılık bildirmektedir. Aşağıdaki cümlelerde kullanılan -Abil- ve -yor ekleri yakın olasılık işaretlemiştir:

4. İşte böyle zamanlarda bilinçli farkındalık becerileri yardımıyla zihnimizin içindeki tek boyutlu dünyaya kendimizi ne kadar kaptırdığımızı fark edebilir ve yeniden üç boyutlu gerçek yaşama dönebiliriz. Bu gereklidir çünkü bazen davranışlarımız, zihnimizin boyunduruğu altına girebilir. (Çarmıklı, 2018, s. 131)

5. Şöyle bir görüntü oluşuyor benim zihnimde. Bir düşünce beliriyor zihnimizde, mesela "kötü bir şeyler yaşama" düşüncesi ve bir anda ipler sarkıyor o düşünceden. Sarkan ipler tıpkı kuklaların ellerine ayaklarına dolandığı gibi bizim de elimize ayağımıza dolanıyor ve bu düşünce bizi tıpkı bir kuklacının kuklasının eline koluna hakim olduğu gibi bizim de elimize kolumuza hakim oluyor. (Çarmıklı, 2018, s. 132)

6. Misal, korku duygusu "Yapamayacağım", öfke duygusu "Bunu bana nasıl yapar", endişe "Ya başıma kötü bir şey gelirse" diyebiliyor. (Çarmıklı, 2018, s. 133)

7. Oldukça kalabalıktır arkalari. Davranışların üzerinde aynı anda geçmişte öğrendiklerimizin, o an içinde bulunduğumuz koşulların ve elbette hissettiklerimizin, zihnimizden geçen düşüncelerin ve daha nicelerinin etkisi vardır. Bir davranışa bin gerekçe bulabiliriz. (Çarmıklı, 2018, s. 134)

8. Özellikle günümüz kentlerinde, gürültünün olmadığı yerleri bulmakta zorlanmaktayız. Bu nedenle gürültü kirliliğini modern çağın en önemli çevre sorunlarından biri olarak görebiliriz. (Cansaran, 2017, s. 3)

9. Gürültü seviyelerinin önemli bir kısmını (%63) ifade eden bu değişkenleri içeren söz konusu model kullanılarak şehirlerin planlamalarında gürültüye ilişkin zayıf ve güçlü noktalar tespit edilebilir. (Cansaran, 2017, s. 4)

10. Ayrıca gürültü balıklar için de önemli olabilmekte, sular altında yapay ses seviyelerindeki artışın balıklar üzerinde hem tek başına hem de popülasyonlar açısından olumsuz getirileri olabilmektedir. (Cansaran, 2017, s. 6)

11. Ayrıca, kentte yaşayan bireylerin gürültü kirliliğinden etkilenme düzeyinin azaltılması amacıyla, yeni yapılan yapılarda ses iletmeyen malzemeler kullanılması, eski yapılarda ise ses yalıtımı yapılması önleyici bir tedbir olarak düşünülebilir. (Cansaran, 2017, s. 18)

4.3.5.2. Kanıtlayıcı Metinlerde Sözlüksel Yakın Olasılık İşaretleyicileri

Büyük olasılıkla, herhalde, muhtemelen zarfları konuşurun kuşkusunu barındırsa da büyük oranda gerçekleşeceğine inandığı durumlarda kullanılmaktadır. Aşağıda bu kullanımların örnekleri bulunmaktadır:

1. Tüm bu eylemler esnasında bedeniniz size eşlik etmişti ancak büyük olasılıkla zihniniz ya geçmişte ya gelecekteydi. (Çarmıklı, 2018, s. 129)

2. ...Bu ne anlatıyor sana?" "Babamı çok sevdiğimi herhalde," dedi, acı tatlı bir tebessümle. "Bir de tabii vefalı bir evlat olma isteğimi." (Çarmıklı, 2018, s.137)

3. Muhtemelen bir şeyler söylemek istese de zihni hemen devreye girip, "Çok sıkıcıyım", "Anlatacak ilginç bir şeyim bile yok", "Beni salak zannedecekler", "Bu söyleyeceğim zaten kimsenin ilgisini çekmez" gibi düşünceler atıyor ortaya. (Çarmıklı, 2018, s. 132)

4. Onları hissedeceğimiz ortamlara girmiyoruz, aklımıza getirecek şeyleri yapmıyoruz. Hep kaçıyoruz mümkün mertebe. (Çarmıklı, 2018, s. 137)

4.4. Kesinlik

Bu kategoride yer alan kiplikler açık, belli bir durumu yansıtmakta tartışma gereği bulunmayan önermeleri ifade etmektedir.

Farklı metin türlerinde kesinlik işaretleyicileri şu şekildedir:

4.4.1. Açıklayıcı Metinlerde Kesinlik İşaretleyicileri

Haber metinleri ve yemek tariflerinin incelendiği açıklayıcı metinlerde morfolojik ve sözlüksel olarak kesinlik ifadeleri aşağıdaki gibidir:

4.4.1.1. Açıklayıcı Metinlerde Morfolojik Kesinlik İşaretleyicileri

Kesinlik bildiren -mİş, -DI ve -DIr ekleri açıklayıcı metinlerde sıklıkla yer almaktadır. Aşağıda -mİş ve -DI eklerinin verildiği cümle örnekleri verilmiş olup bu cümlelerdeki olaylar

veya durumlar gerçekleşmiş, yaşanmıştır. Konuşur; yaşanmış, gerçekleşmiş ifadeleri anlatırken kesinlik işaretleyicilerinden yararlanmaktadır. 1, 2, 3, 4, 6. cümlelerde bu ekler cümledeki zamanı bildirmesinin dışında cümlelere kesinlik anlamı da katmaktadır. Aşağıdaki 5 ve 7. cümlelerde kullanılan -yor eki hala devam etmekte olan durumları bildirmektedir. Şimdiki zamanı bildirirken kesin olarak yaşanan durumu da anlatmaktadır. -yor eki 11. cümlede bir ifadenin genel olarak nasıl kullanıldığıyla ilgili bilgi vermiş yani genel kanıyı aktarmıştır. 12. cümlede ise konuşur -yor ekini düşüncesinin doğruluğunu aktardığı bir araç olarak kullanmıştır. Aşağıdaki cümlelerde kullanılan -Dir eki genelleiyici anlamları aktarmak için kullanılmış ve kesinliği işaretlemiştir.

1. *Almanya’da bankalardaki vezne sayıları azalınca soyguncuların hedefi para çekme otomatları oldu.* (Hürriyet, 20 Aralık 2020)

2. *Federal Asayiş Dairesi (BKA), 2020 yılında yaklaşık 390 para otomatının patlatılarak soyulduğunu açıkladı.* (Hürriyet, 20 Aralık 2020)

3. *2020 yılı içinde eyaletler arasında en çok soyulan banka otomatu Kuzey Ren Vestfalya (KRV) eyaletinde gerçekleşti.* (Hürriyet, 20 Aralık 2020)

4. *Geçen yıl ise ülke genelinde 349 para otomatu soygunu gerçekleşmişti.* (Hürriyet, 20 Aralık 2020)

5. *Galatasaray’ı deviren Alassane Ndao aylık 2 bin 500 dolara oynuyor.* (Hürriyet, 20 Aralık 2020)

6. *Hakan Yeşil, “Uzun yıllardır ülkemizin demir-çelik sektörünün koklaşabilir kömür ihtiyacını karşılamaya çalışıyoruz. Bu yılın 11 ayında 631 bin 200 ton satılabilir kömür üretildi. Kurum bunun 617 bin 540 tonunu sattı. Stoklarımızda şu an kömür mevcuttur.” dedi.* (Sabah, 20 Aralık 2020,)

7. *İl Emniyet Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Şubesi ekipleri, Kırıkkale Cumhuriyet Başsavcılığının koordinesinde çalışmalarını sürdürüyor.* (Sabah, 21 Aralık 2020,)

8. *Jüpiter ve Satürn bu yılki “büyük birleşmede” sıra dışı biçimde yakınlaşacaklar.* (Hürriyet, 22 Aralık 2020)

9. *“... Şu dönemde en önemli mücadele ise varroa mücadelesidir.” diye konuştu.* (Sabah, 22 Aralık 2020)

10. *Bu işlem balkabağının hacmi yarı yarıya düştüğünde sonlanmalı, bu da 8 dakika sürecektir.* (Lezzet, Aralık 2019/Ocak 2020)

11. *Türkiye Türkçe Ağzlar Sözlüğü’nde “vira” sürekli, çekmek, sarmak, almak” anlamında kullanılıyor. Vira kurabiyesi sürekli katlama metodu ile karıştırılarak yapılan bir*

kurabiyedir. İsmi yapılaş metodundaki karıştırma işleminden almıştır. (Lezzet, Aralık 2019/Ocak 2020)

12. *Sunumu için de bir bisküvi, biraz kestane parçaları ve tarçın çok şık olmasına yetiyor!* (Lezzet, Aralık 2019/Ocak 2020)

13. *İçindeki çığ kakao, yoğun magnezyum ile enerji üretiminden sağlıklı kemik oluşumuna; dengeli bir kan basıncı ve sinir sisteminden sağlıklı beyin fonksiyonlarına sayısız fayda sağlar.* (Lezzet, Aralık 2019/Ocak 2020)

14. *1 çay kaşığı zerdeçalla süsleyin, sunuma hazırdır.* (Lezzet, Aralık 2019/Ocak 2020)

4.4.1.2. Açıklayıcı Metinlerde Sözlüksel Kesinlik İşaretleyicileri

1. Hakan Yeşil, “Uzun yıllardır ülkemizin demir-çelik sektörünün koklaşabilir kömür ihtiyacını karşılamaya çalışıyoruz. Bu yılın 11 ayında 631 bin 200 ton satılabilir kömür üretildi. Kurum bunun 617 bin 540 tonunu sattı. Stoklarımızda şu an kömür mevcuttur.” dedi. (Sabah, 20 Aralık 2020)

2. *Yabancı finans kuruluşlarının Türkiye’nin Turkcell’ine güveni tam.* (Hürriyet, 21 Aralık 2020)

3. *Açıklamada “Hatta sanayinin kışı nispeten sağlam bir şekilde atlatabileceğine dair göstergeler var.” Değerlendirmesinde bulunuldu.* (Sabah, 21 Aralık 2020)

4. Brown, 1623’teki “büyük birleşmenin”, gezegenler Güneş’e çok yakın olduğundan Dünya’dan izlenmesinin mümkün olmadığını, iki gezegenin “izlenebilir bu çok samimi görüntüyü” 1226 yılı mart ayında verdiği belirtildi. (Hürriyet, 22 Aralık 2020)

5. *Granolaları yüksek ısıda fırında ya da düşük ısıda kurutma fırınında yapmanız mümkün.* (Lezzet, Aralık 2019/Ocak 2020)

Yukarıdaki ilk beş cümlede kesinliği işaretleyen kiplik yüklem örneklerine yer verilmiştir. 1. ve 3. cümlede *mevcut, var* yüklemeleri o cümlelerdeki nesnelerin bulunduğu ve gerçekliğin bu sebeple de kesinliğin işaretidir. 4. ve 5. cümlelerdeki *mümkün olmamak* fiiliyle veya *mümkün(-Dür)* ifadesi kesinlik zarfının yüklemleştirilmesiyle oluşmuş yapılardır. Olumlu veya olumsuz iki ifade de kesinlik bildirir.

6. *Yumurta kabuklarında gıda zehirlenmesine yol açan salmonella bakterisine dikkat edilmelidir. Dış yüzeyi kanlı yumurta kabuğu asla kullanılmamalıdır.* (Lezzet, Aralık 2019/Ocak 2020)

7. *Eğer roka seviyorsanız kesinlikle denemenizi tavsiye ederim.* (Lezzet, Aralık 2019/Ocak 2020)

8. *Pancake harcını karıştırmak, tüm malzemeleri birbirine harmanlamak için asla mikser kullanmayın.* (Lezzet, Aralık 2019/Ocak 2020)

Yukarıdaki 6, 7 ve 8. cümlelerde kesinlik bildiren zarflar kullanılmıştır. *Asla* zarfı eylemin veya durumun hiçbir şekilde gerçekleşmeyeceğini ifade etmek için kullanılmaktadır.

9. *Ben öyle yaptım, çok da kolay oldu vallahi, hiç sorun değil çünkü piştikten sonra bızıt diye blender ile pürüzsüz hale gelecek bu güzel.* (Lezzet, Aralık 2019/Ocak 2020)

10. *Çok şey vaat ettim belki o kadar değil, tamam evet ama yerken çok mutluluk vereceği garanti.* (Lezzet, Aralık 2019/Ocak 2020)

9. cümledeki *vallahi* kesinlik işaretleyen ve eylemin gerçekleştiğiyle ilgili konuşurun yeminde bulunduğunu anlatan bir sözdür. 10. ifadede ise iki cümle virgülle bağlanmış birinci cümlede *belki* zarfı uzak olasılık işaretlerken ikinci cümlede konuşur kesinlik derecesini değiştirerek *garanti* sözcüğü ile kesinlik bildirmiştir.

Uyarı anlamı da bulunan *siz siz olun* söz dizimsel yapı olarak cümlede kesinlik işaretlemiştir:

Seçim sizin ama siz siz olun bu şifa deposunu soğuk kış aylarında sofralarınızdan eksik etmeyin. (Lezzet, Aralık 2019/Ocak 2020)

4.4.2. Anlatısal Metinlerde Kesinlik İşaretleyicileri

İncelenen roman ve hikâye kitaplarında geçen kesinlik işaretleyicileri bu bölümde anlatılmıştır.

4.4.2.1. Anlatısal Metinlerde Morfolojik Kesinlik İşaretleyicileri

İncelenen hikaye kitabında ve romanda *-DI*, *-mİş*, *-AcAk*, *-Ar/-Ir*, *-yor*, *-DIr* gibi eklerin hem zaman bildirdikleri hem de farklı anlamlar bildirdikleri bilinmektedir. Genelde zaman, ek fiil ekleri olarak tanınan bu ekler, bitmiş, yaşanmış, yaşanacağı kesin veya gerçekleşmiş, gerçekleşeceği kesin olan, konuşurun emin olduğu, güvendiği durumların konuşur tarafından aktarılmasıyla kesinlik anlamı işaretlediği görülmüştür. Aşağıda bu şekilde kesinlik ifade eden birçok örnek cümle verilmiştir:

1. *Allah taksiratını affetsin, bugüne kadar hiç görmediğimiz Vecdi Enişte 'yi kaybettik.* (Yaşar, 2018, s. 39)

2. *Enişteyi hiç görmemiş olsak da taksiratı hakkında hayli bilgi sahibiyiz.* (Yaşar, 2018, s. 39)

3. *Pos bıyıklı, gür siyah saçlı, uzun kirpikli, jön bir Vecdi 'ymış gençliğinde, fotoğraf buna işaret ediyor.* (Yaşar, 2018, s. 39)

4. Çok ısrar edersek, Refiye Teyzem yatak odasından çıkartıp getirirdi fotoğrafı; gösterir, her seferinde başka bir şerefsizlik timsali hikâye anlatır, biraz gözyaşı döker, “Hayattaysa bana çektirdiklerinin beş beterini çeksın inşaallah” der, fotoğrafı götürüp yerine koyardı. (Yaşar, 2018, s. 39)

5. Söz kesilmiş, duyurulmuş. (Yaşar, 2018, s. 40)

6. “Benim ettiğim masraf kadar sende masraf edeceksin baba, paran cebinde dursun, bak geride yedi çocuğun daha var, hükümet bas bas bağılıyor, para yok” diye allem edip kallem edip bir muhtar nikâhıyla kapatmış işi; “Uygun Fiyata Nikâh Çözümleri” kitabının başlığını da atmış. (Yaşar, 2018, s. 41)

7. Gittim baktım, ekmiş. (Yaşar, 2018, s. 43)

8. Ben o şerefsizle evlenmeseydim, bunların hiçbirisi olmazdı, dedim ama ben istemedim ki evlenmeyi, beni de babam verdi. (Yaşar, 2018, s. 44)

9. Vecdi, giderken ailemi yanımda götüreceğim, diyor. (Yaşar, 2018, s. 45)

10. “Yirmi Bir Günde İnsan Hayatının İçine Sıçma” akımının öncülerinden Vecdi Kartal, hiç gelmeseymiş daha iyiymiş diyeceğimiz o üç haftalık iznin sonunda Refiye Teyzemi almış gitmiş... (Yaşar, 2018, s. 46)

11. Her saniyesi yerlerde sürünen beş koca yıl geçirdim. (Yaşar, 2018, s. 130)

12. Film geri sardığımda, her gün aynı görüntü tekrar ediyor. (Yaşar, 2018, s. 130)

13. Hayatımdan çıkarken bütün ışıklarımı söndürdün, üstüme xxl bir kadife karanlık örttün. (Yaşar, 2018, s. 131)

14. Hayat dediğimiz şey hepimize münhasır bir günmüş, gergefmiş, bunu anladım. (Yaşar, 2018, s. 133)

15. Ben o iğneden yine de vazgeçmedim, paslı da olsa benimdir, dedim. (Yaşar, 2018, s. 133)

16. Düğünlerde çok oynuyor Müjgan Abla. Sırasını bekliyor. İnsanları izliyor, alkış tutuyor. Herkes oynayıp da kurtlarını döktükten sonra çıkıyor sahneye Müjgan. (Yaşar, 2018, s. 155)

17. Yerde görünmez kelimelerle bir iz bırakmış: “Müjgan Abla’ya çatlak diyorlar. Müjgan çatlak değil, Müjgan’ı fena kırmışlar...” (Yaşar, 2018, s. 157)

18. Soluksuz kaldım, boğazım kupkuru, alnım ateşler içinde, tuhaf bir hülyaya kapılmışım gibi sürüklendim o dipsiz boşlukta. (Ümit, 2018, s. 11)

19. Ama mutlaka bir açık verecekler, bizi onlara götürecek bir iz bırakacaklardı. Hep öyle olmuştu, bu davada da öyle olacaktı ... (Ümit, 2018, s. 23)

20. "Seni tanımıyoruz, ne ben, ne de kızım. Sen de bizi tanımıyorsun. İyi niyetle yapmış olabilirsin ama yine de münasebetsiz bir davranış. Şimdi bu oyuncağın parasını alacaksın ve sadece benim kızıma değil, tanımadığın hiçbir çocuğa hediye filan vermeyeceksin!" (Ümit, 2018, s. 29)

21. "Yapman gerekeni yapacaksın. Kreşlerin önünde tertibat alacaksın ve bekleyeceksin." (Ümit, 2018, s. 41)

22. Boğazımda bir yumruğun düğümlendiğini hissettim. Kendimi bırakmayacaktım. Öyle de yaptım, üstteki bebekleri kaldırarak, pembe giysili Barbie'yi bulmaya çalıştım. (Ümit, 2018, s. 47)

23. Şu ana kadar hangi katil sıyrıldı avucumuzdan? Körebe de paçayı kurtaramayacak. (Ümit, 2018, s. 99)

24. "Sorulmadan konuşma! Başkomserimin ağzının içine bakacaksın, o soracak sen cevaplayacaksın. Başka laf yok anladın mı?" (Ümit, 2018, s. 339)

25. "Mersin'den gelen turunçların kabuğundan yaptım. Benim için özel toplandı bunlar. Enfes bir tadı var, kokusunu damağında hissedeceksin ..." (Ümit, 2018, s. 14)

26. Şimdi bu oyuncağın parasını alacaksın ve sadece benim kızıma değil, tanımadığın hiçbir çocuğa hediye filan vermeyeceksin! (Ümit, 2018, s. 29)

27. Uzun boyluydu, biçimli bir vücudu vardı ama başındaki şapka nedeniyle yüzünü göremiyorduk. "Şimdi yakına gelecek Başkomserim. Daha net göreceğiz, biraz bekleyelim." (Ümit, 2018, s. 268)

28. "Siz silahınızı indireceksiniz Komiserim," diye emretti Savcı. "Yoksa Nevzat Başkomser ölür." (Ümit, 2018, s. 396)

29. "Biliyorsun zaten, seçtiği kurban bir çocuk tacizcisi, ensesinden sıkılan tek kurşunla öldürülmüş, gözleri kırmızı kadifeden bir bağla kapatılmış..." (Ümit, 2018, s. 38)

30. "...Asla kendini kaybetmiyor, asla acele etmiyor, asla hata yapmıyor. Kurbanlarını kılı kırk yarararak seçiyor, büyük bir soğukkanlılıkla öldürüyor, bir sanatçı titizliğiyle cinayet mahallini düzenliyor ve geri de tek bir iz bile bırakmıyor." (Ümit, 2018, s. 40)

31. Her zaman kapılmıyordum bu duyguya elbette, acı ne kadar büyük olursa olsun, insan bir şekilde kanıksıyor, unutuyor. (Ümit, 2018, s. 46)

Aşağıda 32. cümleden 42. cümleye kadar -Dİr ve -Ar yapılarının bulunduğu ve genel geçerlik içeren ifadeler bulunmaktadır. -Dİr ve -Ar ekleri sadece bu anlamda kullanılmamakla birlikte kesinlik ifade ederken daha genel geçer ve nesnel durumları, olayları aktardığı görülmüştür.

32. *Ve anladım ki benliğimizin farkına vardığımız an, acının pençesinde kıvrandığımız andır.* (Ümit, 2018, s. 11)

33. *Gözlerimi kaparım vazifemi yaparım, 'zihniyetindeki adamlardan bin kat daha iyidir Zekai gibi olmak. Dünyayla, hayatla, kendiyle derdi olan insanlar iyidir.* (Ümit, 2018, s. 64)

34. *“Seri katillerin cinayetleri bir tür ibadet gibidir.”* (Ümit, 2018, s. 127)

35. *Kurbanlarının canıyla birlikte ruhlarını aldıklarını iddia eden seri katiller bile var. Elbette ruhlarını aldıkları kişiler, yoldan çıkmış sapıklardır.* (Ümit, 2018, s. 129)

36. *“Rahmetli Cavit Abi'nin sözleri kulağıma küpedir.”* (Ümit, 2018, s. 198)

37. *Biliyorsun kırlangıçlar göçmen kuşlardır. Çok hızlı uçarlar.* (Ümit, 2018, s. 289)

38. *Birini öldürmek bizi insan değil, katil yapar. Bu duygudan haz almak ilkeliktir.* (Ümit, 2018, s. 393)

39. *Çok iyi çocuktur, haftada bir uğrar mutlaka. Bir ihtiyacımız var mı yok mu, sorar. Bizi ailesi yerine koyar.* (Ümit, 2018, s. 214)

40. *Biliyorsun kırlangıçlar göçmen kuşlardır. Çok hızlı uçarlar.* (Ümit, 2018, s. 289)

41. *“Emredersiniz, bugün kontrol ederim.”* (Ümit, 2018, s. 335)

42. *Bilirsiniz işte, adam küçükken cinsel bir saldırıya uğrar, ruhsal bir travma geçirir, ardından ona bu saldırıyı hatırlatan kişileri ortadan kaldırmaya başlar. Böylece o travmadan kurtulur.* (Ümit, 2018, s. 392)

43. *Öldürmek bizi o masumiyete, en saf, en temiz halimize geri götürür.* (Ümit, 2018, s. 394)

44. *Üç erkek çocuğa tecavüz ettiği saptanmış. Bu suçları yüzünden ceza almış, hapis yatmış. Cesedi 6 Haziran'da Altunizade'de bir ilkokulun bahçesinde bulunmuş ... Kurbanın yanında mor bir oyuncak kamyonet varmış.* (Ümit, 2018, s. 32)

45. *...Bir kısmı suçunu itiraf etmiş, ötekiler ise tacize uğrayan çocuklar tarafından teşhis edilmiş.* (Ümit, 2018, s. 33)

46. *“...Aslında işe gitmiş amirim ama kasığında bir sancı başlamış. Sancı o kadar güçlüymiş ki yerinde duramıyormuş çocuk. Yanına birini verip Etfal Hastanesi'ne göndermişler.”* (Ümit, 2018, s. 94)

47. *“Üç kere tutuklanmış tacizden. Değişik dönemlerde hapiste kalmış. İki kere bıçaklanmış, bir keresinde linç edilmekten zor kurtulmuş.”* (Ümit, 2018, s. 100)

48. *“İstanbul sosyetesine elbise dikermiş, fakat tacizci olduğu açığa çıkınca müşterileri kesilmiş. Şimdi başka terziler için evinde elbise dikiyormuş...”* (Ümit, 2018, s. 101)

49. “Kimsesizmiş bu, yurttta büyümüş. Çanakkale'nin orada bir yerde...” (Ümit, 2018, s. 110)

50. “Çocuk yurdunda büyümemiş, eğer merak ettiğin oysa. Ailesiyle büyümüş, Yalova' da. Babası Raşit Bey, Yalova Devlet Hastanesi'nde cerrahmış.” (Ümit, 2018, s. 224)

51. “Yok, en son üç gün önce evden ayrılırken tespit edilmiş, bir daha da binaya gelmemiş.” (Ümit, 2018, s. 268)

52. Alper sonra polisliği bırakıp Siper Güvenlik adında bir şirket açmış. Ama Zekai'yle bağını hiç koparmamış. (Ümit, 2018, s. 321)

4.4.2.2. Anlatısal Metinlerde Sözlüksel Kesinlik İşaretleyicileri

1. Eniştayi hiç görmemiş olsak da taksiratı hakkında hayli bilgi sahibiyiz. (Yaşar, 2018, s. 39)

2. Annem üzülüyor biliyorum ama alışmışız bir kere. (Yaşar, 2018, s. 46)

İlk cümledeki *bilgi sahibiyiz* yüklemi *bil-* fiili yerine kullanılmıştır. Bir konuda kesin bir şeyler bilindiği açık olan bir ifadedir. 2. cümlede *bil-* fiili yaşanan bir durumdan haberdar olduğunu belirtmek, karşı tarafın ne düşündüğünü anladığını göstermek için kullanılmıştır ve yine kesin, net bir bilgiyi ifade etmiştir.

3. Benim ettiğim masraf kadar sende masraf edeceksin baba, paran cebinde dursun, bak geride yedi çocuğun daha var, hükümet bas bas bağıyor, para yok... (Yaşar, 2018, s. 41)

4. Vecdi Beyciğim de hala tık yok, çalışayım demek yok. (Yaşar, 2018, s. 42)

5. Vecdi Enişte'nin elimizde bir tek fotoğrafı var. (Yaşar, 2018, s. 39)

6. Bu evde sana aşık kimse yok nasılsa, ben bile yokum. (Yaşar, 2018, s. 135)

7. “Bu adamın ortağı olması çok zor. Çocuk tacizcilerini öldüren birinin, geçmişinde utanç verici sırlar vardır, derin yaralar. Bunları başkalarıyla paylaşması kolay değil...” (Ümit, 2018, s. 41)

8. Biraz daha yaklaştırdım Barbie'yi yüzüme. Sağ kolunda kırık görünmüyordu. Emin olmak için bir daha kontrol ettim, hayır yoktu. (Ümit, 2018, s. 21)

9. Nedenini anlamakta gecikmedim, tek bir çocuk bile yoktu ortalıkta. (Ümit, 2018, s. 88)

10. Hayır, o kızı evlat edinecek, bağrımıza basacak, içimde büyüyen o yanlış hislere inat sevgiyle büyütecektik. Evet, başka ihtimal yoktu. (Ümit, 2018, s. 156)

Yukarıdaki cümlelerde kullanılan *var* ve *yok* yüklemeleri cümlelerin hepsinde konuşur tarafından durum hakkındaki bilgi konusunda netlik içermektedir.

11. *Ne yani, katil evime girmiş, bodrumuma inmiş, bu kutudan bebeği mi almıştı? Hayır, hayır, bu mümkün değildi.* (Ümit, 2018, s. 47)

12. *Kapıyı ittim, ağır ağır açıldı. Aralıktan içerisini görmeye çalıştım fakat mümkün değildi.* (Ümit, 2018, s. 260)

13. *Gerektiğinde biz de sosyologlar, psikologlar gibi düşünebilmeliyiz. Başka türlü kazanmamız mümkün değil.* (Ümit, 2018, s. 335)

14. *Dalları öyle sık, yaprakları öyle büyüktü ki gökyüzünü görmek nerdeyse imkânsızdı.* (Ümit, 2018, s. 87)

15. *Bizim girdiğimiz çok büyük bir daireydi. İçeride ameliyat için gereken her şey vardı, ama dışarıdan hastane olduğunu anlamak imkânsızdı.* (Ümit, 2018, s. 313)

16. *Hemen yatağa uzanmak, saatlerce, belki günlerce uyumak istiyordum. Ama bunun mümkün olmadığını biliyordum.* (Ümit, 2018, s. 86)

12. ve 13. cümlelerdeki mümkün değil yüklemi bir olayın kesin olarak yaşanmayacağını veya bir durumun kesin olarak gerçekleşmeyeceğini ifade etmek için kullanılmıştır. 11. cümlede ise konuşurun yaşanan bir olaya inanmamasının ifadesi olarak kullanılmıştır. Bu ifade de olay gerçekleşmiş fakat konuşur bu olayın yaşanmaması gerektiğine inandığı için şaşkınlığını belirtmiştir. Kesinlik ifadesi olarak kullanılan *mümkün değil* yüklemi bu cümlede hem şaşkınlık hem de konuşur tarafından inanmama anlamıyla pekiştirilmiştir.

17. *Anladım bunun ne mal olduğunu da, işte taşımam diyemiyorsun.* (Yaşar, 2018, s. 50)

18. *Ve anladım ki benliğimizin farkına vardığımız an, acının pençesinde kıvrandığımız andır.* (Ümit, 2018, s. 11)

19. *Ve anladım ki benliğimizin farkına vardığımız an, acının pençesinde kıvrandığımız andır.* (Ümit, 2018, s. 11)

20. *Hayat dediğimiz şey hepimize münhasır bir günmüş, gergefmiş, bunu anladım.* (Yaşar, 2018, s. 133)

21. *Masamda oturmuş bunları düşünürken, iki yardımcım apar topar odama daldı. Daha onları ilk gördüğümde, önemli bir bilgiye ulaştıklarını anlamıştım.* (Ümit, 2018, s. 30)

22. *Adımlarımı açarak peşlerinden yürüdüm. Koridorun sonundaki Ali 'nin odasına gelince yanılmadığımı anladım.* (Ümit, 2018, s. 49)

23. *Nefes alışından sessizce güldüğünü anladım ama şakama katılmadı.* (Ümit, 2018, s. 74)

24. *Önce Zekai Başkomiserimin öğrendiklerini bizden sakladığını zannettim ama sonra onun da elinde hiçbir ipucu olmadığını anladım.* (Ümit, 2018, s. 197)

Yukarıda bulunan 17. ve 24. cümleler arasındaki bütün cümlelerde *anla-* fiili yüklem olarak kullanılmıştır. Konuşurun zihinsel sürecinden geçirerek karar verdiği ve kesinleştirdiği ifadeler *anla-* fiiliyle işaretlenmiştir. Bu fiil farklı kip ekleri almış olsa da sözcük anlamı olarak kesinlik bildirdiği görülmektedir.

25. *Şefkatin, sevginin, alabildiğine hoşgörünün olduğu bir ülke ... Biliyorum, hakikat değil, biliyorum bir yanlış ama hoş bir yanlış.* (Ümit, 2018, s. 78)

26. *“Biliyorsun zaten, seçtiği kurban bir çocuk tacizcisi, ensesinden sıkılan tek kurşunla öldürülmüş, gözleri kırmızı kadifeden bir bağla kapatılmış...”* (Ümit, 2018, s. 38)

25. ve 26. cümlelerde daha önceden var olan bilginin vurgulanması *bil-* fiiliyle yapılmıştır.

27. *Konuya çalıştığı belliydi, güvenle anlatmaya başladı.* (Ümit, 2018, s. 363)

28. *Hava sıcak olmasına rağmen kahverengi bir takım elbise giymişti, hardal rengi bir gömlek, koyu kahve bir kravat... Bu görüşmeyi önemseydi belliydi.* (Ümit, 2018, s. 55)

29. *Evet, alingan bir sesle böyle söyledi. Münir de yanımızdaydı. O tek lakırdı etmedi ama bakışlarından genç meslektaşına hak verdiği belliydi.* (Ümit, 2018, s. 350)

Yukarıdaki cümlelerde *belli* sözcüğü yüklem olarak kullanılmıştır. Konuşur karşı taraf hakkında çıkarımda bulunmaktadır. Yaptığı çıkarım kesin, net ve açıktır.

30. *İri, kara gözlerinde ilk kez yenilgiyi gördüm, ama teslim olmadı.* (Ümit, 2018, s. 201)

Bu cümlede *gör-* fiili yüklem olarak kullanılmış ve yaşanmış, bir deneyimi aktarmaktadır. Bu yüzden de ifade gerçekleşmiş ve kesinlik bildirmektedir.

Aşağıda kiplik zarflarla işaretlenen kesinlik ifadeleri bulunmaktadır:

31. *Gerçekten ölmüş Vecdi Kartal.* (Yaşar, 2018, s. 50)

32. *Hakikaten kenevir dolu tarla. Vecdi'yi değil, dedemi buluyorlar tabii.* (Yaşar, 2018, s. 43)

Bu iki cümledeki *gerçekten*, *hakikaten* zarfları bir durumun gerçekleştiğinden emin olma, doğruluğunu destekleme için kullanılmıştır.

33. *“Beş Adımda Etkili Kız İsteme” kitabı yazılsa, yazarı garanti Vecdi Enişte olurdu.* (Yaşar, 2018, s. 40)

Garanti sözcüğü burada kesinlikle zarfı yerine kullanılmıştır. Konuşur bir ihtimali içinde kesin olabilecek bir yargıda bulunmuştur. Konuşur kendi fikrini bu şekilde desteklemiştir.

34. *Açıkça söylemem gerekirse, resmen anamı ağlattın bir tanem.* (Yaşar, 2018, s. 132)

Bu cümlede de resmen sözcüğü kesinliği destekler nitelikte bir sözcük olup cümleye *şüphesiz, kesinlikle, tamamen* gibi zarfların anlamını katmıştır.

35. *Bedeninin üst bölümü adeta koyu kırmızı bir pelteyle kaplanmıştı; artık rengini tahmin etmenin imkânsız olduğu kısa kollu gömleği bıçak yaralarıyla delik deşikti.* (Ümit, 2018, s. 147)

36. *“O tabut lazım bana, katiyen vermem” dedi.* (Yaşar, 2018, s. 53)

37. *Kendi kullanıyor, satmıyoruz, satsak eker miyim hiç komutanım. Asla.* (Yaşar, 2018, s. 43)

38. *Kıskanmak nedir Muazzez, o nasıl kelime? Bilakis, hiç kıskanmıyorum.* (Yaşar, 2018, s. 135)

39. *Düşündüğünün aksine, ben seni hiç kıskanmıyorum.* (Yaşar, 2018, s. 135)

40. *İlk duyduğumda çok önemsememiştım, Aysun cana yakın bir kızdı, kendisiyle konuşmak isteyenleri asla kırmazdı.* (Ümit, 2018, s. 27)

41. *Körebe bunu titizlikle yerine getiren katillerden biri. O yüzden yakalayamadık ya. Asla kendini kaybetmiyor, asla acele etmiyor, asla hata yapmıyor.* (Ümit, 2018, s. 40)

42. *Asla o küçük kıza karşı nefret hissetmedim, öfke duymadım, sadece yadırgadım, Aysun'umun yerine, onu koyabilme fikri tedirgin etti beni.* (Ümit, 2018, s. 156)

43. *Kötü, kötüdür, onu düzeltemezsin, hele bir tacizciyi, sübyancıyı asla tedavi edemezsin.* (Ümit, 2018, s. 334)

44. *Kılları oldukça kalındı, güneşin altında parıl parıl yanan bu siyahlık hiç doğal görünmüyordu.* (Ümit, 2018, s. 21)

45. *Evet, oydu, biraz yaşlanmıştı ama hiç kuşku yoktu, oydu.* (Ümit, 2018, s. 22)

46. *Ne Zeynep, ne de ben güldük. Şaka yollu da olsa birlikte çalıştığımız insanları töhmet altında bırakacak konuşmalardan hiç hazzetmem.* (Ümit, 2018, s. 33)

47. *Doğru söylüyordu, başka zaman olsa, hiç tereddüt etmeden onu desteklerdim, ama şimdi işin aslını astarını öğrenmeden Ali 'yi onlara teslim edemezdim.* (Ümit, 2018, s. 150)

48. *Heyecanlı ya da tedirgin de değildiler. Az önce birini bıçakla delik deşik etmiş katillere hiç ama hiç benzemiyorlardı.* (Ümit, 2018, s. 159)

49. *“Ne yalan söyleyeyim hiç üzülmedim. Bir pislik eksilmiş dünyadan ama benim bu işle alakam yok.”* (Ümit, 2018, s. 165)

50. *Türkçem kötüydü, yazım kargacık burgacıktı. Güya bana ders verecekti. Yalanmış tabii. Hiç unutmam o akşamı.* (Ümit, 2018, s. 184)

51. *Bu hiç şaşırtıcı olmazdı.* (Ümit, 2018, s. 209)

52. *Hiç sanmıyordum, bu işten de tereyağından kıl çeker gibi sıyrılacaktı. Zaten onu tutuklayacak delillere de sahip değildik.* (Ümit, 2018, s. 280)

53. *Öyle ya cinayeti görmüş olacaktım. Adam hem annemi, hem beni gönlünce kullandıktan sonra zavallı iki hayvan gibi katletmiş olacaktı. İşte bu yüzden kendimi hiç bağışlayamadım.* (Ümit, 2018, s. 390)

Yukarıda verilen cümlelerde *hiç, katiyen, asla* zarfları konuşurun verdiği bilgiden emin olduğunu en net gösteren zarflardır. Konuşurun tavrının değişmez olduğu da anlaşılmakta ve açık bir şekilde kesinlik belirtmektedir.

54. *Hiç şüphesiz karşımda dikilen şahıs aradığımız adamdı.* (Ümit, 2018, s. 356)

55. *Bedeninin üst bölümü adeta koyu kırmızı bir pelteyle kaplanmıştı; artık rengini tahmin etmenin imkânsız olduğu kısa kollu gömleği bıçak yaralarıyla delik deşikti. Hiç kuşkusuz bu bir öfke cinayeti idi.* (Ümit, 2018, s. 147)

Hiç şüphesiz ve hiç kuşkusuz zarfları aynı anlamda kullanılmaktadır. Kesin, net, açık olarak hiçbir olasılık bulunmayan durumları ifade etmektedir. Yukarıdaki cümlelerde de konuşurun hiçbir şekilde şüpheye düşmediğini belirtmektedir.

56. *Bu kadın kesinlikle içimi okuyordu, ama hemen inkâr ettim.* (Ümit, 2018, s. 145)

57. *Yardımcım kesinlikle önemli bir malumata ulaşmıştı. Bu, öyle sorguda zarf atma numarasına benzemiyordu.* (Ümit, 2018, s. 180)

58. *“Evet bulmuştum, henüz emin değildi, ama ölümüyle bunu kanıtladı. Körebe'nin kim olduğunu kesinlikle biliyordu. O yüzden öldürüldü.”* (Ümit, 2018, s. 206)

59. *Bir anda kurtulmuştu üzüntüsünden. Sevinmem gerekirdi ama bir burukluk vardı içimde. Ne hissettiğimi tam olarak açıklayamasam da kesinlikle mutluluk değildi bu.* (Ümit, 2018, s. 142)

Kesinlikle zarfı kullanıldığı bağlamla değerlendirildiğinde farklılıklar göstermektedir. Yukarıdaki cümlelerde kesinlik anlamı nesnellikten çok konuşurun inancına dayalı bir kesinlik bildirmektedir.

60. *Ve kendi kendime söz verdim. Bir gün mutlaka bu Emir alçağını bulup, bana yaptıklarını ödecektim.* (Ümit, 2018, s. 187)

61. *Mobese kameralarını kontrol edelim. Mutlaka bir iz buluruz.* (Ümit, 2018, s. 373)

62. *Gerçi bulsalar da sağ bırakmazlardı, mutlaka öldüreceklerdi onu. Az önce sorguda söylediğim gibi, yurttan taciz ettiği çocuklardan biriydi İsmail.* (Ümit, 2018, s. 182)

Kesinlikle zarfı konuşurun kabulüyle ilişkili olsa da *mutlaka* zarfı mutlak doğrulukla, gerçeklikle ilişkilidir. *Mutlaka* zarfı gelecekte de olsa bir gün gerçekleşecek bir ifadeyi

bildirmek için kullanılmaktadır. Zaten yukarıdaki cümlelerde de eninde sonunda gerçekleşecek olayları ifade etmektedir ve bu yüzden de kesinlik bildirir.

63. *Elbet biri başıma bela olur, elbet biri geçirir yumruğunu, bir babayiğit çıkar bunların arasından alır canımı elbet.* (Yaşar, 2018, s. 137)

64. *Yok, eminim, adam tek başına hareket ediyor... Elbette bir taşıt kullanıyor. Ama hiç kimse görmedi.* (Ümit, 2018, s. 41)

65. *Adam hayal dünyasında yaşıyordu. Kendisi mükemmel biriydi, elbette yetiştirdiği çocuklar da öyle olacaktı.* (Ümit, 2018, s. 59)

66. *Beni fark et, beni umursa, ne kadar özel biri olduğumu anla demek istiyordu. Elbette onu fark etmiştim, elbette umursuyordum, elbette özel bir manyak olduğumu anlamıştım ama bunu asla belli etmeyecektim.* (Ümit, 2018, s. 381)

67. *Hesabı öbür dünyada görülecektir elbet ama biz şahsen bu dünyada kalem kalem bütün taksiratı işledik.* (Yaşar, 2018, s. 39)

68. *Bir an öylece bakiştık. Yok, tetiği çekecekti, buna hiç şüphe yoktu.* (Ümit, 2018, s. 395)

Yukarıdaki 64, 65 ve 66. cümlelerde *elbette* zarfı onaylama anlamında kullanılmış ve konuşur kendi ifadesinin gerçekliğini, doğruluğunu pekiştirmektedir. 63. ve 67. cümlelerde kullanılan *elbet* zarfı ise *mutlaka* zarfıyla aynı anlamda, cümledeki olayın bir şekilde gelecekte de olsa gerçekleşeceğini bildirmektedir. 68. cümledeki *hiç* zarfı *şüphe yoktu* yüklemiyle birlikte kullanıldığı için kesinlik anlamı sağlamıştır. Hiç şüphe olmaması durumu net, açık bir kesinlik ifadesidir.

Cümleyi kesinlik yönünden işaretleyen kiplik sözlerden biri de bağlaçlardır. Bağlaçlardan *ne... ne* bağlacı kesinlik işaretleyici olarak sıklıkla kullanılır. *Ne... ne* bağlacı bir olayın, nesnenin veya durumun varlığından söz edilemeyeceğini bildiren dilsel ögedir. Aşağıdaki kullanımlarına da bakıldığında bütün örneklerde de görüldüğü üzere ilk *ne* ifadesinden sonra olan nesne, olay ya da durumla ikinci *ne* ifadesinden sonra gelen olay, durum ya da nesne gerçekleşmemiş/yaşanmamıştır. Bu nedenle aşağıdaki cümlelerin hepsinde *ne...ne* bağlacı kesinliği işaretlemektedir:

69. *Sedat Abim, "Hadi be sen de ne babası ne bakması" der ve böylece Vecdi Enişte'ye dair bayram programımız sonlanır.* (Yaşar, 2018, s. 40)

70. *Ne kurbanın nasıl öldürüldüğünü merak ediyordum, ne de katilin kimliğini.* (Ümit, 2018, s. 15)

71. *Ama hiçbirini ne cesedin yanına bırakılan bebekle kızım arasındaki bağlantıdan, ne de benim maktulü tanıdığımından bahsetmişti.* (Ümit, 2018, s. 24)

72. *“Yok Başkomserim, adam hakikaten çok becerikli. 12 kişiyi tereyağından kıl çeker gibi öldürmüş. En küçük bir açık vermemiş, ne bir iz, ne bir tanık, ne de bir kanıt bırakmış geri de. Bizim çalışma tarzımızı çok iyi biliyor. Belki de bizden biridir...”* (Ümit, 2018, s. 33)

73. *Yok, eminim, adam tek başına hareket ediyor... Elbette bir taşıt kullanıyor. Ama hiç kimse görmedi. Ne rengini biliyoruz, ne markasını...* (Ümit, 2018, s. 41)

74. *Tarçın rengi gözlerinde ne bir dargınlık ne de sitem vardı. Sanki “O kadar da mühim bir konu değil,” der gibiydi.* (Ümit, 2018, s. 45)

75. *Nedenini anlamakta gecikmedim, tek bir çocuk bile yoktu ortalıkta. Ne koşuşturan bir kız, ne afacan bir oğlan, ne de neşeyle çınlayan sesler.* (Ümit, 2018, s. 88)

76. *“Aynı minibüs olduğunu nereden çıkardın Ali? Katillerin kullandığı minibüsün ne markası belli, ne de rengi ...”* (Ümit, 2018, s. 130)

77. *Cinayetler kesildi; ne sekizinde, ne onunda ne de on ikisinde katil elini kana buladı. Hepsi bu diye düşündük, galiba Zekai Amirim de aynı kanıdaydı.* (Ümit, 2018, s. 194)

78. *Ellerimiz silahlarımıza uzandı. Ben kapının sağına geçtim, yardımcım soluna, bir süre içerisini dinledik. Ama ne çıtırtı, ne de bir ses, hiç hayat belirti si yoktu dairede.* (Ümit, 2018, s. 260)

79. *Ne aşk, ne aile, ne gelecek onu engelleyebildi. Hiçbir zaman zayıf davranmadı, hep güçlüydü, öyle de kaldı.* (Ümit, 2018, s. 382)

Kiplik sözler ve söz grupları, kesinlik işaretleyicileri olarak anlatsal metinlerde şu şekilde bulunmaktadır:

80. *Bayram yemeklerinin olmazsa olmazıdır bizim ailede; herkes toplanır, bayramlaşır, bütün eniştelere bacanak şöyle, bacanak böyle diye muhabbete sarar.* (Yaşar, 2018, s. 39)

Bu cümlede *olmazsa olmazıdır* ifadesi kesinlikle yapılan gelenek ya da alışkanlık anlamında kullanılmıştır. Cümlede her bayramda yapılması gereken bir durum aktarılmış, *olmazsa olmazıdır* ifadesi de vazgeçilmez, mutlaka gerçekleşen anlamında kullanıldığı için kesinlik bildirmektedir.

81. *Fakat bu Vecdi'deki ikna kabiliyeti dillere destan, öyle böyle değil.* (Yaşar, 2018, s. 40)

Bu cümlede *öyle böyle değil* konuşur tarafından anlatılan özelliğe inancın yüksek olduğunu bildirmek için kullanılmıştır. Konuşurun inancının yüksek olması da kesinlik bildiren bir durumdur.

82. *Herkes iki eli kanda olsa gelir.* (Yaşar, 2018, s. 93)

İki eli kanda olsa söz grubu mutlaka zarfıyla aynı anlama gelmektedir Konuşurun bahsi geçen kişiye güvendiği, ona inancının tam olduğu görülmektedir.

83. *“Ay valla geldi Şengül abla.” dedim sessizce.* (Yaşar, 2018, s. 97)

84. *Ben kendi kumaşıma çok şey işledim, öyle çok batıp çıktım ki üzerine, kendi izlerim içime işledi, buna Allah şahidim.* (Yaşar, 2018, s. 133)

Yukarıdaki 83. ve 84. cümlelerde olan *valla* ve *Allah şahidim* ifadeleri de kesinlik işaretlemektedir. 83. cümlede konuşurun söz geçen kişinin geldiğine olan inancını vurgulamak için *valla* sözü kullanılmıştır. 84. cümlede ise *Allah şahidim* ifadesi yine konuşur kesinliğe inancının yüksek olduğu bildirmek için kullanılmıştır.

85. *“Günaydın Evgeniacım, günaydın canım ...” Bakışlarım pencereye kaydı. “Vakit epeyce geçmiş. Gitsem iyi olacak.” “Hayatta olmaz!” dedi yatakta doğrularak. “Kahvaltı yapmadan bırakmam seni!”* (Ümit, 2018, s. 14)

Bu diyalogtaki *hayatta olmaz* ifadesi konuşurun karşı tarafın isteğini kesin bir dille reddettiği anlamını katmıştır. Kesin bir dille reddedilme olduğu için kesinlikten söz edilebilir.

Aşağıda *ne yaparsa yapsın, ne olursa olsun, her ne pahasına olursa olsun* söz gruplarının bulunduğu cümle örnekleri verilmiştir. Bu ifadeler konuşurun tutumunda tereddüt olmadığını, konuşurun kararlılığını bildirmektedir. *Ne yaparsa yapsın/yapayım* ifadesinde olayın hiçbir koşulda gerçekleşmeyeceğinin kesinliği anlatılmaktadır. *Ne olursa olsun, her ne pahasına olursa olsun* ifadeleri ise her koşulda, her durumda ve mutlaka anlamları yerine geçmekte ve olayın ya da durumun gerçekleşmesine olan inanç ifade edilmektedir.

86. *Hayır, kendimi toparlamalı, gerektiği gibi davranmalıydım. Ama ne yaparsam yapayım boşuna, bedenim beni dinlemiyordu artık, Allahtan Evgenia beni bırakmış, Azez'e yürümeye başlamıştı.* (Ümit, 2018, s. 146)

87. *Yıllardır bu heriflerle uğraşan biri olarak, evet itiraf ediyorum. Ne yaparsak yapalım, bu sorunu çözemiyoruz.* (Ümit, 2018, s. 337)

88. *Ruhunun derinliklerinde, çok derinlerde bir yara durmaksızın kanıyordu. Ne yaparsa yapsın, ne kadar saklamaya çalışırsa çalışsın, gizleyemiyordu. Yüzü gerilmiş, sesi boğuk çıkmaya başlamıştı, yine de gülümsemesini kaybetmedi.* (Ümit, 2018, s. 388)

89. *Ama değildim, herkes gibiydim, belki herkesten daha zayıftım, çünkü herkesten fazla yaralanmıştım. Ama ne olursa olsun bu duyguyu yenmek zorundaydım.* (Ümit, 2018, s. 156)

90. *Hiç bozuntuya vermedi. Kuşkulananmamış mıydı yoksa? Ne olursa olsun uyanık olmakta fayda vardı.* (Ümit, 2018, s. 374)

91. *Eminim yapardı, ne pahasına olursa olsun, yakasından sürükleyerek getirirdi. Sipsi'yi merkeze ama, adam hakikati anlatır mıydı, orası meçhuldü.* (Ümit, 2018, s. 62)

Kesinlik, kiplik kelimelerin içinde yer alan evet, hayır ifadeleriyle de işaretlenmektedir. Aşağıdaki cümle örneklerinde anlatsal metinlerde onay veya reddetme anlamı taşıyan evet ve hayır kelimeleri kesinlik işaretlemiştir:

92. *Evet, oydu, biraz yaşlanmıştı ama hiç kuşku yoktu, oydu.* (Ümit, 2018, s. 22)

93. *Şu mukavva kutuların birinde olmalıydı Aysun'un oyuncakları. Evet, tek bir eşyasını bile atmaya gönlüm razı olmamıştı. Giysileri, kitapları, oyuncakları, kolyeleri, yüzükleri, saati, hepsi bu kutuların içindeydi.* (Ümit, 2018, s. 46)

94. *Beklememiz gerekiyordu, evet, tatsız bir durumdu ama katilin yeniden öldürmesini beklemekten başka çaremiz yoktu.* (Ümit, 2018, s. 86)

95. *Mutlaka vardır bir nedeni. Evet, eninde sonunda bu sorun da çözülecektir.* (Ümit, 2018, s. 154)

96. *Kötülük zaten içimde vardı, evet, sizde olduğu gibi. Bir olay bunun kafama dank etmesini sağladı diyelim.* (Ümit, 2018, s. 380)

97. *Bunlardan sadece hakikat kısmına katılırım. Evet, bize gereken hakikattir, ama insanın hakikati. Kaç yaşında olursa olsun, herkes kendi yanlışıyla yüzleşmeli.* (Ümit, 2018, s. 391)

98. *Yaşlanıyor muydum? Bu meslektan sıkılmaya mı başlamıştım yoksa? Hayır hayır, sıkıldığım filan yoktu, bu bıkkınlık hali, şu yapış yapış sıcaklığın etkisiydi sadece.* (Ümit, 2018, s. 15)

99. *Benim yetiştirdiğim bir çocuk asla böylesi hisler taşımaz, böylesi iğrenç davranışlarda bulunamaz. Hayır efendim, kimse beni buna inandıramaz.* (Ümit, 2018, s. 59)

100. *Bir daha duydum ağlayan kız çocuğunun sesini. Zihnim bana oyun oynuyordu galiba. Hayır, gerçekten bir çocuk ağlıyordu. Daha önce doğru duymuştum, bir kız çocuğuydu ağlayan.* (Ümit, 2018, s. 156)

101. *Üstelik böyle mizansenler kurulan, düzenekler hazırlanan cinayetler. Hayır, hiç kimse bu kadar kısa sürede iki cinayet işleyip tek bir delil bırakmadan ortadan kaybolamaz.* (Ümit, 2018, s. 229)

102. *O anda bir çocuğun yüzü belirdi karanlığın içinde. Hayır, Aysun değildi, Azez de değildi.* (Ümit, 2018, s. 281)

4.4.3. Betimsel Metinlerde Kesinlik İşaretleyicileri

Hava durumu raporları ve reklam metinlerinin incelendiği betimsel metinlerde kesinlik işaretleyicileri aşağıda verilmiştir:

4.4.3.1. Betimsel Metinlerde Morfolojik Kesinlik İşaretleyicileri

1. *Sahada yanlışa tahammülü yoktu.* (Reklam metni- Kör Kuyu, 2018)

Bu cümlede -DI eki görülen/bilinen geçmiş zaman anlamında kullanılmamış bu kip konuşurun karşı tarafın genel duruşunu ifade ettiği görülmektedir. Kullanılan yok yüklemiyle birlikte -DI eki önermedeki kesinliği pekiştirmiştir.

2. *Tribüne gelince bir baktı, yerinde başkası oturuyor.* (Reklam metni- Kör Kuyu, 2018)

Bu cümlede şu anda yaşanan, görülen bir durum aktarılmaktadır. Dolayısıyla da kanıt içerdiği için gerçekleşen durumlar kesinlik bildirir.

3. *Bırak gitsinler, geriye sadece Beşiktaş kalacak.* (Reklam metni, Bırakmam Seni, 2020)

Yukarıdaki cümlede -AcAk eki gelecek zamanı işaretlemesinin yanında konuşurun inancının tam olduğunu da belirtmekte ve kesin bir tavır aktarılmaktadır.

Aşağıdaki iki cümlede bulunan -DIr eki genel ifadeler verilirken kullanılmıştır. Genel ifadeler kesinlik içermektedir. Aslında konuşur ifadelerde kendi düşüncelerini genelleyerek yer yer benzetmeler kullansa da emin tavrından dolayı bu cümlelerin kesinlik bildirdiği söylenebilir.

4. *Meyhane durmaktır. Durup bir nefes almak, kendin olmaktır. Bir kış günü baharla dolmaktır. Meyhane çifttir, tektir. Meyhane beklemektir, erguvanın düşüşünü sevgilinin dönüşünü.* (Reklam metni- Meyhane Sendir, 2019)

5. *Ve toplamaktır hep birlikte... Hatırlamaktır meyhane. Mavidir, mavi...* (Reklam metni- Meyhane Sendir, 2019)

4.4.3.2. Betimsel Metinlerde Sözlüksel Kesinlik İşaretleyicileri

“*Bu sene de zam yok.*” *demişti müdür.* (Reklam metni- Kör Kuyu, 2018)

Yok sözcüğü yüklem olarak kullanılmış ve için çok net, açık bir kesinlik ifadesi bildirmektedir. Aynı şekilde aşağıdaki cümlede *asla* zarfı da konuşurun tavrının çok net olduğunu göstermektedir.

...*Geriye sadece Beşiktaş kalacak. Saf ve temiz. İşte onu asla bırakma.* (Reklam metni- Bırakmam Seni, 2020)

4.4.4. Çağrı İşlevli Metinlerde Kesinlik İşaretleyicileri

Çağrı işlevli metinlerden kullanım kılavuzu ve broşürlerin incelendiği grupta kesinlik işaretleyicileri morfolojik ve sözlüksel işaretleyicileri olarak aşağıda incelenmiştir:

4.4.4.1. Çağrı İşlevli Metinlerde Morfolojik Kesinlik İşaretleyicileri

Aşağıdaki cümlelerde genellikle geniş zaman kip eki olarak kullanılan -Ar eki ve -Dir eki genel geçer ifadelerin aktarılması için kullanılmıştır. İncelenen kullanım kılavuzunda sistemle ilgili bazı talimatların yapılmasına, gerçekleştirilmesi sistemin nasıl izin vereceği aktarılırken nesnel bir tavır sergilendiği için bu eklerin kullanımı tercih edilmiş ve bu talimatlara uyulduğunda istenilenin gerçekleşeceği bilgisi verilmiştir.

1. Öğretmenlerimiz, öğrencilerine “<http://www.eba.gov.tr/yaritim-sss/>” linkindeki Öğrenci sekmesinden EBA’yla ilgili bilgi alabileceklerini açıklar. (Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğüne Bağlı Okullarımızda Görev Yapan Öğretmenlerimiz İçin Eba Kullanım Kılavuzu, 2019, s. 1)

2. EBA’ya giriş yapamayan öğrenciler için tek kullanımlık öğrenci şifreleri öğretmenlerimizin kendi EBA hesaplarından verilir. (Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğüne Bağlı Okullarımızda Görev Yapan Öğretmenlerimiz İçin Eba Kullanım Kılavuzu, 2019, s. 2)

3. ...Grup Seç açılır liste kutusundan ise gönderim yapacağınız sınıfa da okul grubu seçilir. (Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğüne Bağlı Okullarımızda Görev Yapan Öğretmenlerimiz İçin Eba Kullanım Kılavuzu, 2019, s. 3)

4. Gönderilen ödev ve sınavlar Çalışmalar menüsü altında görüntülenir. (Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğüne Bağlı Okullarımızda Görev Yapan Öğretmenlerimiz İçin Eba Kullanım Kılavuzu, 2019, s. 9)

5. Raporlar menüsünden gönderilen çalışmalarla ilgili her türlü rapor alınabilmektedir. (Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğüne Bağlı Okullarımızda Görev Yapan Öğretmenlerimiz İçin Eba Kullanım Kılavuzu, 2019, s. 10)

6. Öğretmenlerimizin bu açıklamalar doğrultusunda uzaktan eğitimlerini planlayarak 23 Mart’ta başlayacak olan Uzaktan Eğitime hazır bulunmaları gerekmektedir. (Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğüne Bağlı Okullarımızda Görev Yapan Öğretmenlerimiz İçin Eba Kullanım Kılavuzu, 2019, s. 10)

4.4.4.2. Çağrı İşlevli Metinlerde Sözlüksel Kesinlik İşaretleyicileri

1. (Dosya ekle butonuna basarak cihazınızdaki (bilgisayar, tablet cep telefonu) var olan pdf ve jpeg formatındaki tüm dosyaları ekleme imkanına sahipsiniz. Kendi el yazınız ile yazılmış soruların dahi resmini çekip yükleme imkânınız vardır.) (Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğüne Bağlı Okullarımızda Görev Yapan Öğretmenlerimiz İçin Eba Kullanım Kılavuzu, 2019, s. 7)

Bu cümlede *imkana sahip* olma ifadesi imkanın olması anlamında gerçekleşebilecek bir durumu ifade etmektedir.

4.4.5. Kanıtlayıcı Metinlerde Kesinlik İşaretleyicileri

İncelenen kanıtlayıcı metinlerde morfolojik ve sözlüksel işaretleyicilerin bulunduğu cümle örnekleri aşağıda verilmiştir:

4.4.5.1. Kanıtlayıcı Metinlerde Morfolojik Kesinlik İşaretleyicileri

Aşağıda incelenen makale ve denemede bulunan -yor, -Ar, -DI, -DIr, -AcAk gibi morfolojik yapıların kesinlik bildirdiği cümle örnekleri verilmiştir. Konuşurun emin olduğu, yaşadığı, şahit olduğu, gerçekleşmesi kesin olan durumlar ve olaylar aktarılırken birçok farklı morfolojik yapı kullanıldığı çeşitli örneklerle gösterilmiştir:

1. *Geriye dönüp baktığımda daha net görebiliyorum: Acı çekmemin asıl sebebi panik ataklarım değil, panik ataklarımla kurduğum ilişkiydi.* (Çarmıklı, 2018, s. 51)

2. *Temiz acı hayatın normal işleyişi esnasında başımıza gelen üzücü olaylar, rahatsızlık verici duygu ve düşünceler karşısında hissettiğimiz saf, insan olmanın bir parçası olan acıdır.* (Çarmıklı, 2018, s. 51)

3. *Başımıza talihsiz, üzücü bir şey geldiğinde, zihnimiz üzüntümüzü, korkumuzu, öfkemizi, şokumuzu yaşamak yerine, bize acı verecek üzüntü, korku, öfke, şok gibi duygulardan kaçmak için, yaşadığımız olay ve sebebiyet verdiği hisler üzerine bin bir türlü hikaye üretir.* (Çarmıklı, 2018, s. 52)

4. *Bakayım şimdi acım ne durumda? Geçmiş mi?" diyerek acıyı yoklar. Yoklanan acı yeniden tetiklenir, gündemde kalır.* (Çarmıklı, 2018, s. 53)

5. *Gözlemleyen ben ile etiketlerimiz arasındaki en ufak mesafe bile bize sayısız olasılık sunar.* (Çarmıklı, 2018, s. 104)

6. *Şimdi kendimden yola çıkarak iki farklı ifade kullanacağım.* (Çarmıklı, 2018, s. 104)

7. *"Ve" özgürleştirir bizi. Duygu ve düşüncelerinin esaretinden kurtarır bedeni. Hafifletir. Bir duygu ile, bir düşünce ile birlikte -ne kadar bize rahatsızlık verse de- hareket edebileceğimizi gösterir.* (Çarmıklı, 2018, s. 135)

8. *Zihnimiz bunun için tasarlanmış.* (Çarmıklı, 2018, s. 163)

9. *"Olumlu" ne varsa göz ardı edilip, "olumsuz" ne varsa ona odaklanılır.* (Çarmıklı, 2018, s. 164)

10. *Korku atalarımızı kaçmakta uzmanlaştırdı, öfke onları diğer canlılara karşı güçlü kıldı, tiksime bozuk veya zehirli yiyeceklerden, hatta hasta kabile bireylerinden uzak durmalarını sağladı.* (Çarmıklı, 2018, s. 165)

11. Dolayısıyla her ne kadar tembel olmamak, motivasyonumuzu kaybetmemek, kendimizi geliştirmeyi bırakmamak, bencil, kibirli, şımarık birine dönüşmemek, hata yapmamak, raydan çıkmamak adına zihnimizin içindeki Başdenetmen'e ihtiyaç duyduğumuza inansak da işin aslı o sesin bizi daha fazla strese soktuğu ve tehdit ve savunma mekanizmamızın içine bizi hapsettiğidir. (Çarmıklı, 2018, s. 165)

12. Değerler doğrultusunda bir yaşam inşa etme süreci hayli kişisel bir yolculuktur. (Çarmıklı, 2018, s. 189)

13. Gürültü kirliliği sorunsalı; insan ve çevre sağlığı için önemli bir tehlike oluşturan ve önlem alınması gereken çevre sorunlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. (Cansaran, 2017, s. 1)

14. Amasya il nüfusunun ülkemizin diğer illeri gibi artmakta olduğunu görüyoruz. (Cansaran, 2017, s. 7)

15. Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği'ne göre; gürültü kirliliğinin sınır değeri trafikselsel gürültü kirliliği için 65 dbA olmalıdır. (Cansaran, 2017, s. 7)

Yukarıdaki üç cümlede makaleden alınmış olup makalenin bilimsel bir yazı olması nedeniyle kullanılan cümlelerin de nesnel ifadeler olacağı bilinmektedir. Makalelerde nesnellik ön planda olduğu için kesinlik barındıran ifadeler birçok morfolojik yapıyla verilebilmektedir.

4.4.5.2. Kanıtlayıcı Metinlerde Sözlüksel Kesinlik İşaretleyicileri

1. Çok iyi anlıyorum ne demek istediğini zira bahsettiği gibi “iç içe geçme”, bütünleşme, kaynaşma hali bana da çok sık oluyor, hele ki okuduğum romanda kendime benzettiğim bir karakter bulursam resmen kayboluyorum sayfaların içinde. (Çarmıklı, 2018, s. 130)

2. Babası, dedesini tek başına giydirecek, yatağa taşıyacak güce sahip değildi. Danışanım bunu biliyordu. (Çarmıklı, 2018, s. 136)

3. “Çok üzgünüm,” dedim, “senin için ne kadar zor olduğunu anlayabiliyorum.” (Çarmıklı, 2018, s. 136)

4. “Babamı yalnız bırakmak istemedim. Çok üzüldü çünkü orada. Biliyorum.” (Çarmıklı, 2018, s. 137)

5. Dikkati daha kaygan olanlar bulutların geçişini izlemeye veya yüzlerinde güneşi hissetmeye koyulmuşlardı, hıştının rüzgardan kaynaklandığını sananlardandı: Hoş, zaten bu yüzden gen havuzunda onlara rastlamak mümkün değil artık. (Çarmıklı, 2018, s. 164)

6. *Farkındalığımızı nefesimize verdiğimiz nefes meditasyonunda olduğu gibi amacımız odağımızı her an nefesimizin üzerinde tutmak değildir, keza böyle bir şey uçuşmayı seven insan zihni için pek mümkün de değildir.* (Çarmıklı, 2018, s. 189)

7. *Fiziksel olarak baktığımız zaman ses ve gürültü arasında bir fark yoktur.* (Cansaran, 2017, s. 2)

8. *İnsan hareketlerinin sabote edilmesine yol açabilecek şekilde, memnuniyetsizlik yaratıcı ya da tiksinti oluşturacak seviyede gürültüye maruz kalmak ise gürültü kirliliği olarak bilinir.* (Cansaran, 2017, s. 2)

Yukarıda verilen 1, 2, 3, 4 ve 8. cümlelerde *bil-* ve *anla-* fiileri yüklem olarak kullanılmıştır. 1,3 ve 4. cümlelerde hislerinin anlaşılıp bilinmesi durumu olarak kullanılmış ve *anlaşılma-* karşı tarafın duygularını aynı şekilde hissedebilme kesinlik bildiren ifadeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişinin *anlaşılma-* durumu bir olayın, durumun farkında olma dolaylı olarak gerçekleşmesi olarak görülmektedir. 2. cümlede konuşur karşı tarafın açık açık bildiği bir durumu ifade etmiştir. 8. cümlede de *bilin-* fiili *tanımlan-* fiili anlamında kullanılmıştır. Bu cümle genel geçer, nesnel bir ifade olduğu için kesinlik bildirmektedir.

9. *Elbette panik ataklar fiziksel açıdan rahatsızlık, psikolojik açıdan da acı vericiydi.* (Çarmıklı, 2018, s. 51)

10. *Bazı olaylar hakikaten çok üzücüdür.* (Çarmıklı, 2018, s. 52)

11. *"Evet. Kesinlikle. Benim için vefa böyle bir şey. Evden içeri adım atarken çok da korktum ama yine olsa yine yaparım çünkü bunu yapmama değer."* (Çarmıklı, 2018, s. 137)

12. *Üzerinize yapıştırdığınız etiketiniz ne olursa olsun, hikayeniz ne kadar zamandır sizinle olursa olsun, gözlemleyen ben konumunda durmak, bize geniş psikolojik esnekliğin ve davranış seçeneklerinin kapısını açar.* (Çarmıklı, 2018, s. 104)

13. *Ne yaparsak yapalım zihnimiz hep aktiftir.* (Çarmıklı, 2018, s. 129)

14. *"Yine olsa, yine yapardım."* *"Yine bir seçim şansın olsa, yine babana destek olmak için dedenin evine giderdin ..."* (Çarmıklı, 2018, s. 136)

15. *"Yine bir seçim şansın olsa, yine babana destek olmak için dedenin evine giderdin ..."* *"Evet," dedi, bir an bile tereddüt etmeden.* (Çarmıklı, 2018, s. 136)

16. *"Evet. Kesinlikle. Benim için vefa böyle bir şey. Evden içeri adım atarken çok da korktum ama yine olsa yine yaparım çünkü bunu yapmama değer."* (Çarmıklı, 2018, s. 137)

11. cümlede kullanılan kesinlikle zarfı ile 12, 13 ve 14. cümlelerde kullanılan *ne olursa olsun, ne yaparsak yapalım, yine olsa, yine yapardım* söz grupları aynı anlama gelmektedir ve bu ifadeler birbirinin yerine kullanılabilir. Bu ifadelerin hepsi cümledeki olayın,

durumun, düşüncenin, duygunun bütün koşul ve şekillerde gerçekleşeceği anlamını katmaktadır.

Son iki cümledeki *evet* onay sözcüğü konuşurun ya da karşı tarafın ifadedeki olaya, durumu verdiği kesin tepkidir.

BÖLÜM V

ORTAOKUL TÜRKÇE DERSİ DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNDE OLASILIK KIPLIĞININ YERİ

Bu bölümde hem 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda hem de ortaokul Türkçe dersi kitaplarında olasılık kipliğinin görünümü verilecektir. Öncelikle programın Türkçe dersi için özel amaçları ele alınacaktır. Ardından 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda ortaokul (5-8. sınıf) düzeyini ele alan dil bilgisi kazanımları taranarak olasılık kipliğinin ilgili olduğu sınıf düzeyi seçilerek bu sınıf düzeyinde kullanılan Türkçe dersi kitapları incelenecektir.

5.1. Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programında Olasılık Kipliği

2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı’nın özel amaçları doğrultusunda içinde bulunan: duygu ve düşünceleri ile bir konudaki görüşlerini veya tezini sözlü ve yazılı olarak etkili ve anlaşılır biçimde ifade etmelerinin sağlanması, bilgiyi araştırma, keşfetme, yorumlama ve zihinde yapılandırma becerilerinin geliştirilmesi, basılı materyaller ile çoklu medya kaynaklarından bilgiye erişme, bilgiyi düzenleme, sorgulama, kullanma ve üretme becerilerinin geliştirilmesi, okuduklarını anlayarak eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmelerinin ve sorgulamalarının sağlanması şeklinde ifadeler genel olarak öğrencilerin anlama, anlatma becerilerinin geliştirilmesi, eleştirel ve sorgulayıcı bakış açıları edinmeleri üzerinedir (Türkçe Öğretim Programı, 2019, s. 7).

Bu özel amaçlar doğrultusunda programda “Okuma, Dinleme/İzleme, Konuşma ve Yazma” şeklinde dört öğrenme alanı belirlenmiştir. Dil bilgisi, öğrenme alanı olarak programa dahil edilmemiştir. Dil bilgisi, öğrenme alanı olarak bulunmasa da okuma ve yazma alanlarının içinde dil bilgisi kazanımlarına yer verilmiştir. Okuma alanı üç başlıkta toplanarak *söz varlığı* başlığının altında dil bilgisi kazanımlarına yer verildiği görülmektedir. Ayrıca yazma alanında da herhangi bir başlığa ayrılmadan dil bilgisi kazanımlarına yer verilmiştir.

Kiplik geniş bir semantik alandır. Kiplik cümlelerde sadece ekler veya fiillerle işaretlenmez farklı türden işaretleyicilerle işaretlenebilmektedir (Kerimoğlu, 2018, s. 8). Bu nedenle de kipliğe Türkçe öğretiminde sadece dil bilgisi alanını ilgilendiren bir kavram olarak bakılmaması gerektiği anlaşılmaktadır. Dil bilgisi alanını ilgilendiren kısmı kiplik işaretleyicileri olduğu için dil bilgisi öğretimi üzerinden ele alınmıştır fakat anlamsal olarak kapsamı çok geniştir.

Kipliğin dolayısıyla da olasılık kipliğinin incelenmesi gereken sınıf düzeylerine kazanımları ele alınarak bakıldığında ilgili kazanımların şu şekilde olduğu görülmektedir:

Tablo 7

2019 Türkçe Dersi Öğretim Programında Kiplik Alanına Ait Dil Bilgisi Kazanımları

Ortaokul Sınıf Düzeyi	Ortaokul Türkçe Dersi Kiplikle İlişkilendirilen Kazanımlar
5.Sınıf Düzeyi	5.sınıf düzeyinde kiplikle doğrudan ilişkilendirilebilecek kazanım bulunmamaktadır.
6.Sınıf Düzeyi	Okuma Alanı- Söz Varlığı T.6.3.7. Çekim eklerinin işlevlerini ayırt eder. <i>İsim çekim ekleri (çoğul eki, hâl ekleri, iyelik ekleri ve soru eki) üzerinde durulur.</i> T.6.3.8. İsim ve sıfatların metnin anlamına olan katkısını açıklar. T.6.3.9. İsim ve sıfat tamlamalarının metnin anlamına olan katkısını açıklar. T.6.3.10. Edat, bağlaç ve ünlemlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar.
7.Sınıf Düzeyi	Okuma Alanı- Söz Varlığı T.7.3.9. Çekim eklerinin işlevlerini ayırt eder. <i>a) Fiil çekim ekleri (kip ve kişi ekleri) üzerinde durulur.</i> <i>b) Fiillerde anlam kayması konusu üzerinde durulur.</i> T.7.3.10. Basit, türemiş ve birleşik fiilleri ayırt eder. T.7.3.11. Zarfların metnin anlamına olan katkısını açıklar. T.7.3.12. Fiillerin anlam özelliklerini fark eder. <i>İş (kalış), oluş ve durum fiillerinin anlam özellikleri üzerinde durulur.</i> Yazma Alanı T.7.4.13. Ek fiili işlevlerine uygun olarak kullanır.
8.Sınıf Düzeyi	8.sınıf düzeyinde kiplikle doğrudan ilişkilendirilebilecek kazanım bulunmamaktadır.

Verilen tabloda da görüldüğü üzere Türkçe dersi ortaokul kazanımlarında kiplikle ilişkilendirilebilecek 9 adet dil bilgisi kazanımı olduğu görülmektedir. Fakat doğrudan kip ve kiplik konusunun geçtiği tek kazanımın 7. sınıf düzeyindeki *fiil çekim ekleri (kip ve kişi ekleri)* olduğu görülmüştür. Kiplik işaretleyicilerin yalnızca fiiller ve fiil çekim ekleri olmamasından dolayı olasılık kipliği işaretleyicisi olan tüm öğelerle ilişkili kazanımlar incelenmiştir. İncelenen kazanımlarda 6 ve 7. sınıf düzeyi Türkçe dersi kazanımlarının bu çalışma ile uyumlu olduğu görülmüştür.

5.2. Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Olasılık Kipliği

2019 Türkçe Öğretim Programı'ndaki kazanımlar doğrultusunda olasılık kipliği işaretleyicilerinin ilişkili bulunduğu sınıf düzeyleri 6 ve 7. sınıf olarak bulunmuştur. Bu nedenle de 6 ve 7. sınıf düzeyindeki Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlarının kitapları incelenmiştir. Bu düzeylerde Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlarına ait ikişer ders kitabı bulunduğu görülmüş ve ikişer kitapta taranmıştır.

6. sınıf düzeyinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlarına ait iki kitapta da olasılık kipliğine yönelik veya içerisinde olasılık anlamını ifade eden etkinlik bulunmamıştır (Ertürk, Keleş ve Külünk, 2019; Ceylan, Duru ve Pastutmaz, 2019).

7.sınıf düzeyinde bulunan MEB Yayınları, Akgül ve diğerlerinin (2020) çalışması olan kitapta yine olasılık kipliği veya olasılık anlamı üzerine etkinlik, soru vb. yer almamaktadır. “Fiil çekim ekleri (kip ve kişi ekleri) üzerinde durulur.” kazanımına ait etkinlikler daha çok kipin ve kipliğin dil bilgisel zaman ifade eden kısmıyla ilgilidir (Türkçe Öğretim Programı, 2019, s. 44).

7. sınıf düzeyinde yine MEB Yayınlarına ait Kır, Kırmızı ve Yağız'ın (2020) kitabında olasılık kipliği üzerine bir etkinliğin bulunduğu görülmüştür. 7. Tema olan Sağlık ve Spor temasının *İki Tekerlekli Özgürlük* metninde bulunan 6. etkinlik Türkçe Öğretim Programı'ndaki (2019) “Ek fiili işlevlerine uygun olarak kullanır.” kazanımıyla ilgilidir. Bu etkinlik Şekil 2’de verilmiştir:

6.Etkinlik Aşağıdaki tamamlanmamış cümleleri, karşılarında verilen anlam özelliklerini ifade edecek şekilde ek fiillerle tamamlayınız.

Yeğenimi görmeye gitmiş_____	Küçümseme	idi imiş ise -dir
Ecem ile birlikte ders çalışacak_____	Gerçekleşmemiş niyet	
Akşam eve erken gelmiş_____	Olasılık	
Her sabah yürüyüş yapar_____	Terk edilmiş alışkanlık	

Şekil 2. 7. sınıf Türkçe Ders Kitabı “İki Tekerlekli Özgürlük” Metni 6. Etkinliği (MEB, 2020)

Bu etkinlik ek fiil konusunda geçen -İDİ, -İmiş, -İse, -DİR morfolojik işaretleyicilerinin cümleye kattıkları anlamın farkındalığı oluşturulmak için hazırlanmıştır. Etkinliğin 3. cümlesinde “Akşam eve erken gelmiş.” ifadesine -DİR ek fiili eklenerek olasılık

anlamı bildirmesi sağlanacaktır. Bu etkinlikte ek fiilin cümleye farklı anlamlar katabildiği farkındalığı oluşturulmak istenmiştir.

Kısaca dil bilgisi kazanımlarından “Fiil çekim ekleri (kip ve kişi ekleri) üzerinde durulur.” kazanımına ilişkin etkinliklerin hala geleneksel dil bilgisinin kapsamındaki gibi kip ile zamanın aynı olduğu üzerine yapılmakta olduğu görülmüştür (Türkçe Öğretim Programı, 2019, s. 44). Kiplik üzerine etkinlik bulunmamaktadır. Sadece 7. sınıf ders kitabında olasılık anlamı üzerine “Ek fiili işlevlerine uygun olarak kullanır.” kazanımıyla ilişkilendirilen tek bir etkinlik olduğu görülmüştür (Türkçe Öğretim Programı 2019, s. 46; MEB, 2020, s. 207).

BÖLÜM VI

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın problem durumuna bağlı olarak elde edilen bulgular ışığında araştırma sonuçları tartışılmıştır. Araştırmanın sonuçları doğrultusunda dil bilgisi alanındaki çalışmalara, Türkçe öğretim programı geliştiren uzmanlara, Türkçe dersi kitaplarını hazırlayan yazarlara, Türkçe öğretmenlerine yönelik önerilerde bulunulmuştur.

6.1. Tartışma

Rubin’in (2007) kesinlik sınıflandırma modeli temel alınarak Türkiye Türkçesindeki olasılık kipliği açıklayıcı, anlatısal, betimsel, çağrı işlevli ve kanıtlayıcı olarak farklı metin türlerinde anlamsal bakış açısıyla sınıflandırılarak incelenmiştir. Hirik’in (2019); Rubin’den uyarladığı kesinliğin derecelerine göre bilgi kipi işaretleyicileri sınıflaması, bilgi kipliğinin altında yer alan olasılık kipliğinin incelenmesinde kullanılmıştır. Araştırmada olasılık kipliği belirlenmiş olan sınıflamaya göre farklı metin türlerinde incelenmiş, kiplik işaretleyicilere göre olasılık kipliğinin derecesinin ve ifade ettiği anlamın değiştiği görülmüştür. Türkçede kullanılan her bir ek, kelime, kelime grubu. söz dizimsel yapı farklı anlamlar cümlelere farklı anlamlar katmaktadır. Olasılık kipliğinin ifade ettiği anlamların da ele alınan metin türleri, yazarın bakış açısı, konuşurun ifadesi gibi birçok değişkene göre farklılaştığı görülmüştür. Bunun yanında çalışmada incelenen Türkçe Öğretim Programı’nda (2019) ve Türkçe ders kitaplarında olasılık kavramının, olasılık kipliğinin ele alınmadığı, ele alınan tek bir etkinlik örneği olduğu da saptanmıştır.

Çalışma, Türkiye Türkçesinde olasılık kipliğini ele alması yönünden dil bilimsel alanı işaret ederken çalışmanın problem durumuna bakıldığında olasılık kipliğinin Türkçe dil bilgisi öğretiminde yer bulup bulmadığının tespiti açısından dil bilgisi öğretimi alanını işaret etmektedir. Bu araştırmanın dil bilimsel alanla ilişkisine bakıldığında alan yazında Hirik’in

(2010) bu alanda yapmış olduğu çalışma ile benzer yönleri olduğu görülmektedir. Hirik'in (2010) *Eski Uygur Türkçesinde Olasılık Kipliği* adını vermiş olduğu çalışmada olasılık kipliğini Palmer'ın (2001) sınıflamasını esas alarak bilgi kipliğinin altında incelemesi, kiplik işaretleyicilerini farklı metinlerde dönemsel özellikleri de göz önünde bulundurarak eş zamanlı olarak incelemesi yönüyle bu araştırmayla örtüşmektedir. Hirik, olasılık kipliğini ele aldığı çalışmada olasılık kipliğini türlerine göre gruplayarak incelemiştir. Bu çalışmada ise kesinliğin derecelerine göre sınıflandırılan bilgi kipliği, bilgi kipliğinin alt kategorisi olarak ele alınan olasılık kipliğinin sınıflandırılmasında kullanılmıştır. Bu yönüyle bu çalışma alana bilgi kipliğinin temelini oluşturan olasılık kavramıyla ilgili farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Erguvanlı Taylan (2018) Türkiye Türkçesinde olasılık ve gerekliliği incelediği çalışmada dil bilgisel kiplik açısından baktığı olasılığın derecelerinin Türkçede farklı biçimlerle ifade edildiği görüşü bu çalışmanın sonuçlarıyla örtüşmektedir.

Dil bilim alanında kip ve kiplik incelemeleriyle ilgili çalışmalar özellikle son zamanlarda artış göstermektedir (Demirel, 2018). Buna rağmen Türkçe dil bilgisi öğretimi alanında kiplik üzerine yapılan çalışma sayısı alana katkısı sağlama açısından yeterli değildir. Kip ve kiplik alanının Türkçe dil bilgisi öğretimine yansıtıldığı sayılı çalışmalar arasında Demirel ve Kerimoğlu'nun (2015) *Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Kip* isimli araştırma gelmektedir. Bu çalışma sonrasında Demirel'in (2018) *Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Kip Türkçenin Kiplik Özelliklerinin Belirlenmesi ve Bunların Dil Bilgisi Öğretimine Yansıtılması* isimli araştırması da sözü edilen alanda önemli yer tutmaktadır. İsimleri verilen iki çalışmada da kip ve kiplik belirli morfolojik işaretleyiciler açısından incelenmiştir. Sadece cümlelerdeki fiil çekimi üzerine inceleme yapılmış ve fiil çekiminde kullanılan biçimbirimlerin (morfolojik yapıların) cümlede ifade ettiği anlam üzerinden yorumlama gerçekleştirilmiştir. Oysa kiplik alanı sadece biçimbirimlerle sınırlı bir alan değil, cümlelerde bulunan bütün öğelerle incelenmesi gereken anlamsal bir alandır.

Sözü edilen çalışmalar dahil tüm çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda bu çalışma kiplik alanının ve özellikle olasılık kipliğinin dil bilgisi öğretimindeki yerini tespit etmesi açısından farklıdır. Kiplik alanının, dil bilgisi ve dil bilimin en geniş kapsamlı alanı olması açısından üzerine daha çok inceleme yapılması gereken bir alan olduğu düşünülmektedir.

6.2. Sonuç ve Öneriler

Olasılık kavramı, bireylerin kendini ifade ediş şekilleri, yaşadığı olayları aktarışları kısaca dili kullanma nedenleri yönüyle hayatın her alanında olduğu gibi dilde de büyük yere sahiptir. Bireylerin dili aktarma yollarından biri de metinlerdir. Bu sebeple bu çalışmada

Türkçe ile yazılmış farklı metin türlerinin yer aldığı bütüncü, morfolojik, sözlüksel ve söz dizimsel olasılık kipliği işaretleyicileri ile incelenmiştir. Ayrıca Türkçe dil bilgisi öğretiminde olasılık kipliğinin ele alınma durumu belirlenmiştir.

Bu çalışmanın bulgularıyla elde edilen sonuçlar şu şekilde sıralanabilir:

1. Kiplikler, konuşurun tutumunu, düşüncesini yansıttığı dil bilgisi kategorisi olması nedeniyle bağlamla doğrudan ilgilidir. Kiplik incelemeleri yapılırken bağlamdan kopuk bir inceleme yapmak mümkün değildir.
2. Konuşur; bir olay veya durum karşısında şüphesini, bilgisini, çıkarımını, tahminini, inancını kısacası olası ifadeleri aktarırken birtakım kiplik işaretleyicileri kullanır. Bu işaretleyiciler, kiplik kategorilerinden olasılık kipliği işaretleyicileri içinde incelenmektedir.
3. Kiplik alanının dil bilgisel yönüyle birlikte anlamsal yönünün de olması kipliği kategorilendirme ve bu kategorik sınırlar içinde kalmanın zorluğu görülmüştür. Kiplikte kategorilerin içinde kalmanın zor olması nedeniyle anlamsal karışıklık ortaya çıkabilmektedir.
4. Türkçede konuşurun tutumu doğrultusunda olasılık kipliğinin derecelendirilebileceği görülmüştür. Bu derecelendirme olasılığın uzaklığından kesinliğe doğru *kesin dışılık*, *uzak olasılık*, *yakın olasılık*, *kesinlik* şeklinde dört başlık altında incelenebilmektedir.
5. Türkçede olasılık bildiren morfolojik işaretleyicilerin olasılığın derecelerine göre değişkenlik gösterdiği; kesinlik bildiren morfolojik yapıların -DI, -mİş, -(y)AcAk, -yor, -DIr; yakın olasılık bildiren eklerin -Ar/-Ir, -yor, -DIr, -DI, -(y)Abil-, -Sa, -(y)AcAk; uzak olasılık bildiren eklerin -sA, -(y)AcAk, -(y)Abil-, -mAlI; kesin dışılık bildiren eklerin ise -(y)AcAk, -yor, -IDI, mI olduğu görülmüştür.
6. Olasılık derecelerinde çok sayıda ortak morfolojik ve sözlüksel işaretleyici bulunmaktadır bu nedenle işaretleyicilerde o yapının hangi olasılık derecesini işaretlediği metnin bağlamı ve konuşurun tutumu üzerine yorum yapılarak tespit edilebilmektedir.
7. Türkçede, incelenen metinlerde olasılık kipliğinin derecelerinin morfolojik yapılar olan eklerle işaretlendiği fakat açıklayıcı metin türünde kesin dışılık anlamının morfolojik işaretleyicilerle sağlanmadığı saptanmıştır.
8. Türkçede, çağrı işlevli metin türündeki incelenen metinlerde kesin dışılık ve yakın olasılık; betimsel metin türündeki metinlerde ise uzak olasılık anlamını veren olasılık kipliklerinin bulunmadığı görülmüştür.

9. Betimsel ve kanıtlayıcı metin türlerinde kesin dışılık anlamı sözlüksel ve söz dizimsel işaretleyiciler ile verilmemiş yani bu metin türlerinde kesin dışılığın sadece morfolojik işaretleyicilerle verildiği saptanmıştır.
10. Türkçede olasılığı işaretleyen söz dizimsel işaretleyicilerin az sayıda olduğu ve bu işaretleyicilerin de metinlerde nadir olarak kullanıldığı söylenebilir.
11. Olasılık kipliği Türkçede en çok morfolojik ve sözlüksel işaretleyicilerle verilmektedir.
12. Olasılık kipliği; cümleye olasılık anlamı sağlamanın yanında endişe, korku, kuşku gibi duygusal anlamları bunlarla birlikte de kesinlik, çıkarım, tahmin, emir, yeterlilik anlamlarını işaretlemektedir.
13. Türkçe dersi kapsamında Türkçe Öğretim Programı'nda doğrudan olasılık kavramı ve olasılık kipliği üzerine kazanımın yer almadığı görülmüştür. Buna rağmen kiplik işaretleyicileri yönünden kazanımlar incelenmiş ve 6. Sınıf Türkçe dersi ile 7.sınıf Türkçe dersi kazanımlarında kiplik işaretleyicileriyle ilişkilendirilebilecek kazanımlar saptanmıştır.
14. Türkçe dersi dil bilgisi öğretiminde olasılık ve olasılık kipliği ile ilgili 6. ve 7. sınıf Türkçe ders kitapları incelenmiş, 6.sınıf düzeyindeki ders kitabında olasılık kipliği üzerine herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. 7. sınıf düzeyi Türkçe dersi kitabında ise ek fiil konusunun "Ek fiili işlevlerine uygun olarak kullanır." kazanımıyla ilgili bir cümle etkinliğinin bulunduğu görülmüştür. Bu etkinlikte -Dir işaretleyicisinin ek fiil olarak geldiği cümleye olasılık anlamı kattığı kavratılmaya çalışılmıştır.

Bu sonuçlar doğrultusunda şu öneriler verilebilir:

1. Kiplik çalışmaları dil bilimsel alanın yanında dil bilgisi öğretim alanında da yapılmalı ve böylece kip ve kipliğin Türkçe dil bilgisi ve Türkçe öğretiminde yer bulması sağlanmalıdır.
2. Dil bilgisi öğretiminde kip kavramı kiplikten bağımsız bir şekilde ele alınıp sadece dilsel öğelerle kavratılmaya çalışılmamalı, kip ve kiplik öğretimi bir bütün şeklinde verilmelidir. Bir bütün olarak dil bilgisi öğretimine yayılmalı, kiplik kavramının geniş bir semantik alan bildirdiği göz önünde bulundurulmalıdır.
3. Dil bilgisinin ayrı bir öğrenme alanı olarak değil dinleme, konuşma, okuma ve yazma alanlarıyla birlikte metin odaklı kavratılmaya çalışılmasını temel alarak olasılık kavramının ifade ettiği anlamlar üzerinde durulmalı bunun sonucu olarak öğrencilerin çok yönlü, sorgulayıcı düşünme becerisi geliştirilmelidir.

4. Türkçe ders kitaplarına olasılık ve olasılık kipliği ile ilgili farklı etkinlikler hazırlanabilir.
5. Öğrencilerin olasılık kavramı algılarının saptanması amacıyla bu çalışma, olasılık kipliği derecelendirmesi üzerine metin temelli testler oluşturulup öğrencilere ifadelerin hangi olasılık derecesini içerdii sorularak geliştirilebilir.
6. Olasılık kipliğinin farklı dillerde görünümleriyle ilgili karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir.
7. Alan yazında farklı kiplik ifade alanlarıyla ilgili anlamsal boyutta çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, B. (1975). *Felsefe terimleri sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- Akgül, A., Demirel N., Gürcan, E., Karadaş, D., Karahan, İ. ve Uysal, A. (2020). *İmam Hatip Ortaokulları ve Ortaokul Türkçe 7. Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: MEB Yayınları.
- Aksu Koç, A., (1988). *The acquisition of aspect and modality*. Cambridge University Press.
- Aksu Koç, A. (2000). Some aspect of the acquisition evidentials in Turkish. evidentials:Turkic, Iranian and neighbouring languages. Berlin-New York: Mouton de Gruyter. 15-28.
- Aslan Demir, S. (2008). *Türkçede isteme kipliği*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Barbiers, S. (2002). Current issues in modality: an introduction to modality and its interaction with the verbal system. S. Barbiers vd. (Ed.) *Modality and its interaction with the verbal system* içinde (s. 1-18). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Belyaeva-Standen, Y. (2002). The functional–pragmatic field of possibility in Russian: meaning and structure. *Language Sciences*, 25, 239-262.
- Benzer, A. (2012). *Türkçede zaman, görünüş ve kiplik*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Bıldırın, Y.U. (2002). *Syntactic and semantic analysis of modal adverbs in Turkish* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Mersin (No: 122245).
- Bussmann, H. (2006). *Routledge dictionary of language and linguistics*. New York: Taylor&Francis e-Library.
- Bybee, J., Perkins, R. & Pagliuca, W. (1994). *The evolution of grammar: tense, aspect and modality in the languages of the world*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Bybee, J. ve Fleischman, S. (1995). *Modality in grammar and discourse*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Cevizci, A. (2010). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

- Ceylan, S., Duru, K., Erkek, G. ve Pastutmaz, M. (2019). *İmam Hatip Ortaokulları ve Ortaokul Türkçe 6. Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: MEB Yayınları.
- Chapman, S. ve Routledge, C. (2009). *Key ideas in linguistics and the philosophy of language*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Chafe, W. (1995). The realis – irrealis distinction in caddo, the northern iraqoian languages, and english. Bybee et al. (Ed.) *Modality in grammar and discourse* içinde (s. 349-366). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Chung, S., Timberlake, A. (1985). Tense, aspect and mood. Shopen, T. (Ed.) *Language typology and syntactic description: grammatical categories and the lexicon, Volume 3*. içinde (s. 280-332). Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Coates, J. (1983). *The semantics of modal auxiliaries*. London: Croom Helm.
- Corcu, D. (2005). Zorunluluk kipliği belirtisi -mAll'nın anlamsal içyapısı. *Dilbilim Araştırmaları*, 16, 33-44.
- Çapak, İ. (2004). İlk dönem İslâm mantıkçılarının modaliteye yaklaşımı. *Felsefe Dünyası*, 39(1), 145-158.
- Çürük, S. M. (2010). Olumsuzluk ve kiplik arasındaki ilişki: bakış ve yaklaşımlar. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 57-72.
- Declerck, R. (2011). The definition of modality. Patard, A. ve Brisard, E. (Ed.) *Cognitive approaches to tense, aspect, and epistemic modality* içinde (s. 21-44). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- de Haan, F. (1997). *The interaction of modality and negation a typological study*. New York & London: Garland Publishing Inc.
- Demirel, M.V. (2018). *Türkçenin kiplik özelliklerinin belirlenmesi ve bunların dil bilgisi öğretimine yansıtılması* (Yayımlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: İzmir (No:534403).
- Demirel, M.V., Kerimoğlu, C. (2015). Türkçe dil bilgisi öğretiminde kip. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 4(3), 1268-1289.
- Dilaçar, A. (1971). Gramer: tanımı, adı, kapsamı, türleri, yöntemi, eğitimdeki yer ve tarihçesi, *TDAY Belleten*, 19, 83-145.
- Dilidüzgün, Ş. (2010). *Metindilbilim ve Türkçe öğretimi*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Dinar, T. (2020). Kiplik. E. Boz (Ed.) *Türkçede dilbilgisel ulamlar* içinde (s. 57- 90). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Ediskun, H. (1999). *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ergin, M. (2005). *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Bayrak Basın Yayın Dağıtım.

- Erguvanlı Taylan, E. ve Özsoy, S. (1993). Türkçede bazı kiplik biçimlerinin öğretimi üzerine. Zeyrek, D. ve Ruhi, Ş. (Haz.), *VII. Dilbilim kurultayı bildirileri* içinde (s. 1-13). Ankara: ODTU Yayınları.
- Erguvanlı Taylan, E. (1997). Türkçede görünüş, zaman ve kiplik ilişkisi {-DI} biçimbirimi. Ruhi, Ş. vd. (Ed.) *Dilbilim Kurultayı Bildirileri* içinde Ankara: ODTÜ Yayınları.
- Erguvanlı Taylan, E. (2018). Türkçede dil bilgisel kiplikte olasılık ve gereklilik. *Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi*, 15 (2), 1-22.
- Erk Emeksiz, Z. (2008). Türkçede kiplik anlamının belirsizliği ve anlamsal roller. *Dil Dergisi*, 141, 55-66.
- Ertürk, N., Keleş, S. ve Külünk, D. (2019). *İmam Hatip Ortaokulları ve Ortaokul Türkçe 6. Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: MEB Yayınları.
- Franklin, J. (2005). Probability theory: the logic of science. *Mathematical Intelligencer*, 27(2), 83-85.
- Frawley, W. (2009). *Linguistic semantics*. New York: Routledge.
- Gencan, T. N. (1971). *Dilbilgisi*. İstanbul: Fen Fakültesi Basımevi.
- Givon, T. (2001). *Syntax an introduction, Volume 1*. Amsterdam /Philadelphia: John Benjamin Publishing Company.
- Göksel, A., Kerslake, C. (2005). *Turkish: A comprehensive grammar*. Londra: Routledge.
- Güçer, H. (2010). *-(A/I)r Biçimbiriminin Betimlenmesinde Kuram ve Yabancılarla Öğretilmesinde Yöntem Sorunları* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). DEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü: İzmir (No: 278473).
- Hacıömeroğlu, M.S. (2007). *Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenler için kiplik öğretimi üzerine materyal geliştirme*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). DEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü: İzmir (No: 211611).
- Hirik, S. (2013a). Olasılık bildiren kipliklerin eski Uygur Türkçesi metinlerindeki görünümü. *Dil Araştırmaları Dergisi*, 12(12), 139-161.
- Hirik, S. (2013b). Türkçede kip-kiplik terimleri ve tanımları üzerine. B. Gül (Ed.) *Bengü Belak Ahmet Bican Ercilasun armağanı* içinde (s. 243-252). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Hirik, S. (2019). *Türkiye Türkçesinde bilgi kiplikleri*. Ankara: Pegem Yayınevi.
- Hoye, L. F. (2005). “You may think that; I couldn’t possibly comment!” Modality studies: contemporary research and future directions. Part 1. *Journal of Pragmatics*, 37(8), 1295-1326.

- Kamacı Gencer, D. (2018). *Anlamsal bir fenomen olarak kiplik: Dede Korkut örneği* (Yayınlanmamış doktora tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Eskişehir No: (503686).
- Karabağ, İ. (2000). Türkçede kip ve kiplik olgusu. *Türk Dili* (Eylül), 275-278.
- Karahan, L. (2018). *Türkçede söz dizimi*. Ankara: Akçağ Basım Yayım.
- Kerimoğlu, C. (2018). *Kiplik ve kip*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kır, T., Kırman, E. ve Yağız, S. (2020). *İmam Hatip Ortaokulları ve Ortaokul Türkçe 7. Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: MEB Yayınları.
- Kiefer, F. (1987). On defining modality. *Folia Linguistica*. (21)1: 67-94.
- Kiefer, F. (1997). Modality and pragmatics. *Folia Linguistica*. (31)3-4: 241-253
- Kocaman, A. (1981). Türkçede kip olgusu üzerine görüşler. *TDAY Belleten*. (28-29)1980-1981: 81-85.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Larrea, P. (2009). Towards a typology of modality in language. Raphael Salkie, Pierre Busuttil and Johan van der Auwera (Ed.) *Modality in English, Theory and Description* içinde (s. 9-30). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Lyons, J. (1995). *Linguistics semantics: An introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Manap, P. (2013). *Eski Türkiye Türkçesinde kiplik* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Edirne (No: 342276).
- MEB (2019). *Türkçe Dersi Öğretim Programı*. Ankara: Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Mithun, M. (1995). On the relativity of irreality. J. Bybee and S. Fleischman (Ed.) *Modality in grammar and discourse* içinde (s. 367-388). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Narrog, H. (2005). Modality, mood, and change of modal meanings: a new perspective. *Cognitive Linguistics*. (16)4: 677-731.
- Narrog, H. (2009). *Modality in Japanese*. John Benjamins, Amsterdam/Philadelphia.
- Narrog, H. (2012). *Modality, subjectivity and semantic change*. Oxford: Oxford University Press.
- Nuyts, J. (2001). *Epistemic modality, language and conceptualization*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

- Nuyts, J. (2005). The modal confusion: on terminology and the concepts behind it. Klinge, A., Müller, H.H. (Ed.) *Modality: studies in form and function* içinde (s. 5-38). London: Equinox.
- Nuyts, J. (2006). Modality: overview and linguistic issues. Frawley, W. (Ed.) *The Expression of Modality* içinde (s. 1-26). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Papafragou, A. (2000). *Modality: issues in the semantics-pragmatics interface*. Amsterdam-New York: Elsevier Publishing Company.
- Palmer, F. R. (1986). *Mood and modality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Palmer, F.R. (2001). *Mood and modality (2.basım)*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Portner, P. (2009). *Modality*. Oxford: Oxford University Press.
- Rubin, V.L. (2006). *Identifying certainty in texts* (Doktora Tezi, Syracuse University: Syracuse). Erişim adresi:
http://www.researchgate.net/publication/281113060_Identifying_Certainty_in_Texts
- Rubin, V.L. (2010). Epistemic Modality: From Uncertainty to Certainty in the Context of Information Seeking as Interaction with Texts. *Information Processing and Management*. 46(5): 533-540.
- Ruhi, Ş., Zeyrek, D., Turan, Ü. (2000). Koşul tümcelerinde varsayımsallık ve gerçek karşıtlığı. S.Özsoy vd. (Ed.) *XIII. Dilbilim Kurultayı Bildirileri* içinde (s. 19-29). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Salkie, R. (2009). Degrees of modality. Salkie, R., Busuttil P. & van der Auwera, J. (Ed.) *Modality in English: theory and description* içinde (s. 79-104). Berlin- New York: Mouton de Gruyter.
- Squartini, M. (2018). Interactions between modality and other semantic categories. J. Nuyts ve J. Van Der Auwera (Ed.) *The Oxford handbook of modality and mood* içinde (s. 1-20). Oxford: Oxford University Press.
- Terziyan, T. (2013). *Acquisition of modality in Turkish*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi: İstanbul. (No: 399458).
- Trask, R.L. (2007). *The key concepts language and linguistics*. New York: Routledge.
- Türkçe Sözlük (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Uzun, N. E. (2004). *Dilbilgisinin temel kavramları*. İstanbul: TDAD.
- van der Auwera, J. ve Plungian, V. (1998). Modality's semantic map. *Linguistics typology*. (2)1: 79-124.

- van der Auwera, J., Kehayov, P. ve Vittrant, A. (2009). Acquisitive modals. L. Hogeweg, H. de Hoop ve A. Malchukov (Ed.) *Cross-linguistic semantics of tense, aspect and modality* içinde (s. 271- 302). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.
- Wright, G. von. (1951). *An Essay in Modal Logic*. Amsterdam: North-Holland Publishing Company.
- Yaman, H. ve Akkaya, D. (2012). Dil biliminin kelime öğretimine açılan kapısı: bağlam türleri. *Turkish Studies*, 7(3), 2599-2610.
- Yazıcı Ersoy, H. (2014). *Başkurt Türkçesinde kip*. Ankara: TDK
- Yazıcı Ersoy, H. (2015). Türk yazı dillerinde iyelik işaretleyicilerinin kiplik anlamları. *Dil Araştırmaları Dergisi*, Güz (17), 51-72.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

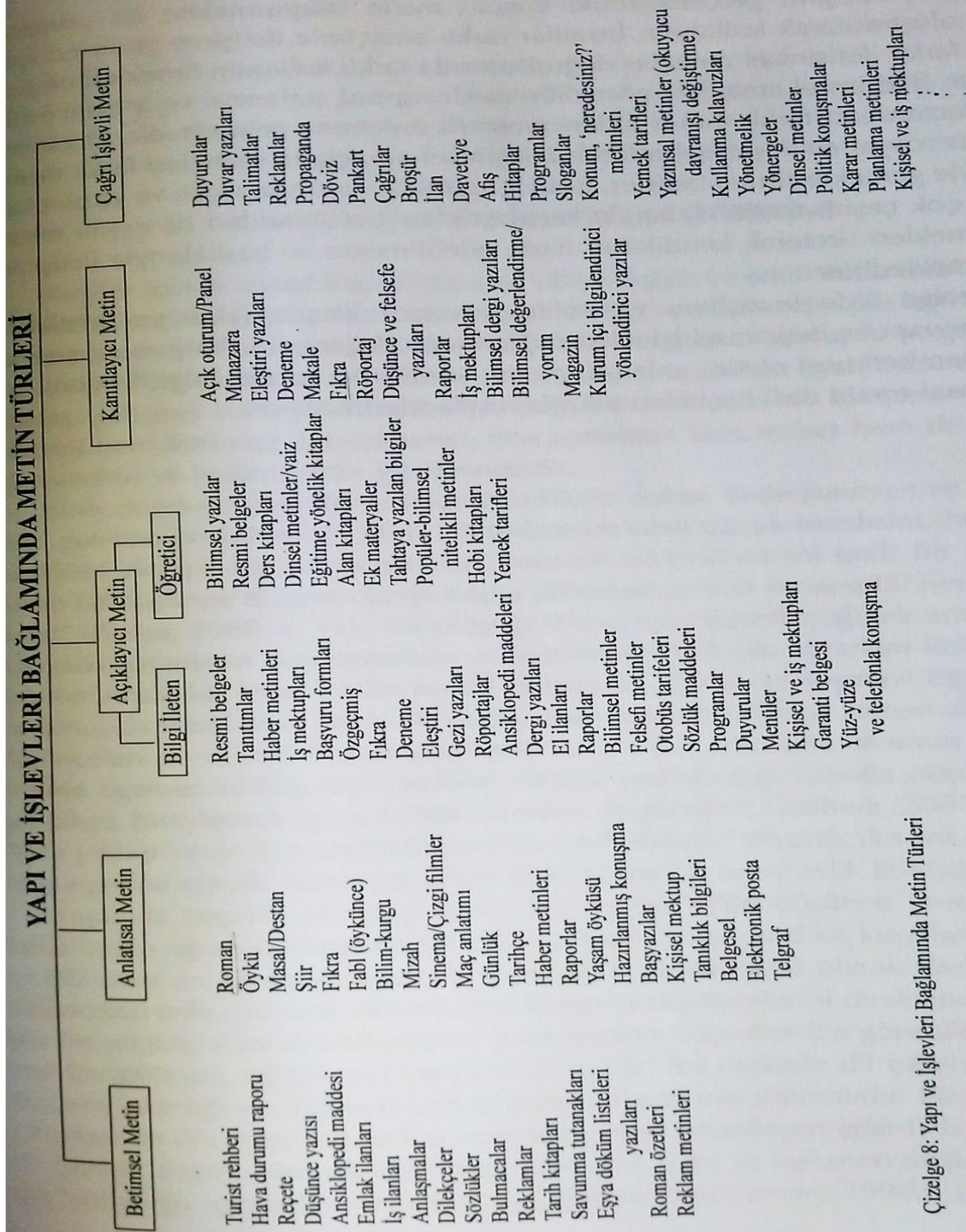
EKLER

EK 1.

ÖĞRENCİNİN AKADEMİK ÖZGEÇMİŞİ

Kişisel Bilgiler			
Adı ve Soyadı	Mediha SATAN BAYALAŞ		
E-postası/Web Sayfası			
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
Uzmanlık Alanı	Türk Dili, Türkçe Öğretimi		
Öğrenim Bilgileri			
	Üniversite	Bölüm	Yıl
Lisans	Dokuz Eylül Üniversitesi	Türkçe Öğretmenliği	2011-2015
Tez Başlığı	Türkçede Olasılık Kipliğini İşaretleyen Yapıların Belirlenmesi ve Bunların Dil Bilgisi Öğretiminde Kullanımı		
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Caner KERİMOĞLU		

EK 2. Yapı ve İşlevleri Bakımından Metin Türleri (Dilidüzgün, 2010, s. 103).

EK 3.**Veri Toplamada İncelenen Metinlerin Listesi**

Açıklayıcı Metinler	Haber Metinleri	Hürriyet, Sabah, Sözcü	20-22 Aralık 2020
	Yemek Tarifleri	Lezzet Dergisi	Aralık 2019/Ocak 2020
Anlatısal Metinler	Öykü	Şermin Yaşar (2018) İstanbul: Doğan Kitap	Göçüp Gidenler Koleksiyoncusu
	Roman	Ahmet Ümit (2018) İstanbul: Everest Yayınları	Kırlangıç Çılgılığı
Betimsel Metinler	Reklam Metinleri	Kör Kuyu (2018), Meyhane Sendir (2019), Bırakmam Seni (2020) Reklam Metinleri	https://www.kristalelma.org.tr/
	Hava Durumu Raporları	T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü	13.12.2020-14.12.2020 https://www.mgm.gov.tr/
Çağrı işlevli	Broşür	Olası veya Kesin COVID-19 Vakalarının Evde Bakımı	02.04.2020 https://www.saglik.gov.tr
	Kullanma Kılavuzları	Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğüne Bağlı Okullarımızda Görev Yapan Öğretmenlerimiz İçin Eba Kullanım Kılavuzu (2019)	https://www.mtegm.meb.gov.tr
Kanıtlayıcı Metinler	Deneme	Zeynep Selvili Çarmıklı (2018) İstanbul: İnkılâp Kitabevi	Pembe Fili Düşünme
	Makale	Cansaran Demet (2019) Gürültü Kirliliği Düzeyini Belirlemeye Yönelik Bir Çalışma: Amasya İli Örneği. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 74(1): 89-108.	

